

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΒΑΠΤΙΣΙΝ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Α'

Η Γ' ΕΝΝΗΣΙΣ

Χαρὰν καὶ ὑπερηφάνειαν πάσης Βυζαντινῆς οἰκογενείας ἀπετέλει ἡ ἀπόκτησις τέκνων, τὰ ὅποια, ὄντα εἰκόνας τῶν γεννησάντων, συνέχιζον τὴν οἰκογενειακὴν σειρὰν, οἶονεὶ ἀνιστάντα τοὺς ἀποθανόντας προγόνους. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην σαφέστατα διετύπωσεν ὁ Σελευκείας Βασίλειος γράψας¹ «Ἡ γὰρ τῶν ἐξ ἡμῶν φυομένων παίδων διαδοχὴ τοῦτο ἐστὶ, τοῦτο βούλεται, τῆς τῶν σπειράντων καὶ φυσάντων εἰκόνας ἐν τοῖς παισὶν αὐθις ἀνανουμένης ἀεὶ καὶ τρόπον τινὰ πάλιν ἀνισταμένης ὡς δοκεῖν ἐκείνους τοὺς πάλαι κατοικομένους ἐν τοῖς ζῶσι τε πάλιν καὶ περιούσιν ἀνθρώποις ὁρᾶν»², γνωστὸν δ' ἦτο καὶ τὸ τοῦ παροικιαστοῦ «ὁ γὰρ γεννήσας υἱὸν οὐκ ἀπέθανεν». Ἐντεῦθεν μία τῶν θερμοτέρων εὐχῶν πρὸς τοὺς νυμφευομένους ἦτο νὰ ἀποκτήσωσι τέκνα τέκνων³. Ὡς δ' ἡ ἀπόκτησις κληρονόμου ἐπλήρου χαρᾶς τοὺς γονεῖς, οὕτως ἀντιστρόφως ἡ ἀτεκνία βαθυτάτην τοῖς ἐπροξένει λύπην⁴, θεωρουμένη μάλιστα καὶ ὡς ἁμαρτιῶν ἀποτέλεσμα. «Ὅταν ἴδῃς, θεοσεβεῖς ὄντας, λέγει ὁ

¹ Migne, P.G. 85.492.

Πβ. καὶ «ἐπόθουν καλοῦ τοιοῦτου βλαστοῦ καρποὺς ἰδεῖν, ὅπως καὶ ὡς εἰκόνας τοῦ υἱοῦ τὰ ἔγγονα βλέποντες τὸ πολὺ τοῦ πρὸς αὐτὸν φίλτρον διαναπνέωσι.» Βίος τοῦ ὁσίου Ἀβραμίου, Migne, P.G. 115.45.

² Νῦν οἱ μεταβαίνοντες, ἵνα βαπτίσωσι παιδίον, εἰς τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ δώσωσι τὸ ὄνομα ἀποθανόντος συγγενοῦς, λέγουσι· πάμε ν' ἀναστήσωμε τὸν τάδε προσθέτοντες τοῦ ἀποθανόντος τὸ ὄνομα.

³ Εἰς πολλὰ μέρη σήμερον συνήθης εὐχὴ πρὸς τοὺς νεονύμφους εἶναι· «καὶ ᾗς τὰ γεννητούρια».

⁴ Τῷ τῆς ἀπαιδίας πυρὶ διεπίμπρατο καρποῦ κοιλίας ἐφιεμένη, Συμεὼν ν Μεταφράστῆς, Migne, P.G. 114. 597. Τὸν Διγενῆ καὶ τὴν σύζυγόν του κατὰ τὸ ἔπος

ἐν μόνον τούτων τὰς ψυχὰς ἐλύπει καθ' ἐκάστην

ἀτεκνίας ἢ ἄσβεστος καὶ δεινότητῃ φλόγα

Βασιλείου Διγενοῦς Ἀκριτοῦ λόγοι λόγ. 7. 180 (L e g r a n d, Bibliothèque Grecque vulgaire τόμ. 6).

Χρυσόστομος¹, και εύλαβείας επιμελουμένους, άπαιδας, μη νομίσης, άμαρτιών εΐναι έξργα», γνώμη, ήν και οί νεώτεροι "Ελληνες έξχουσι, παρ' οίς περιφέρεται και ή παροιμία «άκληρος, άθεος»².

Ή στείρα κατά τούς βυζαντινούς χρόνους όχι μόνον έθεωρεΐτο άδοξος και έστερεΐτο παρησίας άπέναντι τού άνδρός³, αλλά πολλάκις αντιμετώπιζε δια τόν λόγον τούτον και σκαιάν την συμπεριφοράν αυτου⁴, έν τέλει δε και τās ύβρεις του, άγνοούντος, κατά τόν Χρυσόστομον, ότι «Τό τεκεΐν άνωθεν έξχει την άρχήν»⁵. Τήν μειονεκτικήν αυτήν θέσιν θέλουσα ν' άποφυγή ή Βυζαντινή, κατέφευγεν εις την χρήσιν συλληπτικών φαρμάκων, και τοιαύτα ήσαν τό αίμα λαγωού, τό στέαρ χηνός ή ή τερεβινθίνη⁶, τά όποια τής έπρομήθευον μαΐαι ή γραΐαι περι τά τοιαύτα άσχολούμεναι, αίτινες όμως ένίοτε άντι καλοΰ τόν θάνατον τής λαμβανούσης τά φάρμακα προϋκάουν, όποτε υπέκειντο εις τόν περι δολοφόνων νόμον, έξοριζόμεναι⁷. "Αν δε τά φάρμακα ταΰτα δέν ένήργουν, αί Βυζαντιναι κατέφευγον και εις μαγγανείας και γοητείας⁸, ψηφίδας και φυλακτήρια από τού σώματος αυτών άποκρεμώσαι⁹.

Και αυτός μέν ήτο ό κανών, τού πράγματος όμως υπήρχε και ή αντίθετος όψις, εύρίσκοντο δηλα δή και γυναΐκες, αίτινες δια πτωχείαν ή μύσος προς τόν άνδρα, ή δι' επιτήδευσιν ώραιότητος ή δια πορνείαν, ένίοτε δε και δια φυλαργυρίαν τών συζύγων, μετεχειρίζοντο ή την σύλ-

¹ Migne, P.G. 54. 445.

² Ν. Πολίτου, Παροιμΐαι 1.385. Ήν παλαιότεροις χρόνοις έν Γορτυνία λέγεται ότι οί ιερείς ουδέ την προσφοράν τών άκλήρων έδέχοντο εις λειτουργΐαν. Βλ. Λαογραφΐας τόμ. 5. 408.

³ Συμμεών Μεταφράστης, Migne, P.G. 114. 597.

⁴ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 54. 653, Βίος τού μακαρίου Αϋξεντίου, Migne, P.G. 114. 1433.

⁵ Migne, P.G. 54. 639.

⁶ Μιχαήλ Ψελλού, Τφ μεγάλω δρουγγαρίφ Κωνσταντίφ (Κ. Σάθα. Μεσ. Βιβλ. 5. 327. 328.) Και νϋν έν Αιτωλία πιστεύουσιν ότι, όταν άκληροι φάγωσι άρρηνα λαγών έξγκυον (διότι πιστεύουσιν ότι και αυτός καθίσταται έξγκυος) τότε άποκτώσι τέκνα. Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Σύμμεκτα λαογραφικά έξ Αιτωλίας, Λαογραφΐας 12. 60. Ίδ. και όσα δια σημερινά δημώδη συλληπτικά φάρμακα γράφει ή Ήλπινική Σταμούλη-Σαραντή έν Θρακικών τόμ. 8. 376. 377).

⁷ Πανδέκται 48. 8. 3. 3, Σύνοψις Φ. 2. 1 (Zach. v. Lingenthal, JGR. 5. 665), Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα τών θεΐων και ιερών κανόνων 2.519.

⁸ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 51. 369.

⁹ Μιχαήλ Ψελλού, Χρονογραφΐα σ. 32 (έκδ. Σάθα). Ήν Νομοκάνονι Ίβήρων τού ΙΖ' αΐώνος αναφέρονται στείραι, αί όποιαί «τρώγουσι κάποια βότανα μαντεμένα ως δια νά κάμωσι παιδΐα» Π. Πολίτου, Ήν κεφάλαιον Νομοκάνονος, Λαογραφΐας, 3. 386.

ληψιν κωλύοντα φάρμακα, ἀτόκια, καὶ τοιαῦτα ἦσαν καθάρσια ἢ ἐγκέφαλος βατράχου ἢ στέαρ λεόντειον¹ ἢ βοτάνη, δι' ἧς κατὰ μῆνα ἐβοτάνιζον τὴν μήτραν των² ἢ χυλωθεῖς καὶ πρὸς πόσιν δοθεῖς καρπὸς ἰτέας³, τινὲς μάλιστα, ἵνα μὴ συλλαβῶσιν, ἐξήρτων ἀπὸ τοῦ λαίμου τῶν μήτραν ἡμιόνου, ἦτις, ὡς γνωστόν, δὲν γεννᾷ, καὶ ρύπον ἐκ τῶν ὠτων αὐτῆς⁴.

Πλὴν τῶν ἀτοκίων δὲ μετεχειρίζοντο καὶ φθόρια, δηλητήρια δῆλα δὴ φάρμακα, ἵνα φθειρῶσι τὸ συλληφθέν⁵, οὐδ' ἀπέφευγον νὰ πιέζωσι τὴν κοιλίαν αὐτῶν ἢ νὰ ἐπιθέτωσιν ἐπ' αὐτῆς βάρη⁶. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο βοηθοὺς εὗρισκον τοὺς φαρμακοποιούς, *πιγμενταρίους*, παρέχοντας κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα, *σαλαμάνδραν* ἢ *ἀκόνιτον* ἢ *πιτυοκάμπτην* ἢ *βουβρωσιν* ἢ *μανδραγόραν* ἢ *κανθαρίδας*⁷ ἢ καὶ *μαίας*, *αἵτινες*, ἀντὶ μισθοῦ, ὑπερέτουν εἰς τὸ ἀνόσιον ἔργον⁸. Διὰ τοῦτο ὁ Σωρανὸς⁹ ἤθελε τὴν *μαίαν* «ἀφιλάρυρον εἶναι ὡς μὴ διὰ μισθὸν κακῶς δοῦναι φθόριον».

Κατὰ τοιούτων ἐνεργειῶν, αἵτινες ἀντέβαινον εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ Χριστιανικὴν παράδοσιν ἐλάμβανον μέτρα οἷ τε πολιτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι. Οὕτως ὁ πολιτικὸς νόμος ὠρίζεν ἵνα ἡ ἐπιφέρουσα καθ' ἑαυτῆς βίαν ἐπὶ σκοπῶ ἐκτρώσεως¹⁰ καταδικάζεται εἰς ἐξορίαν¹¹, τυ-

¹ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Τῶ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ Κωνσταντίνῳ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 327-328). Συνταγὰς φαρμάκων πρὸς κώλυσιν τῆς συλλήψεως ἢ καὶ πρὸς φθορὰν τοῦ ἐμβρύου βλέπε παρὰ Σωρανῶ, Περὶ γυναικείων σ. 230.9 ἔξ. (Rose).

² Ἰωάννης Νηστευτῆς, Migne, P.G. 88. 1928, Βυζαντινὰ Χρονικά Πετροπόλεως 8.401. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους Νομοκάνονας ὁ ἐξομολόγος ἔπρεπε νὰ ἐρωτᾷ τὴν πρὸς ἐξομολόγησιν προσερχομένην γυναῖκα «ἐὰν βαστάξῃ βότανον ἢ ἐβοτάνισε τὴν μήτραν της, διὰ νὰ μὴ κάμῃ παιδί». Ἡ τοιαύτη γυνὴ ὑφίστατο τοῦ φονέως τὸ ἐπιτίμιον.

³ Μανασσῆ, Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν 8. 3 (τόμ. 2. 573, Hercher).

⁴ Σωρανῶ, Περὶ γυναικείων 232. 16 (Rose).

⁵ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 57.357, Κλήμεντος, Παιδαγωγός 2. κεφ. 10 (σ. 215 Stählin). Περὶ κωλυτικῶν τῆς γεννήσεως τεχνασμάτων ὀμιλεῖ ὁ Ἀχμέτ ἐν τῷ Ὀνειροκριτικῷ του κεφ. 140 καὶ 141 (σελ. 92 καὶ 93, Drexl).

⁶ Ὅρα Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 3. 63. 64, 6. 199. Σημειώσον ὅτι ὁ σύζυγος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ διαξευχθῇ τὴν ἐκουσίως ἀποβάλλουσαν.

⁷ Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 2. 519.

⁸ Μάλοϋ ρήτορος, Ἐκλογαὶ σ. 273. 7 (Βόνν).

⁹ Σωρανῶ, Ἐνθ' ἄν. 174.23.

¹⁰ Ἡ ἐκτρώσις ἐκαλεῖτο ἀποβολή, ὡς καὶ σήμερον. Ἐν τῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ζωναρᾶ φερομένῳ λεξικῷ ἀναγινώσκομεν· ἐκτρώμα· ἀποβολὴ γυναικός.

¹¹ Πανδέκται 48.8.8 πβ. καὶ 47.11.4.

πτομένη¹, κατὰ δὲ τὴν 31ην Νεαρὰν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὁ ἀνὴρ ἐπετρέπετο νὰ χωρίζῃ τὴν σύζυγον «ὅταν δι' ἀπέχθειαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀμβλώσκουσα φωραθῆ²». Ἀφ' ἑτέρου ὁ πρὸς ἔκτρωσιν δώσας φάρμακον, εἴαν μὲν ἦτο τῶν ἀσήμων, ἐξωρίζετο εἰς μεταλλεῖα, εἴαν δι' ἐντιμότερος, περιορίζετο εἰς νῆσον, ἀποβάλλων συγχρόνως καὶ τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας του. Ἄν ὅμως ἡ λαβοῦσα τὸ φάρμακον ἀπέθνησκε, τότε ἐτιμωρεῖτο οὐ-
τος διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν³.

Καὶ ἡ ἐκκλησία δὲ θεωροῦσα φονέα τὴν λαμβάνουσαν φάρμακα πρὸς ἔκτρωσιν, ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὴν τὸ τοῦ φονέως ἐπιτίμιον, παλαιότερον μὲν κωλύουσα αὐτὴν διὰ βίου τῆς θείας κοινωνίας, βραδύτερον δὲ ἐπιει-
κέστερον περιορίσασα εἰς δεκαετῆ τὸν χρόνον τοῦ ἀφορισμοῦ⁴, ὃν καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, ὡς λ. χ. Ἰωάννης ὁ Νηστευτής, εἰς πενταετίαν ἢ τριετίαν περιορίσαν⁵. Εἰς τὰς αὐτὰς δὲ ἐννοεῖται ποινὰς ὑπέκειντο καὶ οἱ τὰ ἀμβλωθρίδια παρέχοντες φάρμακα⁶.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι λίαν ἐπιθυμητὴ ἐθεωρεῖτο ἡ γέννησις τέκνου, ἰδίᾳ ὅμως ἄρρενος, ἀφ' οὗ αὐτὸ θὰ συνέχισε τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας, ἢ, ἂν ἦτο βασιλόπαις, καὶ τῆς βασιλείας κληρονόμος θὰ ἐγίνετο.

Γυναῖκες τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ βασίλισσαι, ἔχαιρον λίαν ὅταν ἤκουον παρ' ὁσίων ἀνδρῶν ὅτι ἔμελλον νὰ γεννήσωσιν ἄρρεν⁷, τὸ ὅποῖον ὡς κατ' ἐξοχὴν παιδίον ἐχαροκτερίζετο⁸.

Ἡ γέννησις τότε ἄρρενος οὐ μόνον τοὺς γονεῖς ἐπλήρου χαρᾶς —χαροκτεριστικὸν τὸ τοῦ Ψελλοῦ« ἄρρεν τὸ ἀρτίτοκον βρεφύλλιον, ἄρ-

¹ Πρόχειρος Νόμος 39. 71, Πρόχειρον *auctum* 39. 182 (Zach. v. Lingenthal JRG. 6. 360), Βασιλικά βιβλ. 60. 22 δ.

² Βλ. Migne, P. G. 107. 496.

³ Πανδέκται 48. 19. 38. 5 καὶ Φωτίου, Νομοκ. τίτλ. ΙΓ' κεφ. Ι'. (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 1. 312, 6. 199-200, Ἰωάννου Σχολαστικοῦ, Συναγωγὴ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν σ. 124 Benesevic').

⁴ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστολὴ κανονική. Βλέπε καὶ τὸν ΚΑ' κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 3.63.64, 4.96. 99).

⁵ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Κανονικὸν (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4.443). Ἐπιθι καὶ Βαλαμῶνα εἰς τὸν ΚΕ' κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4.158).

⁶ Βλ. Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 518. 519, 4. 114.

⁷ Μάρκου Διακόπου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου κεφ. 36. 42. 43 (σελ. 31. 22, 36. 12, 43.2 ἔκδ. Grégoire-Kugener).

⁸ Ὁ Χρυσόστομος (Migne, P.G. 61.204) εἶπε· «κόραις καὶ παιδίους γέγονας καταγέλαστος». Καὶ νῦν πολλαχοῦ παιδιὰ λέγονται μόνον τὰ ἄρρενα τέκνα.

ρεν ὡ γῆ καὶ ἤλιε!»¹ — ἀλλά, προκειμένου περὶ βασιλόπαιδος, καὶ τοὺς ὑπηκόους, οἵτινες ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς γεννήσεως συνέχαιρον ἀλλήλους καὶ ἐπεκρότουν². Συνέβαινε δὴλα δὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὅ,τι καὶ σήμερον, ὅποτε τὴν γέννησιν ἄρρενος ἐπακολουθοῦσι παντοειδεῖς ἐκδηλώσεις χαρᾶς τῶν γονέων καὶ συγγενῶν, οἵτινες καὶ πυροβολοῦσιν ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι³.

Κατ' ἀντίστροφον λόγον ἡ γέννησις θήλεος οὔτε εἰς τοὺς γονεῖς οὔτε εἰς τοὺς συγγενεῖς ἦτο εὐχάριστος⁴, προκειμένου ὅμως μίᾳ γυνῆ νὰ στερηθῇ κληρονομίαν, προετίμα, φυσικά, καὶ θήλεος τὴν ἀπόκτησιν⁵.

Ἄφ' οὗ δ' ἡ γέννησις ἄρρενος ἦτο τόσον ποθητὴ, κατεβάλλετο προσπάθεια πρὸς ἄρρενογονίαν κατὰ βούλησιν, ἣτις ἐπιστεύετο ὅτι ἐπετυγχάνετο, ἂν ἡ συνουσία ἐγένετο πρὸς δεξιᾶν πλευράν, ἀφ' οὗ καὶ ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὄρχεως ἐξήρχετο ἡ ἄρρην γονή. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπηχεῖ τὸ δνειροκριτικὸν τοῦ Ἀχμέτ, ἐν τῷ ἀναγινώσκομεν· «ἐάν τις ἴδῃ ὅτι ἀπεβάλετο τὸν ἀριστερὸν ὄρχιν, θῆλυ οὐ μὴ τέξει, διότι ἐκεῖθεν ἔσται ἡ θήλεια γονή. Ἐάν τις ἴδῃ ὅτι τὸν δεξιὸν τῶν ὄρχεων ἀπεβάλετο, οὐκ ἄρρενογονήσει»⁶.

¹ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Τῶ ἐπὶ τῶν κρίσεων (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5. 409).

² Μάρκου Διακόπου, Ἐνθ' ἄν. κεφ. 44 σ. 37. 6, Ἀννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς 1. 297. 19, Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικὴ Διήγησις 220. Βλ. καὶ Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σὺμμεικτα 3.210.

³ Ἐν Μάνη νῦν πυροβολοῦσιν ἐπὶ τῇ γεννήσει ἄρρενος, Γ. Μανολάκου, Τὰ ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν βάπτισιν ἐν Μάνη (Λαογραφίας 5.401). Καὶ ἐν Καρπάθῳ δὲ καὶ Ἰκάρῳ ἡ γέννησις ἄρρενος, καὶ μάλιστα πρωτοτόκου, ἀγγέλλεται διὰ πυροβολισμῶν. Ἐν Λέρῳ (Ὀικονομοπόλυο, Λεριακά 84) ὅταν γεννηθῇ ἄρρην, ρίπτονται τρεῖς πυροβολισμοί, εἰς δ' ἂν εἶναι θῆλυ. Ἀρχικῶς οἱ πυροβολισμοὶ ἐρρίπτοντο πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Συμεῶν (Migne, P. G. 155. 217) «ἐμφιλοχωροῦσι τὰ δαιμόνια ταῖς τῶν ἀβαστίστων ψυχαῖς ἀποπλανᾶν καὶ μιαίνειν βουλόμενα». Ὅρα καὶ E. S a m t e r, Geburt, Hochzeit und Tod σ. 39.46.

⁴ Δεύτερος αὐθις τόκος καὶ πάλιν τὸ τεχθὲν θῆλυ καὶ οὐ πᾶνυ τοῦτο πρὸς ἡδονὴν οὔτε τοῖς γονεῦσιν οὔτε τῷ λοιπῷ γένει, Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5.10). Καὶ εἰς τὸ Κρητικὸν δρᾶμα Γύπαριν (πρᾶξ. Δ'. 106 στίχ.) γράφει ὁ ποιητής.

Τὴν παῖδα δίδουν τὰ παιδιὰ γι' αὐτῶς παιδιὰ τὰ λέσι
περιοπλειᾶς τὰ θηλυκά

Κατὰ πληροφίας τοῦ συλλογῆς Κωνσταντινίδου, ἐν Ἀλμαλί Μαλγάρων Θράκης πολλοὶ μαστιγώνουσι πολλάκις τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, διότι γεννοῦσι θήλεα.

⁵ Ἄλλ' ὥσπερ αἱ ἄτοκοι καὶ τοῦ τυχόντος τόκου ἱμείρουσιν, Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐνθ' ἄν. 5. 11.

⁶ Ἀχμέτ, Ὀνειροκριτικὸν κεφ. 99 (σελ. 59. 7).

Ἦτο δ' ἡ πρόληψις αὐτή, ἣτις καὶ νῦν παρὰ τῶ ἡμετέρῳ λαῷ ἐπικρατεῖ¹, πολὺ παλαιότερα τοῦ Θ'. αἰῶνος. Κατὰ τὸν Διογένη Λαέρτιον (2 κεφ. 3) «Ὁ Ἀναξαγόρας ἔλεγε ζῶα γενέσθαι ἐξ ὕγρου καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους, ὕστερον δὲ ἐξ ἀλλήλων καὶ ἄρρενα μὲν ἀπὸ δεξιῶν, θήλεα δὲ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν».

Κατὰ τὸν Β'. μ. Χ. αἰῶνα ὁ Ἀρτεμίδωρος ἐν τῷ ὄνειροκριτικῷ του ἐπανειλημμένως τὴν ἀναφέρει², εἶπε δὲ καὶ ὁ Σωρανὸς (210. 21) «Ἴπποκράτης ᾤετο ἐν μὲν τοῖς δεξιῶσι μέρεσι τῆς ὑστέρας συλληφθέντος τοῦ σπέρματος ἄρρεν ἀποτελεῖσθαι, ἐν δὲ τοῖς εὐανύμοις θήλυ», φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς γεωπονικοῖς (17. 6. 2) προκειμένου περὶ βοός· «εἰ δὲ καὶ βουληθείης ἄρρεν τεχθῆναι, τῷ καιρῷ τῆς ὀχείας τὸν ἀριστερὸν ὄρχιν ἀπόδησον, εἰ δὲ θήλυ, τὸν δεξιόν».

Οἱ ἐρευνηταὶ ἠθέλησαν νὰ δίδωσιν ἐνταῦθα καὶ Ἰουδαϊκὴν καὶ Αἴγυπτιακὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐπομένως παλαιὰν κοινὴν πολλῶν λαῶν πρόληψιν³.

Δὲν θὰ ἦτο δ' ἴσως περιττὸν νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου (1205. 42) «Ἴππος ἐξανουμένη ἐν τῷ συνδυάζεσθαι, καὶ μάλιστα πρὸς βορρᾶν, τίκει καλά, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται. Τοῦτο δὲ καὶ ἀνθρώπους ποιεῖν ἡκούσαμεν περιεργότερον, μάλιστα δὲ ἀλογώτερον καὶ τοιοῦτοις ἑαυτοὺς εἰς τὸ πᾶν ἐπιτρέποντας ἔργοις ἀνεμαλίοις, ὡς εἰπεῖν». (Βλ. καὶ Γεωπον. 17.6.3.)

Σήμερον πιστεύουσιν ὅτι τοιοῦτον τὴν μορφὴν θ' ἀποβῆ τὸ κυφορούμενον οἶαι εἶναι αἱ εἰκόνες τὰς ὁποίας βλέπει ἢ φαντάζεται ἡ μήτηρ κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνουσίας ἢ τῆς ἐγκυμοσύνης. Τοῦτο ἐπίστευον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρόγονοι ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς χωρίων φαίνεται. Κατὰ τὸν

¹ Καὶ σήμερον αἱ τὰ τοιαῦτα ἐμπειροὶ συνιστῶσιν εἰς τοὺς συζύγους, ἂν θέλωσι ν' ἀποκτήσωσιν ἄρρενα, νὰ προσλίνωσι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνουσίας πρὸς δεξιὰν πλευράν. Ἐν Ρόδῳ, ὅταν τὰ πρῶτα σκιρτήματα τοῦ ἐμβρύου ἀκουσθῶσι κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος πιστεύεται ὅτι τοῦτο θὰ εἶναι ἄρρεν. Α. Β ρ ό ν τ η, Ροδιακὴ Λαογραφία (Λαογραφίας 11.567). Καὶ ἐν Θράκῃ δὲ πιστεύουσιν ὅτι ὅταν ἡ κοιλία τῆς ἐγκύου εἶναι ἐξογκωμένη μᾶλλον πρὸς τὰ δεξιὰ, θὰ γεννήσῃ αὐτὴ ἄρρεν, ἂν δὲ πρὸς τὰ ἀριστερά, θήλυ. Ἐ λ π. Σ τ α μ ο ύ λ η - Σ α ρ α ν τ η, Σύμμικτα Λαογραφικά (Θρακικά 1.403).

² Ἀ ρ τ ε μ ι δ ῶ ρ ο υ, Ὀνειροκριτικά 1. 21. 26. 31 (σελ. 23. 10, 28.8, 31.10 ἐξ. Hercher).

³ R i e s s, Volkstümliches bei Artemidoros (Rh. M. 49. 179). Περὶ τοῦ θέματος βλέπε καὶ P a u l y - W i s s o w a, RE. ' 83. 60 ἐξ. Κατὰ Νομοκάνονα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος αἱ γυναῖκες, διὰ νὰ κάμωσιν ἄρρενα τέκνα, ἔδιδον τὴν προσωπίδα τοῦ παιδίου εἰς κύνας, ἵνα τὴν φάγασι, ἢ ἐκράτουν ἢ ἐγύριζον τὸν ὄμφαλόν τοῦ γεννηθέντος ἢ ἔτρωγον «κάποια βότανα μαντεμένα» Ν. Π ο λ ί τ ο υ, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος, Λαογραφίας 3. 386.

ΙΒ'. μ. Χ. αἰῶνα ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς λέγει· «Πολλάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίαν ἐν ταῖς ὁμιλίαις λαβούσης τοῦδε ἢ τῆσδε πρὸς τὸ φαντασθὲν ἀπεικάζεται τὸ γινόμενον»¹, παλαιότερον δὲ κατὰ τὸν Γ'. ὁ Ἡλιόδωρος ἐν ταῖς Αἰθιοπικοῖς του παρέστησε βασιλίσσαν τῶν Αἰθιοπῶν ὡς γεννήσασαν λευκὸν τέκνον καὶ τοῦ παραδόξου φαινομένου τὴν ἐξῆς δίδουσιν ἐξηγήσιν· Ἐγὼ μὲν τὴν αἰτίαν ἐγνώριζον, ὅτι μοι παρὰ τὴν ὁμιλίαν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα προσβλέπει τὴν Ἄνδρομέδαν παρασχούσα² καὶ πανταχόθεν δεῖξασα γυμνὴν (ἄρτι γὰρ αὐτὴν ἀπὸ τῶν πετρῶν ὁ Περσεὺς κατήγεν), ὁμοειδὲς ἐκείνῃ τὸ σπαρὲν οὐκ εὐτυχῶς ἐμόρφωσεν»³.

Ἔτι παλαιότερον, κατὰ τὸν Β'. μ. Χ. αἰῶνα ὁ Σωρανὸς (204. 15) πιστοποιῶν ὅτι ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη ψυχικὴ διάθεσις ἐπενεργεῖ καὶ ἐπὶ τὸν τύπον τοῦ συλλαμβανομένου παιδίου, προσθέτει· «οὕτως ἐν τῷ συνουσιάζειν πιθήκους ἰδοῦσαί τινες πιθηκομόρφους ἐκύησαν, ὁ δὲ τῶν Κυπρίων τύραννος κακόμορφος ὢν, εἰς ἀγάματα περικαλλῆ κατὰ τοὺς πλησιασμοὺς τὴν γυναῖκα βλέπειν ἀναγκάζων πατὴρ εὐμόρφων ἐγένετο παῖδων», τέλος ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς ἐν τῷ προμνημονευθέντι χωρίῳ του λέγει ὅτι τεκμήρια τῆς τοιαύτης προλήψεως ἀναφέρονται παρὰ Διοσκουρίδῃ καὶ Γαληνῷ λέγοντι ἐπὶ λέξει· «Ἐμοὶ δὲ καὶ λόγος τις ἀρχαῖος ἐμήνυσεν ὅτι τῶν ἀμόρφων τις δυναστῶν⁴ εὐμόρφον γεννήσαι θέλων παιδίον ἐποίησε γράφας ἐν πλατεῖ ξύλῳ εὐειδὲς ἄλλο παιδίον καὶ ἔλεγε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ συμπλεκομένη πρὸς ἐκείνον τὸν τύπον τῆς γραφῆς ὁρᾶν· ἡ δὲ ἀτενὲς βλέπουσα καὶ ὡς ἔστιν εἰπεῖν ὄλον τὸν νοῦν ἐκεῖσε προσεπιφέρουσα οὐχὶ τῷ γεννήσαντι, ἀλλὰ τῷ γεγραμμένῳ ὁμοιον ἀπέτεκε τὸ παιδίον κατὰ τὴν ὄψιν»⁵.

Ἡ Βυζαντινὴ ἔγκυος ἀναλογιζομένη τὴν δυσχερῆ τοῦ τοκετοῦ ὥραν, ἐπεδίωκε διὰ παντοίων μέσων, ἵνα αὕτη εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκίνδου-

¹ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Βίβλος Χρονικὴ 107. 8.

² Ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ δωματίου τῆς βασιλείσης, κατὰ τὸν διηγηματογράφον, εἶχον ζωγραφηθῆ οἱ ἔρωτες Περσεὺς καὶ Ἄνδρομέδας.

³ Ἡλιόδωρος, Αἰθιοπικά 4.8.

⁴ Πιθανῶς ἐννοεῖται ἐνταῦθα ὁ ὑπὸ τοῦ Σωρανοῦ ἀναφερόμενος κακόμορφος τῶν Κυπρίων τύραννος.

⁵ Λίαν διαδεδομένη εἶναι σήμερον ἡ ἰδέα ὅτι τὸ κυφορούμενον μορφοῦται κατὰ τὰς εἰκόνας, ἃς βλέπει ἡ ἔγκυος· Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικά σύμμεικτα 3.217 Βλ. καὶ Θρακικά, 1. 403, 6. 319. Εἰς τὴν Στρώμνιτσαν (Ὀλυμπία Κεραιδᾶ, Ἐθιμα, δοξασίαι καὶ δεισιδαιμονίαι γὰρ τὸ παιδί, Λαογραφίας 10.462) ἀλλὰ καὶ ἀλλαχού ἀναρτῶσιν ἀπὸ τῶν τοίχων ὥραιαι εἰκόνας, ἵνα, ταύτας βλέπουσα ἡ ἔγκυος, γεννήσῃ ὥραϊον τέκνον. Ἐν Πόντῳ μάλιστα πιστεύουσιν ὅτι τὸ γεννηθησόμενον ἀποκτᾶ οὐ μόνον τὰ σωματικά, ἀλλὰ καὶ τὰ πνευματικά προτερέματα ἐκείνου, ὃν εἶδεν ἡ μήτηρ κατὰ τὸ μέσον τῆς ἐγκυμοσύνης.

νος· πρὸς τοῦτο, πλὴν ἄλλων, ἐπεκαλεῖτο τὰς εὐχὰς ὁσίων ἀνδρῶν, ἴνα «μετὰ φιλανθρωπίας τέκῃ»¹, διὰ κάθε δ' ἐνδεχόμενον, ἐγγίζοντας τοῦ τοκετοῦ, ἐξωμολογεῖτο καὶ μετελάμβανε τῶν ἀχράντων μυστηρίων², ἀγαθὴ συνήθεια, ἣν ἐνιαχοῦ καὶ σήμερον τηροῦσιν αἱ ἐπίτοκοι³. Ἄφ' ἑτέρου, μὴ οὐσα καὶ προλήψων ἀπηλλαγμένη, συνεβουλεύετο, κατὰ τὸν Χρυσόστομον (Migne, P.G. 54.448) καὶ «τοὺς τὰ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐπαγγέλλεσθαι βουλομένους», ἧτοι τοὺς μάντις καὶ ἀστρολόγους.

Ὅταν τὴν γυναῖκα κατελάμβανον αἱ ὠδίνες, αἵτινες ἐκαλοῦντο πόνοι⁴, ἔλεγον ὅτι αὕτη ἐκοιλιόπει⁵ ἢ ὅτι «ἤλθεν ὁ τοκετός»⁶, τότε δ' οἱ ἀνυπόμονοι νὰ μάθωσι τὸ γένος τοῦ τεχτησομένου ἐκάλουν τὸν ἀστρολόγον καὶ τὸν συνεβουλεύοντο. Καὶ ἐξανίσταντο μὲν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας λέγοντες ὅτι «οὐκ ἔστι τῆς ἀστρονομίας ἔργον ἀπὸ τῶν ἀστρῶν εἰδέναι τοὺς τικτομένους»⁷, ἀκριβῶς ὁμως αἱ διαμαρτυρίαι αὐτῶν αἱ συχναὶ δεικνύουσι πόσον ἡ συνήθεια ἦτο τότε διαδεδομένη, συνήθεια, ἣτις, ἂν ἐκ τῶν σχετικῶν μαρτυριῶν κρίνωμεν, εἶχεν ἐπηρεάσει ὄχι μόνον τοὺς λαϊκοὺς κύκλους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς⁸. Οἱ τὴν *γενεθλιαλογίαν* ἐννοεῖται ἀσκοῦντες ἀστρολόγοι⁹ ἤρχοντο εἰς δύσκολον θέσιν, διὰ νὰ εἶναι δ' ἀσφαλέστεροι, ἐφρόντιζον ἄλλο εἰς ἄλλους τῶν οικείων νὰ προλέγωσι τὸ γένος τοῦ γεννηθησομένου¹⁰. Ἐ-

¹ Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 39. 43 (σ. 34. 1 σ. 36. 6. Grégoire-Kugener).

² Δούκα, Ἱστορ. 260. 14.

³ Ὡς ἐν Καλλιπόλει καὶ Μαδύτῳ (Ἄπ. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπόλεως, ἐν Ἀρχεῖῳ τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ 3. 91. 101).

⁴ Σεβερριανοῦ, Εἰς τὴν κοσμοποιίαν λόγος ΣΤ' (Migne, P.G. 56.497) E. Miller, *Lexiques Grecs inédits* ἐν *Annuaire de l'Association* 8. 244. 204, Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου Τύρου στίχ. 451 (Wagner, *Carmina Graeca medii aevi* σ. 263).

⁵ Λεοντίου, Βίος Συμεῶν τοῦ κατὰ Χριστὸν σαλοῦ (Migne, P.G. 93. 1717). A. Vassiliev, *Analecta Graecobyzantina* σ. 339. 340.

⁶ Ἐπὶ γυναικὸς ὠδίνουσης ἤλθεν ὁ τοκετός αὐτῆς λέγειν εἰώθαμεν, Μιχαήλ Γλυκά, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς κεφ. 29 (σ. 296. 10 Εὐστρατιάδου).

⁷ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 57. 61. 62.

⁸ Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις 220.3, Νικηφόρου Βλεμμύδου, Στίχοι εἰς Ἰωάννην υἱὸν Θεοδώρου Λασκάρεως, στίχ. 11 (Heisenberg).

⁹ Οὗτοι κατὰ τὴν IB' τοῦλάχιστον ἐκατ. ἦσαν Ἀθίγγανοι, κατὰ μάρτυρα τὸν Βαλασάμωνα (Ράλλη-Ποτλῆ, *Σύνταγμα* 2. 445).

¹⁰ Βουχέ-Λεκληρσ, *L'astrologie grecque* σ. 396 ἔξ. Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου σ. 116 (Grégoire-Kugener).

πειδὴ δὲ τότε ἦτο βαθύτατα ἐρριζωμένη ἢ σφοδρότατα ὑπὸ τῶν ὀρθοφρονούντων πολεμουμένη πρόληψις ὅτι ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου ἐξααρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων¹, διὰ τοῦτο ὁ ἀστρολόγος, εὐθύς μετὰ γέννησιν, ἐκαλεῖτο «ποιῆσαι ἢ συντάξαι θεμάτων», ἵνα προείπη ὁποῖον θὰ ἦτο τὸ μέλλον τοῦ γεννηθέντος². Τὸ θεμάτιον δ' ἐγένετο ὡς ἑξῆς· ὁ ὠροσκόπος διῆρει τὸν ζωδιακὸν κύκλον εἰς δώδεκα μέρη, ἕκαστον δὲ τῶν μερῶν εἰς τριάκοντα μοίρας καὶ ἑκάστην μοῖραν εἰς ἐξήκοντα τμήματα, λεπτά καλούμενα, ὧν ἕκαστον πάλιν εἰς ἐξήκοντα ὑποδιηρεῖτο μέρη *λεπτεπίλεπτα* λεγόμενα. Μετὰ ταῦτα κατέγραφεν ἀκριβῶς τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐγεννήθη τὸ παιδίον καὶ παρετήρει κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως εἰς ποῖον σημεῖον τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου εὐρίσκετο ὁ ὠροσκοπούμενος ἀστὴρ προσπαθῶν νὰ εὔρη ποίαν σχέσιν κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἶχεν οὗτος πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς³. Ὁ ἀκριβὴς ὑπολογισμός, κατὰ τοὺς πιστεύοντας, ἔδιδεν ἀσφαλῆ τὴν πρόρρησιν περὶ τῆς τύχης τοῦ νεογεννήτου, ἀν δῆλα δὴ οὗτος θὰ ἐγένετο ἄρχων, πλούσιος, πτωχός, μακρόβιος καὶ τὰ τοιαῦτα. Μάτην οἱ φρόνιμοι διεμαρτύροντο λέγοντες ὅτι ἦτο ἀδύνατον ὁ ὠροσκόκος ἐν τῇ ταχείᾳ κινήσει τῶν ἀστέρων νὰ προσδιορίσῃ εἰς ποῖον ἀκριβῶς σημεῖον τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου τοῦ ἔχοντος ὑποστῆ τόσον μικρὰς ὑποδιαίρέσεις εὐρίσκετο ὁ ὠροσκοπούμενος ἀστὴρ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς γεννήσεως⁴.

Ὁ λαὸς ἐπίστευεν ἀκραδάντως εἰς τὴν γενεθλιαλογίαν, ὡς δεικνύουσι, παρὰ τὸν ἀσκηθέντα πόλεμον, τὰ ἀστρολογικοῦ περιεχομένου κείμενα, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέχουσι σχετικὰς πληροφορίας⁵. Καὶ εἶναι τοῦ λόγου ἄξιον νὰ λεχθῆ ὅτι οἱ πολεμοῦντες τὴν γενεθλιαλογίαν μᾶς δίδουσιν ἀκριβῶς καὶ σχετικὰς τινὰς πληροφορίας. Οὕτως ὁ Μ. Βασίλειος λέγει ὅτι οἱ γεννηθέντες κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κριοῦ θὰ ἦσαν οὐλοὶ τὴν τρίχα καὶ χαροποὶ καὶ μεγαλόφρονες συγχρόνως, ἐπειδὴ ἡγεμονικὸν ὁ

¹ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 61. 62, 62. 552, Μέγας Βασίλειος, Migne, P.G. 21. 128 ἑξ. Γρηγόριος Θεολόγος, Migne, P.G. 36.340, Καισάριος (ὁμαίων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου), Migne, P.G. 38. 961, Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία σ. 204 (Σάθα).

² Ὁ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 61. 623 ὁμλεῖ διὰ τὴν περὶ τὴν γένεσιν σπουδὴν καὶ τὰ πάσης ἀσεβείας γέμοντα γραμματεῖα, ἃ τιττομένων τῶν παιδῶν εὐθέως ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν συντιθέασι κεφαλῆς ὑπὸ τὴν τυραννίδα τῆς εἰμαρμένης τό γε αὐτῶν ἄγοντες μέρος».

³ Μέγας Βασίλειος, Migne, P.G. 29. 129, Καισάριος Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὁμαίων, Migne, P.G. 38.938, Πρωκόπιος Γαζαῖος Migne, P.G. 87.96.

⁴ Μ. Βασίλειος καὶ Καισάριος, Ἔνθ' ἀν.

⁵ Βλ. μεταγενεστέρους ἀστρολογικοὺς κώδικας ἀκολουθοῦντας παλαιότεραν παράδοσιν, A. Delatte, Codices Athenienses σ. 103 ἑξ. 171 ἑξ. καὶ ἀλλαχοῦ.

κρίος, οἱ δὲ *Ταυριανοὶ* ὑπομονητικοὶ καὶ δουλικοί, ἔπειδὴ ὑπὸ ζυγὸν τίθεται ὁ ταῦρος, οἱ *Σκορπιανοὶ* πλῆκται διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ θηρίον, οἱ δὲ *Ζυγιοὶ* δίκαιοι διὰ τὴν ἰσότητα τῶν ζυγῶν¹, κατὰ δὲ τὸν Ι. Τζέτσην οἱ ἔχοντες γενέθλιον ἀστέρα τὴν Ἀφροδίτην ἐσώζοντο ἐκ τῶν κινδύνων².

Ἡ πρόληψις αὕτη ἐπεκράτει καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἀφ' οὗ Νομοκάνονες καὶ ἰατροσόφια τὴν ἀναφέρουσιν³, ἀπηχίσεις δι' αὐτῆς καὶ μέχρι σήμερον διατηροῦνται ἐν τῇ γλώσσῃ· ἀστρικό π. χ. νῦν λέγομεν τὴν τύχην καὶ περὶ εὐτυχοῦντος ἢ δυστυχοῦντος λέγομεν ὅτι γεννήθηκε σὲ καλὸ ἢ σὲ κακὸ ἄστρο ἢ ὅτι ἔχει καλὸ ἢ κακὸ ζῶδιο.

Ὅταν τὴν ἐπίτοκον «ἐπιαναν πόνοι δυνατοί», ὅπως ἔλεγον⁴, τότε ἐκαλεῖτο ἡ μαῖα, ἥτις, ὅπως καὶ σήμερον, ἐλέγετο *μαμμὴ*⁵. Αἱ μαῖαι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους δὲν διεκρίνοντο ἐπὶ εἰδικῇ μορφώσει, ἀφ' οὗ καὶ προϋστάμεναι καπηλείων ἀναφέρονται ἀσκοῦσαι τὸ ἐπάγγελμα⁶· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωρανὸς ἀπῆτει, ἵνα ἡ μαῖα εἶναι ἐγγράμματος, οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ κοσμία, ἀρτιμελής, εὖ-tonos καὶ λεπτοὺς καὶ μακροὺς ἔχουσα τοὺς δακτύλους⁷. Ἦσαν δὲ αἱ μαῖαι, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, γεροντότεραι γυναῖκες⁸ ἐμπειρίαν τινὰ περὶ τὸ *μαμμεθεῖν*⁹ ἔχουσαι, πλή-

¹ Μ. Β α σ ἰ λ ε ι ο ς, Migne, P. G. 29, 129, Π ρ ο κ ὀ π ι ο ς Γ α ζ α ἰ ο ς, Migne, P. G. 87. 92.

² Ι. Τ ζ έ τ ζ ο υ, Ὑπόθεσις τῆς Γ Ὀμήρου ραψωδίας στίχ. 165 (Matranga, Anecdota Graeca I. 62).

³ Ὅσοι τὴν ἡμέραν ὁποῦ γεννηθοῦν ἐβλέπουν ἢ καλὴ εἶναι ἢ κακὴ νὰ κανονίζονται καὶ αὐτοὶ χρόνους ΙΕ' (Νομοκάνων ΙΣΤ' αἰῶνος κεφάλαιον χζ παρὰ Β. Βαγιακάκω). Ἐν Νομοκάνωνι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀναφέρονται ὁμοίως «ὄσοι πιστεύουσιν εἰς ἡμέραν καλὴν ἢ κακὴν» Ν. Π ο λ ἰ τ ο υ, «Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνωνος, Λαογραφίας 3. 386. Κατὰ νεώτερα ἰατροσόφια ἔχει πολλὰ ἐλαττώματα ὁ ἡμέραν Τρίτην γεννηθεῖς Ν. Π ο λ ἰ τ ο υ, Διαιτὴ ἢ Τρίτη θεωρεῖται ἀποφράς ἡμέρα, Λαογραφικά σύμμεικτα I. 43.44.

⁴ Πόνοι τὴν πιάνουν δυνατοὶ ἔς τὴν σέλλαν τὴν καθίζουν. Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου Τύρου στίχ. 451 (W a g n e r, Carmina Graeca medii aevi oel. 263).

⁵ Ἐν ἐγγράφοις Κατωϊταλικοῖς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος ἀναγινώσκομεν Φίλιππος τῆς μαμμῆς S p a t a, Diplomi Greci Siciliani inediti I. 16, Cusa, I diplomi 3. 513. Καὶ νῦν ἡ μαῖα κοινῶς καλεῖται μ α μ μ ἠ, μ α μ μ ο ὦ ἐν Κρήτῃ, μ α ν ν ἰ τ σ α ἐν Σκοπῷ τῆς Θράκης, μ á μ μ η ἐν Παξοῖς, β á β ω ἐν Παξοῖς, β á β α ἐν Μακεδονίᾳ, τ σ α κ ὶ ν α ἐν Μάνῃ καὶ κυρὰ á ψ α μ é ν η ἐν Σάμῳ.

⁶ Ε ὕ ν α π ἰ ο υ, Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν σ. 24 (Boissonade).

⁷ Σ ω ρ α ν ο ὦ, Περὶ γυναικείων σ. 172. 22.23 (Rose).

⁸ Τινὲς ᾗθελον ἵνα αἱ μαῖαι εἶναι πάντοτε νέαι, ἦν γνώμην δὲ ἀσπάζεται ὁ Σωρανὸς (174. 15).

⁹ μαιεύειν· τὸ βοηθεῖν ταῖς τικτούσαις ἢ τὸ μ α μ μ ε ὕ ε ι ν· Λεξικ. Ζωναρᾶ ἐν λ. μαιεύειν.

ρεις δὲ προλήψεων ¹, ὡς καὶ τὸ περιβάλλον, πρᾶγμα, ὅπερ, κατὰ τὸν δύσκολον τοκετόν, ἦτο ἐπικίνδυνον, δι' ὃ Ὁ Σωρανὸς ἀπῆτει «τὴν μαῖαν ἀδεισιδαίμονα εἶναι χάριν τοῦ μὴ δι' ὄνειρον ἢ διὰ κληδόνας ἢ σύννηθές τι μυστήριον ἢ βιωτικὴν θρησκείαν ὑπεριδεῖν τὸ συμφέρον» ².

Ἐννοεῖται ὅτι ὑπῆρχον καὶ τινες τοῦ κανόνος ἐξαιρέσεις, μαῖαι δῆλα δὴ ἔχουσαι καὶ ἰατρικὰς τινὰς γνώσεις, *ιάτραιναι* ἢ *ιατρόμαιαι* ³ ὑπέχουσαι μάλιστα καὶ ποινικὴν εὐθύνην, ἐὰν ἔδιδον φάρμακα, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἀπέθνησκον αἱ λαβοῦσαι αὐτὰ ⁴.

Κατὰ τὸν τοκετόν ἐγίνετο χρῆσις δίφρου ⁵, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ἡ μέλουσα νὰ γεννήσῃ, εἴτε τοῦ λαοῦ γυνὴ ἦτο αὕτη εἴτε βασίλισσα, οὗτος δὲ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων ὡς «λοχαιὸς ἢ λοχιαῖος δίφρος» ἢ «λοχηφόρος δίφρος» ἢ «μαιευτικὸς ἢ μαιωτικὸς δίφρος» ἢ «κυοφόρος δίφρος» ἢ «τεκνοφόρος δίφρος» ⁶, δημωδῶς δ' ἐλέγετο, ὡς καὶ σήμερον, *σέλλα* ἢ *σελλίν* ⁷.

Ἰδέαν τοῦ δίφρου τούτου, τὸν ὁποῖον λεπτομερῶς διὰ τὴν ἐποχὴν

¹ Τί ἄν τις εἴποι τὰς ἐτέρας παρατηρήσεις τὰς σατανικὰς ἐπὶ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν τοκετῶν, ἃς αἱ μαῖαι ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν εἰσάγουσι κεφαλῆς; Χ ρ υ σ ὀ σ τ ο μ ο ς, Migne, P.G. 61. 106.

² Σ ω ρ α ν ο ῦ, Περὶ γυναικείων 174. 23 (Rose).

³ Σ ω ρ α ν ο ῦ, "Ἐνθ' ἄν. 174. 1 ἐξ. 'Ἐν σελ. 300. 11 ἀναγινώσκωμεν' «καὶ μαίας ὁ βίος ἐν ταῖς νόσοις εἰώθεν παρακαλεῖν, ὅταν αἱ γυναῖκες ἴδιόν τι πάσχουσι καὶ ὃ μὴ κοινόν ἐστί πρὸς τοὺς ἄνδρας». Νῦν αἱ τοιαῦται ἰατρόμαιαι ἐνιαχοῦ καλοῦνται γι ἄ τ ρ ι σ σ α ι.

⁴ Βασιλικά 69. 3. 9.

⁵ Ὁ Σ ω ρ α ν ὸ ς, "Ἐνθ' ἄν. 236. 7 ὁμιλεῖ διὰ μαιευτικὸν δίφρον ἢ καθέδραν. Περὶ τοῦ δίφρου τούτου βλ. T r i l l e r, Clinotechnia antiquaria σ. 221 ἐξ. 239 ἐξ. S i e b o l d, Commentatio de cubilibus sedilibusque usui obstetricio inservientibus σ. 51 ἐξ.

⁶ Ἀ ρ τ ε μ ι δ ῶ ρ ο υ, Ὁνειροκριτικά 5.73 (σ. 268. Hercher), Σ ο υ ῖ δ α ς ἐν λ. λοχιαῖοι δίφροι, Μ ἄ ρ κ ο υ Δ ι α κ ὄ ν ο υ, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 44 (σ. 37. 8, 39. 5), Μ ο σ χ ῖ ω ν κεφ. 47, Βίος Ἀλεξάνδρου στίχ. 513 (W a g n e r, Trois roemes σ. 71). "Ἐπιθι καὶ Ν. Π ο λ ῖ τ ο υ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 217.

⁷ Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου Τύρου στίχ. 451 (W a g n e r, Carmina Graeca medii aevi σ. 263) καὶ Σ χ ο λ ι α σ τ. Ἀριστοφ. Ἐκκλησιαζ. 734. Νῦν ὁ λοχαιὸς δίφρος ἐν Κύπρῳ καὶ Ρόδῳ καλεῖται σ ε λ λ ῖ ν, σ έ λ λ α ἐν Παξοῖς καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ σ κ α μ ν ῖ. Βλ. καὶ Ν. Π ο λ ῖ τ ο υ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 217.

του περιγράφει ὁ Σωρανός¹, δύναται νὰ λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν παρατιθεμένων εἰκόνων (εἰκ. 1 καὶ 2).

Εἰκ. 1. Ὁ λοχαῖος δίφρος καὶ ἡ στιγμή τοῦ τοκετοῦ.

(L'octateuque du Sérail à Constantinople. Album du XIe vol. du Bulletin de l'Institut archéologique Russe à Constantinople τίν. 16)

Εἴπομεν ὅτι ἡ ἐπίτοκος ἐγέννα καθημένη συνήθως ἐπὶ δίφρου, φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ὀρθία ἰσταμένη ἐγέννα στηριζομένη ἐπὶ τῶν ὤμων γυναικῶν, αἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὴν ἀνύψουν. Τοῦτο συμπεραίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου τοῦ Ψελλοῦ, ὅστις, περιγράφων τὴν δυστοκίαν τῆς ἀδελφῆς λέγει· «αἱ δὲ περὶ τὰς ὠδῖνας περιεῖπόν τε καὶ ἀμπεπόλεον ἐγειροῦσαι καὶ ἀνειῖσαι καὶ τοῖς ὀλισθοῖς τὸ βρέφος διευπρεπίζουσαι»², ὡς καὶ ἐκ τοῦ σχολιαστοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου (1. 1131) γράφοντος· «ἔθος ἐστὶ ταῖς κνούσαις τῶν παρακειμένων λαμβάνεσθαι καὶ ἀποκουφίζειν ἐαυτὰς τῶν ἀλγηδόνων» χωρία, τὰ ὅποια διασαφηνίζει καὶ ἡ παρατιθεμένη ὑπ' ἀριθ. 2 εἰκὼν καὶ ἐξ ὧν διδασκόμεθα ὅτι, πλὴν τῆς μάϊας, κατὰ τὸν τοκετὸν ἐβοήθουν καὶ ἄλλαι γυναῖκες, συγγενεῖς ἢ φίλαι, ἅς τρεῖς ἠθέλεν ὁ Σωρανός, ὧν αἱ μὲν δύο ἐκατέρωθεν ἐκράτουν, μία δὲ ἐκ τῶν ὀπισθεν³.

¹ Σ ω ρ α ν ο ῦ, Περὶ γυναικείων 236. 20 ἔξ.

² Μ ι χ α ἦ λ Ψ ε λ λ ο ῦ, Ἐγζώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5. 28).

³ Αὕτη ὄφειλεν ὑποβάλλειν τὰς χεῖρας ὑπὲρ τὰς μασχάλας καὶ ἐξαίρειν καὶ εὐτόνως κατασεῖν, Σ ω ρ α ν ο ῦ, Ἐνθ' ἄν. 358. 14.

Τὰ ἀνωτέρω δ' ἀποσαφηνίζονται καὶ ἐκ τῶν νῦν συμβαινόντων· νῦν δῆλα δὴ, ἐν Μάνη, Ἀνδριτσαίνῃ, Σμύρνῃ καὶ Καλλιπόλει ἢ μέλλουσα νὰ γεννήσῃ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ὄμων ἢ τοῦ συζύγου (Μάνη παλαιότερον) ἢ

Εἰκ. 2. Αἱ κατὰ τὴν γέννησιν ὑποβοηθοῦσαι γυναῖκες.

(O. G e b h a r d t, The miniatures of the Ashburnham Pentateuch πίν. 8.)

μιᾶς ὑψηλῆς γυναικὸς (Ἀνδριτσαίνα) ἢ καὶ δύο (Σμύρνη), ἐν ᾧ δύο ἄλλαι σκωταριές¹ (= σηκωταριές) καλούμεναι τὴν κρατοῦν ἀπὸ τὴν μέσῃ καὶ

¹ Ἡ κατὰ τὸν τοκετὸν βοήθοσα καλεῖται ἐν Σμύρνῃ βροχοταριά, καρκιοβαστοῦσα ἐν Κύπρῳ (Ξ. Φαρμακίδου, Κυπριακὴ λαογραφία σ. 130) ἐμπρομαμη ἐν Πόντῳ, παραμαμη ἐν Αἰγίνῃ, καὶ σκωτοπιάστρα ἐν Καλλιπόλει· Ἄπ. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπόλεως (Ἀρχεῖον τοῦ Θρησκευτικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ 3.9).

τὴν σφίγγουν. Ἐν Κύρω καὶ νῦν μία τῶν γυναικῶν κρατεῖ τὴν τίκτουσαν ὀπισθεν αὐτῆς ἰσταμένη.

Ἄλλὰ καὶ τρίτην θέσιν ἐλάμβανεν ἡ γεννώσα, ἐγονάτιζε δῆλα δὴ, ὡς καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνίς¹, τὴν θέσιν ὁμως ταύτην μόνον εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις συνίστα ὁ Σωρανός, ὅταν δῆλα δὴ ἡ δυστοκία ἐπύρχετο, διότι ἡ τίκτουσα εἶχε κοίλην τὴν ὄσφυν². Τὸ ὅτι βέβαια ἀποτρέπει ὁ προμνησθεὶς ἰατρὸς ἀπὸ τῆς στάσεως ταύτης εἶναι δεῖγμα ὅτι αὕτη συνηθίζετο κατὰ τὸν Β'. μ. Χ. αἰῶνα, φαίνεται δ' ὅτι καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον, ἀφ' οὗ, ὡς βεβαιοῦται, καὶ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι δὲν εἶναι ἄγνωστος³.

Ἐγέννων δὲ κατὰ κανόνα αἱ Βυζαντιναὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν, μ' ὅλον ὅτι καὶ ἡ ὑπαρξὶς μαιευτηρίων δὲν ἦτο, φαίνεται, ἄγνωστος εἰς τὸν Βυζαντινὸν κόσμον. Κατὰ τὸν Ζ'. τοῦλάχιστον μ. Χ. αἰῶνα ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, ὅταν πολλαὶ πρόσφυγες ἐκ Συρίας συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἴδρυσεν διὰ τὰς πτωχὰς ἐπιτόκους ἑπτὰ λοχοκομεῖα μὲ τεσσαράκοντα κλῖνας ἕκαστον καὶ ὤρισεν, ἵνα αἱ τίκτουσαι ἀναπαύωνται ἐν αὐτοῖς ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ κατόπιν ἀποστέλλωνται εἰς τὴν οἰκίαν τῶν λαμβάνουσαι ἑκάστη $\frac{1}{2}$ τοῦ νομίματος⁴.

Ὁ Σωρανός, ὡς εἶπομεν, ἤθελε τὴν μαῖαν ἀδεισιδαίμονα, δεικνύων οὕτω πόσον τὰ γύναια ταῦτα ἦσαν προληπτικά. Τὰ αὐτὰ ἐντονώτερον περὶ τῶν μαιῶν τῶν χρόνων του παραδίδει βραδύτερον καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγων⁵ «Τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐτέρας παρατηρήσεις τὰς σατανικὰς ἐπὶ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν τοκετῶν, ἅς αἱ μαῖαι ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν ἐπεισάγουσι κεφαλῆς;»

Πόσον πολλαὶ θὰ ἦσαν αἱ παρατηρήσεις αὗται δυνάμεθα ἀναλόγως νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν σήμερον κατὰ τὰς γεννήσεις συμβαινόντων⁶.

¹ E. S a m t e r, Geburt, Hochzeit und Tod σ. 7. 14. 15.

² Σ ω ρ α ν ο ὦ, Ἐνθ' ἄν. 357. 12.

³ E. S a m t e r, Ἐνθ' ἄν. 15. Περὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνίδος κατὰ τὸν τοκετὸν βλ. W e l c k e r, Über die Entbindung bei den Griechen (Kleine Schriften 3.185 ἔξ.) P l o s s, Über die Lage und Stellung der Frau während der Geburt bei verschiedenen Völkern.

⁴ Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος (Anal. Bollandiana 45. 22. 23).

⁵ Χ ρ υ σ ὶ σ τ ο μ ο ς, Migne, P.G. 61.106.

⁶ Σχετικὰς σημερινὰς προλήψεις ἀναφερομένας εἰς τὴν γέννησιν βλέπε, πλὴν ἄλλων, καὶ εἰς τὰ ἑξῆς ἔργα· Κ α ρ α γ ι ἄ ν ν η, Δεισιδαιμονίας δοξίμιον σ. 264, 269, Ἐ λ π ι ν ἰ κ η ς Σ τ α μ ο ὄ λ η, Ἀπὸ τὰ Θρακικὰ ἔθιμα (Θρακικὰ 1. 129—135) Μ α ν ω λ α κ ἄ κ η, Καρπαθιακὰ σ. 112, Ἡ λ. Τ σ ι τ σ ἔ λ η, Λαογραφικὰ Κεφαλληνίας Δ.Ι.Ε.Ε. 6. 64, Μ. Λ ο υ λ ο υ δ ο π ο ὄ λ ο υ, Ἀνέκδοτος συλλογὴ

Δυστυχῶς διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους αἱ πληροφορίες μας εἶναι πενιχραί· ὁ Μιχαὴλ μόνον Ψελλὸς μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι μία τῶν παρισταμένων γυναικῶν τῆς γυναικωνίτιδος, ὅταν ἡ ἀδελφή του ἔδυστόκει, ἀπέδωκεν τοῦτο εἰς τὴν παρουσίαν ἐγκύου γυναικὸς καὶ προσθέτει· «ἐγκύους γὰρ οὐκ ἀνεῖται διδόναι τὰς χεῖρας ταῖς ἐν ᾧδίσι· τοῦτο γὰρ ἴσως ἡ γυναικωνίτις νομοθετεῖ»¹.

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ οἱ γονεῖς καὶ οἱ οἰκεῖοι τῆς δυστοκούσης ἔφερον ἐπαοιδούς καὶ μάντις² ἢ περιέβαλλον τὴν κοιλίαν αὐτῆς διὰ ζώνης, δι' ἧς εἶχον περιζώσει κίονα ἐκκλησίας³ ἢ καὶ ἐξήρτων ἀπ' αὐτῆς, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι, εὐτόκιον ἢ ἀετίτην λίθον⁴, ἢ καὶ ἔλυον τὴν κόμην αὐτῆς, κατὰ πρόληψιν, καθ' ἣν οὐδεὶς δεσμὸς ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη κατὰ τὸν τοκετόν, συνήθεια, ἣτις ἦτο καὶ ἀρχαία Ἑλληνική⁵, ἢ καὶ διάφορα ἄλλα μαγικὰ μέσα μετεχειρίζοντο, περιάμματα δῆλα δὴ καὶ τὰ ὅμοια. Οὕτως ἐν κώδικι Λαυρεντιανῷ τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος, φύλλ. 82^β ἀναγινώσκομεν· «πρὸς δυστοκοῦσαν γυναῖκα· γράφε εἰς χαρτὴν (διαγεγραμμένα δέκα γράμματα) καὶ περιάψον τὸν δεξιὸν μηρόν, ἅμα δὲ τέκη, ἔπαρον τὸ φύλλον

Καρῶν σ. 134 135, Θεολ. Βαφείδου, Δημιώδεις δοξασίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι (Θρακικά 1. 193), Στ. Κυριακίδου, Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Γιουμουλιτζίνης Θράκης, Λαογραφίας 2. 414. 415, Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικά σύμμεικτα 3. 220.

¹ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5. 28). Σήμερον ἐν Καρπάθῳ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι παρούσα κατὰ τὸν τοκετόν ἔγκυος γυνή, διότι, ὡς λέγουσι, «δίνει καὶ παίρνει πόνους».

² Μάρκου Διακόβου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 28 (σ. 25. 10. 17).

³ E d u a r d K u r t z, Zwei griechische Texte σ. 2—3. Ἐν Πόντῳ τὴν δυστοκοῦσαν περιζωννύουσι μὲ τὴν ζώνην τοῦ ἱερέως, μετὰ προηγουμένην ἐπ' αὐτῆς ἀνάγνωσιν εὐχῆς τινος τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου. Ἐν Πέτῃ Ἄρτης περιφέρουσι τρεῖς ἐπὶ τῆς κοιλίας τῆς δυστοκούσης τὴν «ἅγια ζώνη», ζώνην δῆλα δὴ ἱερέως ἀποθανόντος. Π. Παπασπύρου, Λαογραφικὴ Συλλογὴ (Ἡπειρωτικὰ Χρονικά 4. 162). Ἐν Χαλδίᾳ τοῦ Πόντου σταυρώνουν τὸ ζωνάρι τῆς δυστοκούσης ἐπὶ τῆς κοιλίας τῆς καὶ κατόπιν τὸ κρεμοῦν εἰς τὴν εἰκόνα Παναγίας τῆς Πονολυτρίας. Γ. Κανδηλάπτη, Δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις (Ἀρχεῖον Πόντου 1 222).

⁴ Τὸ δὲ εὐτόκιον οὐ λίθος Γαλάτης; Μιχ. Ψελλοῦ, Τῷ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ Κωνσταντίνῳ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5. 327).

ὄραξ μοι τὸ εὐτόκιον ὅσης ἰσχύος γέμει

Στίχοι Θεοδώρου Περδρόμου συντεθέντες τῇ Σεβαστοκρατορίσῃ κυρῇ Εἰρήνῃ στίχ. 575 (Notices et extraits des manuscrits 23³. 29). Περὶ τοῦ εὐτοκίου λίθου πβ. τὸν φυσιολόγον (Β. Ζ. 3. 52) τὸν Εὐστάθιον, Εἰς τὴν ἐξαήμερον Migne, P.G. 18. 732, τὸν Μιχαήλ Γλαζάβον, Βίβλος χρονικῆ 1. 82 (Bónn.) τὰ Γεωπονικά ΙΕ'. 30 πρὸς δὲ καὶ F r a n z K a u m a n n, Der Adlerstein als Hilfsmittel bei der Geburt ἐν Archiv für Religionswiss. 1906 σ. 133—156, Ν. Πολίτου, Ὠκυτόκια, Λαογραφ. σύμμεικτα 2. 298.

⁵ Σωφρανοῦ, Περὶ γυναικείων 240. 16. Καὶ σήμερον ἐν Πέτῃ τῆς Ἄρτης

ἐπεὶ καὶ τὴν μήτραν καταφέρει»¹. Ἐν ἑτέρῳ κώδικι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος γράφεται «Εἰς γυνήν, ἢ γοῦν οὐ δύναται τέξαι λέγε εἰς τὸ δεξιὸν αὐτῆς ὠτίον· θόρυβος ἐγένετο εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔτρεχον οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τί ἔνι ὁ θόρυβος εἰς τὸν οὐρανόν; Κυριέ μου γυνή πονεῖ καὶ κοιλοπονεῖ καὶ οὐ δύναται γεννηῆσαι. Λέγει αὐτοῖς ὁ Κύριος ὑπάγετε εἶπατε εἰς τὸ δεξιὸν αὐτῆς ὠτίον· τέξε γυνή, ὡς ἡ Μαριὰμ τὸν Χριστὸν ὡς ἡ Ἐλισάβετ τὸν Πρόδρομον, ἔξελθε, τέκνον, καλεῖ σε ὁ Χριστὸς καὶ ἡ γῆ σὲ περιμένει, στῶμεν καλῶς». Λέγε αὐτὸ ἐκ τρίτου. Εἰ δὲ τὸ κυττάριον οὐ πεσεῖται, λέγε οὕτως· ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Πέτρος ὑπάγαιναν ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἐστράφη ὁ Κύριος καὶ τῷ Πέτρῳ ἔφη· τί κλαίουν ἐν τῇ κόμῃ; Κυριέ μου, γυνή κοιλοπονεῖ καὶ οὐ δύναται γεννηῆσαι. Ἔλα, Πέτρε, κάλεσε αὐτὴν ὧδε καὶ εἶπέ· γυνή, καλεῖ σε ὁ Χριστός, Σάρρα, Σάρρα, Σάρρα καὶ σὺ κυττάριον πέσε ὅτι καλεῖ σε ὁ Χριστὸς καὶ ἡ γῆ σὲ περιμένει»². Ἐν ἄλλῳ πάλιν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος φέρεται· «Πρὸς τὸ γεννηῆσαι γυνήν· γράφε εἰς ὄστρακον παλαιόν· μνήσθητι, κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τῶν λεγόντων ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε»³ ἢ «γράφε εἰς χαρτὴν βέβρον καὶ βάλε το εἰς τὸν κόλπον τῆς γυναικὸς ἀλβανά, λαβανά, γυνή γεννᾷ»⁴, τέλος ἐν κώδικι τοῦ ΙΖ' ὁμοίως αἰῶνος τοῦ Πατριαρχικοῦ σεμναρίου Βενετίας (φ. 153^α) φέρεται· «εἰς γυναῖκα νὰ γεννήσῃ εὐκόλα γράψε αὐτά· ὁ θόρυβος ἐγένετο ἐπὶ γῆς, ἄγγελος τὸ ἤκουσεν»⁵.

Ἐάν, παρ' ὅλα αὐτά, τὸ ἔμβρυον ἤρχετο πλάγιον ἢ ἐξήρχοντο πρῶτον αἱ χεῖρες αὐτοῦ καὶ αἱ μαῖαι δὲν κατώρθωνον νὰ ἐπαναφέρωσιν αὐτὸ εἰς τὴν φυσικὴν του θέσιν ἢ ἔαν καθ' ὅλου ὁ τοκετὸς ἦτο δύσκολος, τότε ἐπενέβαινον οἱ γυναικεῖοι ἰατροί, οἵτινες ἔκαμνον ἐμβρουλικίαν ἢ ἐμβρουστομίαν ἢ Καισαρικήν τομήν⁶.

διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀναλύουν τὴν κόμην τῆς τικτούσης Π. Π α π α σ π ὄ ρ ο υ, Ἔνθ' ἄν. σ. 162). Περὶ τῆς σημασίας τῆς λύσεως παντὸς κόμβου ἢ δεσμοῦ βλ. E. S a m t e r, Geburt, Hochzeit und Tod σ. 124. Περὶ τῶν σημερινῶν ἐθίμων Ν. Π ο λ ἴ τ ο υ, Ἔνθ' ἄν. 2. 300.

¹ K r o l l, Astrologisches ἐν Philologus 57. 131. Παρόμοιον μὲ μαγικοὺς χαρακτῆρας περιήματα συνθηθίζεται καὶ σήμερον ἐν Αἰτωλίᾳ. Βλ. Δ. Λ ο υ κ ο π ο ὕ λ ο υ, Σύμμεικτα Λαογραφικά ἐξ Αἰτωλίας, Λαογραφίας ΙΒ' 10.

² A. V a s s i l i e v, Anecdota Graecobyzantina σ. 339. 340.

³ A. V a s s i l i e v, Ἔνθ' ἄν. σ. 339.

⁴ A. V a s s i l i e v, Ἔνθ' ἄν.

⁵ Ἐπιθι Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ, Νέος Ἑλλην. 9.195. Διὰ τὰ ὀγκυτόκια γενικῶς νῦν Ν. Π ο λ ἴ τ ο υ, Ὀγκυτόκια, Λαογραφικά σύμμεικτα 2. 298. 299.

⁶ Μ ά ρ κ ο υ Δ ι α κ ό ν ο υ, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 28 (σ. 25. 10. 17) τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μ α κ α ρ ί ο υ ὁμιλίαι (Migne, P. G. 34. 776). Περὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπεμβάσεως κατὰ τὴν γέννησιν βλέπε Σ ω ρ α ν ό ν, Ἔνθ' ἄν. 357. 10, 362. 20, 366. 5.

Τὰ τέκνα, φυσικά, ἐγεννῶντο κανονικῶς τὸν ἕνατον μῆνα, δὲν ἦτο ὁμως ἄγνωστος καὶ ἡ γέννησις ἐπταμηνίων, ἅτινα καὶ διειρηθῶντο ἐν τῇ ζωῇ· ὅτι δὲ καὶ δίδυμα συχνὰ ἐγεννῶντο, μάρτυς, πλὴν ἄλλων¹, καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ἐπίθετον Γέμελλος ἢ Γέμιλλος (gemellus) τὸ ὁποῖον συναντῶμεν ἐν τοῖς ἐγγράφοις².

Καὶ ἕως ἐδῶ ἔχει καλῶς τὸ πρᾶγμα, ὁ Θεσσαλονίκης ὁμως Εὐστάθιος ἀναφέρει καὶ πενταδύμων γέννησιν, ὧν εἷς, ὡς λέγει, «καὶ εἰς ἀξίαν προήχθη οὐκ ἄσμιον»³.

Τὴν γέννησιν τοῦ βρέφους ἐπηκολούθει ἡ ὑπὸ τῆς μαίας πιστοποίησις τοῦ γένους αὐτοῦ⁴ καὶ ἔπειτα ἡ ἀποκοπὴ τοῦ ὀμφαλίου λώρου, μετ' ἣν ἐγένετο ἡ λουσις καὶ ἡ σπαργάνωσις⁵. Ὑπέκειτο δ' ἡ ἀποκοπὴ τοῦ ὀμφαλοῦ εἰς κανόνας. Κατὰ τὸν Σωρανὸν (250.1) «δεῖ δὲ τέσσαρας δακτύλους διαστήσαντα ἀπὸ τῆς γαστροῦς ἀποκόπτειν τὴν ὀμφαλίδα», παράγγελμα, ὅπερ περιποῦ καὶ σήμερον ἐφαρμύζουσιν οἱ Κύπριοι⁶.

Αἱ μεσαιωνικαὶ μαρτυρίαι δὲν μᾶς λέγουσι, δυστυχῶς, ἂν τὸν λῶρον τοῦτον αἱ Βυζαντιναὶ ἔκαμνον φυλακτήριον, ἂν τις ὁμως κρίνη ἐκ τῆς σημερινῆς συνηθείας, τότε δέον νὰ δεχθῆ ὅτι καὶ τότε ἐγένετο τοιαύτη χρῆσις αὐτοῦ⁷.

Πολλὰ παιδιά γεννῶνται φέροντα ἐπὶ τοῦ προσώπου ὑμένα, τὸ ἄμνιον, τὸν ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ ἐφύλαττον καὶ ἔκαμνον φυλακτήριον⁸,

¹ Γεννήσεως διδύμων μνεῖαν ποιεῖται ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ἐν ταῖς παρεμβολαῖς του 933. 30.

² Trinchera, Syllabus 157 (118) 159 (120) 168 (127).

³ Εὐσταθίου, Παρεμβολαὶ 933. 37.

⁴ Ὅμοῦ τε ἐτέχθη τὸ παιδίον καὶ ἡ μαῖα κατασκοπεῖται τὸ γεννηθὲν ἄρρεν ἢ θῆλυ Μ. Βασίλειος, Migne, P. G. 29. 129. Ἡ τοῖνον μαῖα τὸ βρέφος ἀποδεξαμένη πρότερον εἰς τὴν γῆν ἀποτιθέσθω προεπιθεωρήσασα πότερον ἄρρεν τὸ ἀποκευμημένον ἐστὶ ἢ θῆλυ καὶ καθὼς γυναιξὶν ἔθος ἀποσημαινέτω. Σωρανὸν, Περὶ γυναικείων 248. 14.

⁵ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Τῶν ἐπὶ τῶν κρίσεων (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5. 409).

⁶ Κυρίως ἐν Κύπρῳ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων δακτύλων ἀπὸ τοῦ ὀμφαλοῦ δένει ἡ μαῖα τὸν λῶρον διὰ μεταξίνης κλωστῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν ἐτέρων τεσσάρων δακτύλων ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ τὸν ἀποκόπτει διὰ ψαλίδος ἢ μαχαιριδίου, Ξ. Φαρμακίδου, Κυπριακὴ λαογραφία σ. 131. Ὅρα καὶ Ν. Πολίτην ἐν Λαογραφίᾳ 4,750 Κατὰ τὸν Σωρανὸν (250. 6) αἱ τότε μαῖαι ἀπέκοπτον τὸν λῶρον «λίνῳ βιαίως ἀποσφίγξασαι».

⁷ Περὶ τῆς ἀποκοπῆς τοῦ ὀμφαλίου λώρου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνδεομένων σημερινῶν προλήψεων βλ. Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 208. 222 ἔξ.

⁸ Ἐν ἑξ αὐτῆς σύνδεσμον ἐγεννήθη, ὁ δέρμα καὶ φυλακτήριον ἐποίησαν Ι. Τζετζου, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδραν (στίχ. 88).

ἔθμιμον πάγκοινον, φαίνεται, ἄφ' οὗ καὶ ἐν κώδικι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀναφέρονται ἑκαῖνοι, οἵτινες «κρατοῦσι τὸ ἔνδυμα τοῦ παιδίου ὅπου ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν μήτραν καὶ τὸ μαντεύονται»¹ καὶ σήμερον δὲ πολλαχοῦ τὸν ὑμένα τοῦτον, τὴν *προσωπίδα* 2, κάμνουσι φυλακτήριον αἱ μητέρες, ἄφ' οὗ μάλιστα τὴν λιβανίσουν ἢ τὴν λειτουργήσουν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἢ τὴν περάσουν ἀπὸ τεσσαράκοντα κύματα³.

Τὸ φυλακτήριον τοῦτο παρέχει εἰς τὸν φέροντα εὐτυχίαν καθ' ὅλου⁴ καὶ νίκην κατὰ τὰς δίκας⁵.

Μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ ὀμφαλίου λώρου ἐπηκολούθει ἡ ρύθμισις ὑπὸ τῆς μαίας τῶν αἰσθήσεων τοῦ γεννηθέντος, δηλαδὴ διευθέτησις τῶν μελῶν αὐτοῦ⁶ ἐντὸς δοχείου, ὅπερ χαρακτηρίζεται ὡς *σάφη*, βεβαίως ἐκ χρησιμοποίησεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον *σκαφιδίου*⁷, ἢ *λούστρα*⁸, ἧς τελευταίας ἐν σχῆμα δύναται τις νὰ ἴδῃ εἰς τὰς κατωτέρω παρατιθεμένας εἰκόνας (εἰκ. 3, 4, 5 καὶ 6).

Ἐπλυνε δὲ τὸ βρέφος ἢ μόνη ἢ μαῖα κρατοῦσα αὐτὸ διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐπιχύνουσα διὰ τῆς δεξιᾶς⁹ ἢ καὶ βοηθουμένη ὑπὸ δευτέρας γυναικὸς χυνοῦσης ὕδωρ μὲ τὸ *ἐπιχυτάρην*, ὡς φαίνεται ἐν τῇ εἰκόνι.

Ἦτο δὲ τὸ ὕδωρ χλιαρόν, εἰς ὃ ἐνέβαλλον καὶ ἄλας, τὸ ὅποιον ἀρχικῶς ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἀποτροπὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων¹⁰ καὶ τὸ

¹ Π. Π ο λ ί τ ο υ, Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος, Λαογραφίας 3. 386. Ἐν τῷ αὐτῷ Νομοκάνονι λέγεται ὅτι τὴν προσωπίδα ἔδιδον εἰς τοὺς κύνας, δῆθεν ἵνα ἡ μήτηρ γεννᾷ ἄρρενα ἢ ἵνα ζῶσι τὰ τέκνα της.

² Ἡ προσωπίδα νῦν κατὰ τόπους ἔχει διάφορα ὀνόματα. ἐν Μάνη λέγεται σ κ έ π η καὶ ξ υ γ γ ι ά, ἐν Σύμῃ καὶ Ρόδῳ ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ο, ἐν Καρδαμύλοις Χίου ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ῖ δ α, ἐν Σερίφῳ δι π ρ ο σ ω π ε ῖ ο, ἐν Ρόδῳ δι π ρ ο σ ω π ῖ, ἐν Σικίνῳ π ρ ο σ ὄ ψ ι καὶ ἐν Μυκόνῳ π ρ ο σ ω π ι τ σ ῆ.

³ Ὡς ἐν Χαλκίδι καὶ Σύρῳ.

⁴ Ἐν Σύρῳ πιστεύουσιν ὅτι ὁ κλέπτων ἐκ τινος οἴκου τὴν προσωπίδα ἀφαιρεῖ καὶ τὴν τύχην αὐτοῦ, Γ. Β λ α χ ο γ ι ά ν ν η, Προσωπίδα (Ἐφημ. Πρωτῆ 20 Αὐγούστου 1933). Ἐπιθι καὶ Π. Σ ε φ ε ρ λ ῆ, Ἀπαντήσεις εἰς τὰ περὶ ὀμφαλοῦ ἐρωτήματα, Λαογραφίας 4.322.

⁵ Οὕτω πιστεύουσιν ἐν Πάτραις καὶ Σύμῃ. Περὶ τῆς προσωπίδος τῶν βρεφῶν καὶ τῶν σχετικῶν προλήψεων βλ. Ν. Π ο λ ί τ ο υ, Παροιμ. 3. 542.

⁶ Μ ι χ α ῆ λ Ψ ε λ λ ο ὦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5. 17).

⁷ Ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τοῦ καθυβρίσαντός τινα λέγουσι «τοῦ ψαλλε καὶ τὸ σκαφίδι ποῦ τὸν ἐλούσανε».

⁸ A n r i c h, Hagios Nicolaos I. 217. 11, 393. 33.

⁹ Μ ι χ α ῆ λ Ψ ε λ λ ο ὦ, Τῷ ἐπὶ τῶν κρίσεων (Κ. Σάθα, Μεσ. βιβλ. 5.410).

¹⁰ E, S a m t e r, Geburt, Hochzeit und Tod σ. 151. 152. 154. 157. 161 N. Π ο λ ί τ ο υ, Ὠκυθόκια, Λαογραφικά σύμμεικτα². 294, 295.

ὁποῖον σήμερον, πιθανῶς δὲ καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἐνόμιζον ὅτι ἔμελλε νὰ καταστήσῃ χαρίεν τὸ παιδίον¹. Ἄλλοι ἀντὶ ὕδατος ἐχρησιμοποιοῦν οἰνάλιμν ἢ καθαρὸν οἶνον² ἐν ᾧ ἐπέπασσον λεπτὴν μυρσίνην³.

Μετὰ τὴν λουσίαν δὲ καὶ τὴν ἀποσπόγγισιν συνήθιζον νὰ ἐπιπάσσουν

Εἰκ. 3 Ἡ πλύσις καὶ ἡ σπαργάνωσις τοῦ νηπίου. Ἐκ τοῦ μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Β'.

(Schlumberger, Un empereur byzantin au dixième siècle Nicéphore Phocas σ. 457).

ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ βρέφους ἄλλας πρὸς σύσφιγξιν τῶν ἀπαλῶν σαρκῶν αὐτοῦ, ἀντίληψις τὴν ὁποῖαν καὶ ὁ Γαληνὸς πιστοποιεῖ⁴.

¹ Διὰ τοῦτο φροντίζουσιν, ἵνα ἡ ἀλατίζουσα εἶναι ἀστεία καὶ εὐχαρις, διὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ παιδίον ἄχαρι ἢ ἀνάλατον, ὡς λέγουσι. Πβ. καὶ τὴν πρὸς ἀνούσιον ἄνθρωπον φράσιν «κουρέματά της ποῦ σ' ἀλάτιζε». Βλ. καὶ Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα β. 208.

² Σωρονοῦ, Περί γυναικείων 251. 13. Ἐν Κύπρῳ λούουσι τὸ ἀρτιγέννητον μὲ ἀραιὸν οἶνον, Ε. Φαρμακίδου, Κυπριακὴ λαογραφία σ. 130, ἐν Σαμοθράκῃ δὲ δι' οἶνον καὶ θαλασσίου ὕδατος.

³ Σωρονοῦ, Ἐνθ' ἀν. 251. 14. Νῦν ἐν Κύπρῳ θέτουσιν ὑπὸ τὰς μασχάλας τοῦ ἐκ τοῦ λουτροῦ ἐξαχθέντος παιδίου μυρσίνην, ἵνα μὴ τοῦτο συγκαίεται.

⁴ Ὁ Γαληνὸς λέγει «πρῶτον μὲν σπαργανούσθω (τὸ ἀρτιγέννητον) συμμέτρως ἀλαί περιπαττόμενον, ὅπως αὐτοῦ πυκνότερον καὶ στερεώτερον εἴη τὸ δέγμα τῶν ἔνδον μορίων· ἐν γὰρ τῷ κτύσκεσθαι πάνθ' ὁμοίως μαλακά».

Μετὰ ταῦτα τὸ *νιννίον* ἢ *νιννίταιν* περιετυλίσσετο διὰ τῶν *σπαργάνων*, τὰ ὅποια ἐκαλοῦντο καὶ μὲ τὴν Λατινικὴν λέξιν *φασκία* (*fasciae*) ἢ *φασκείαι*³ καὶ τὰ ὅποια ἦσαν πενιχραὶ ὑφασμάτων λωρίδες παρὰ τοῖς πενεστέροις, πορφυρᾷ δ' ὑφάσματα προκειμένου περὶ βασιλοπαίδων³. Ἦτο δὲ συνηθεστάτη ἡ σταργάνωσις, διότι συνετέλει εἰς ὄρθωσιν τῶν μελῶν τοῦ σώματος, τὸ ὅποιον ἐρρῦθμιζεν ἐπὶ τὸ εὖμορφότερον⁴, οἱ θεολογούντες μάλιστα διέβλεπον εἰς τὴν σπανροειδῶς γινομένην σταργάνωσιν συμβολισμὸν τῆς νεκρώσεως τοῦ σώματος, ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ μανθάνομεν ὅτι δὲν ἔλυντο τὰ σπάργανα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, διότι τὸ παιδίον «κατὰ πᾶσαν τὴν ἐβδοματικὴν αὐτοῦ ζωὴν ὀφείλει περιφέρειν ἐν ἑαυτῷ τὴν νέκρωσιν»⁵.

Μετὰ τὴν σταργάνωσιν τὸ βρέφος ἐτίθετο ἐντὸς λίκνου, τὸ ὅποιον ἤδη ἀπὸ τοῦ Ζ'. αἰῶνος ἐκαλεῖτο μὲ τὴν Λατινικὴν λέξιν *κούνη*⁶ (*cunae*) ἢ *κουνίον*⁷, ἴσως δὲ καὶ *λίκνιον*, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ἐν ποιήμασι τῆς Βι-

οὐκ εἶμαι χωρικούτσικον οὐδὲ μικρὸν νιννίταιν

¹ H e s s e l i n g - P e r n o t, *Poèmes Prodromiques* I. 194

² Σπαργανώματα· αἱ πρῶται φασκίαὶ καὶ οἱ δεσμοὶ τῶν ἀρτιτόκων παιδίων· λεξικόν Φωτίου ἐν λ. σπαργανώματα· οἷα ταινίαί τουτέστι καθάπερ ὑφάσματος τμήμα στενὸν καὶ μεμηχυμένον, ὅπερ ἡμεῖς φασκίαν φασκίαν φασκίαν, Εὐσταθίου, Ἐξήγησις εἰς Διονύσιον τὸν περιηγητὴν στίχ. 64. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Πλούτου τοῦ Ἀριστοφάνους στίχ. 586. Ἄτερον παιδίον μετὰ φασκίας βυζάνων Νικητὰ Χωνιάτου, Χρονικὴ Διήγησις 778. 9. Τὸ σπάργανον σήμερον κοινῶς λέγεται φασκία, σπαργανίδα ἐν Αἰτωλία, λητάρα ἐν Μεγάροις καὶ ἔγκορύνη ἐν Πόντῳ. Περὶ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ πλάτους τῶν σταργάνων βλ. ὅσα γράφει ὁ Σωρανός 254. 5. 17.

³ Γρηγόριος Νύσσης, *Migne, P.G.* 45. 157, Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάδ. 1. 9. 11 (Βόνν.) Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία κεφ. 22 (σ. 79. 16), Μάρκου Διακόνοῦ, Βίος τοῦ ἀγίου Πορφυρίου 45 (σ. 37. 3).

⁴ Βασιλείου Σελευκείας, *Migne, P.G.* 85. 40, Ἰσαακ. Τζέτζη, Σχόλια εἰς Λυκόφρονος Ἀλεξάνδρου στίχ. 1200, *Bekker, Anecdota Graeca* 304. 4, Σωρανός, Ἐνθ' ἄν. 285. 19 λεξικόν τοῦ Du Cange ἐν λ. κειρία.

⁵ Μιχαὴλ Γλυκᾶ, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας Γραφῆς κεφ. 18 σ. 224. 16 (ἔκδ. Ἐδστρατιάδου).

⁶ Γεωργίου, Βίος ὀσίου Θεοδώρου (Θεοφ. Ἰωάννου, Μνημεῖα ἀγιολογικά σ. 488) Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 211.

⁷ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 618. 7, Νικητὰ Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις 567. 2. Ἐν Τσακωνία νῦν τὸ λίκνον λέγεται κουνία, κούνα ἐν Λιβησίῳ, κοινῶς δὲ κούνια. Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1213 (*Miklosich - Müller, Acta et Diplomata* 6. 162) ἀναγράφεται τις Μιχαὴλ Κουνέρης. Φρονῶ ὅτι Κουνέρης εἶναι ὁ κατασκευαστὴς κουνῶν.

ζύης καλεῖται *λίκνι*¹, πρὸς δὲ καὶ *βαβάλιν*², τούτου δὲ κινουμένου καὶ ἀπεκομίζετο.

Τὸ *λίκνον* ἐν ἀγιολογικοῖς κειμένοις³ καὶ παρὰ Σωρανῶ (257. 7). καλεῖται καὶ *σκάφη*, τοῦτο δὲ μᾶς δίδει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι συχνὰ αἱ μητέρες τότε ὡς *λίκνα* μετεχειρίζοντο τὰ μονόξυλα σκαφίδια, τοῦθ' ὄπερ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ἡ χρῆσις νῦν τῆς *λ. σκάφη* ἀντὶ τοῦ *λίκνον* ἐν Κύπρῳ⁴ καὶ *σκαφίδι* ἐν Κύμῃ Εὐβοίας καὶ Σύμῃ⁵.

Οὕτως ἔχομεν ἐν τῶν σχημάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ *λίκνον*, ὅτι ὅμως καὶ ἄλλα θὰ εἶχε σχήματα εἶναι πολὺ πιθανόν. Περὶ βασιλοπαίδων προκειμένου μαρτυρεῖται ὅτι τοῦτο ἦτο *κλίνη χρυσοῦ*⁶.

Εἰς τὴν *λεχώ*, πρὸς τόνωσιν καὶ διὰ νὰ παραγάγῃ ἐπαρκῆς γάλα, μετὰ τὸν τοκετόν, ἐδίδετο τὸ κοινῶς τότε λεγόμενον *λοχόζεμα*⁷, τὸ ὅποιον ὁ Reiske εἰς τὰ *σχολία* του εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως⁸ θεωρεῖ ὅτι ἦτο *λατρικὸς οἶνος ἀναμειγμένος μετὰ σάκχαρον καὶ τεμάχια κίτρου*. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Κατὰ τὸν 79ον κανόνα τῆς Τρουλλῶν συνόδου⁹ ἀπογορεύεται ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ τῶν λαϊκῶν ἢ καθαιρέσεως τῶν κληρικῶν, ἵνα οἱ Χριστιανοὶ τὴν ἐπομένην τῶν Χριστουγέννων μεταδίδουσι πρὸς ἀλλήλους *σεμίδαλιν ἐψητὴν* πρὸς τιμὴν, δηθὲν, τῶν *λοχείων* τῆς Παρθένου, καὶ τοῦτο, κατὰ τοὺς ἐρμηνευτάς, διότι ἡ Παναγία «οὐκ ἔγνω *λοχείαν*»¹⁰. Τὸν ἀνωτέρω κανόνα σχολιάζων ὁ Βαλσαμῶν ὁμιλεῖ περὶ *σεμιδάλεως ἐψητῆς καὶ ἐτέρων τινῶν εἰδῶν*¹¹. Καὶ Συμεὼν δ' ὁ Μεταφράστης λέγει ὅτι «ἀφορίζεται ὁ μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Θεοτόκου *σεμίδα-*

¹ φῆκα τὸ σπῖτι μ' ἀνοιχτὸ καὶ τὰ ψωμιά 'ς τὸ φουρνο καὶ τὸ σαλό μου τὸ παιδί 'ς τὸ *λίκνι* νὰ κοιμᾶται.

² Διήγησις πολυπαθοῦς Ἀπολλωνίου Τύρου στίχ. 423 (Wagner, *Carmina Graeca medii aevi* σ. 262).

³ A n r i c h, Βίος τοῦ ἁγίου Νικολάου 1. 4. 6.

⁴ Χ ρ. Π α ν τ ε λ ῖ δ ο υ, Κυπριακὰ ἄσματα (Λαογραφίας 6. 601).

⁵ Ἐν Ἀμυρῶ Βιάννου Κρήτης τὸ *λίκνον* λέγεται *πινακερὸ* καὶ εἶναι ξύλινον σκαφίδιον. Πβ. καὶ Ν. Π ο λ ῖ τ ο υ, Παραδόσεις 497 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 312. Περὶ τοῦ *λίκνον* τῶν ἀρχαίων Βλ. C r a s b e r g e r, *Erziehung* I. 120.

⁶ Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ο ς, P. G. 55. 185, Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Λόγος ἐπιβατήριος ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τῆς βασιλικῆς νέμφης εἰς τὴν μεγαλόπολιν, R e g e l, *Fontes rerum byzantinorum* 89.

⁷ Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ἦ τ ο υ, Ἐκθέσις τῆς βασιλείου τάξεως 619.5.

⁸ Τόμ. Β'. σ. 729. Τὸ αὐτὸ δέχεται καὶ J. F b e r s o l t, *Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines* σ. 11.

⁹ Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 2. 487.

¹⁰ Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 2. 487. 488 6. 322.

¹¹ Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 2. 488.

λιν ἢ ἄλλο τι σκευάζων, διὰ τὰ λεγόμενα λοχεῖα»¹. «Ὅτι δὲ τὸ τοιοῦτον σκεύασμα ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, μάρτυς ὁ Ζωναράς γράφων σχετικῶς ὅτι οἱ πρὸ αὐτοῦ «ἐποίουν τινὰ οἶα ἐπὶ ταῖς λοχευομέναις γίνεται γυναιξί»² ὡς καὶ ὁ Ματθαῖος Βλαστάρης σημειῶν «ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοχευομένων ἔθος γίνεσθαι γυναικῶν»³.

Λαμβανομένου νῦν ὑπ' ὄψιν ὅτι ζέμα σημαίνει ζωμός, τὸ *λοχόζεμα*, τὸ ὁποῖον σήμερον ἐν Σύμῃ καὶ Λιβησίῳ καλεῖται «τζουμί τῆς λεχούσας» ἰθὰ ἦτο ζωμός ἐντὸς τοῦ ὁποῖου εἶχεν ἀναδευθῆ ἢ ἐψημένον ἄλευρον μετὰ ἄλλων τινῶν εἰδῶν. Ὅποια δὲ θὰ ἦσαν τὰ εἶδη ταῦτα δεικνύει ἢ ἐν Καρπιάθῳ κατὰ τὰ *ἐφτά*, τὴν ἐβδόμην τουτέστι ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν προσφερομένη *ἀλευρά*, ἣτις συνίσταται ἐξ ἀλεύρου ριπτομένου ἐντὸς κοχλάζοντος ὕδατος καὶ ἀναταρασσομένου, ἀρτυθέντος δὲ διὰ προσθήκης μέλιτος, βουτύρου ἢ ταχινίου⁴.

Ἰδέαν ἐπ' ἴσης τοῦ λοχοζέματος λαμβάνει τις ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὸ τζουμί τῆς λεχούσας τὸ ἀποτελούμενον ἐκ ζωμοῦ, εἰς ὃν ἔχουσιν ἐμβαπτισθῆ ψίχες ἄρτου μετ' ἐλαίου ἢ ἀπὸ τὸ *νόφιχον*, τὸ ὁποῖον ἐν Σκοπῶ τῆς Θράκης εἶναι ζωμός ἀμυγδάλου προσφερόμενος εἰς τὴν λεχὸ ἀπὸ τῆς δευτέρας μετὰ τὸν τοκετὸν ἡμέρας ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὴν συγγενῶν καὶ φιλαίνων ἢ ἀπὸ τὸ *θερμόμελο*, τὸ ὁποῖον ἐπ' ἴσης προσφέρουσιν ἐν Ρόδῳ εἰς τὴν λεχὸ «γὰ νὰ κατεβάσῃ γάλα» καὶ τὸ ὁποῖον συνίσταται ἀπὸ κανέλλαν, μοσχοκάρφι καὶ ὀλίγον πέπερι βραζόμενα μὲ ὀλίγον μέλι ἢ σάκχαρον⁵ ἢ τέλος ἀπὸ τὰς ἐν Μάνῃ *μελοχλόπιττες*, *χυλόπιττες* δῆλα δὴ μετὰ μέλιτος⁶.

Ἦτο λοιπὸν τὸ λοχόζεμα ζωμός πολὺ νόστιμος, δι' αὐτὸ πολὺ εὐχαρίστως καὶ τὸν ἔπινον οἱ ἄνδρες τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ στόλου μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν των, πρὸς δὲ καὶ οἱ Πράσινοι καὶ Βένετοι καὶ οἱ τῶν συντεχνιῶν τῆς πρωτεύουσῆς διανεμόμενον ἐν τῇ στοᾷ τῆς ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῆς Λάφνης αἰθούσῆς τῶν ἰθ'. ἀκκουβίτων ἀπὸ τῆς πρώτης

¹ M i g n e, P. G. 114. 289.

² Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ἦ, Σύνταγμα 2. 487.

³ Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ἦ, Σύνταγμα 6. 322.

⁴ Μ ι χ α ἠ λ Μ ι χ α η λ ἰ δ ο υ-Ν ο υ ἄ ρ ο υ, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπιάθου σ. 103.

⁵ Α. Β ρ ὄ ν τ η, Ροδιακὴ λαογραφία, Λαογραφίας 11. 571.

⁶ Τὸ ἔθιμον τῆς διανομῆς χυλοπιττῶν ἐν Μάνῃ, μετὰ τὴν γέννησιν παιδίου ἀναφέρει κατὰ τὸν ΙΗ'. αἰῶνα καὶ ὁ Νηφάκης

γὰ τὰ παιδιά τὰ μικρὰ ὀπόταν γεννηθοῦσι
χυλόπιττες μοιράζουσι, γὰ νὰ τὰ εὐχρηθοῦσι
ἕς τὴν πόρτα ὅλοι τρέχουσι καὶ τουφεκιᾶς βαροῦσι
καὶ νὰ τοὺς βγάλουσι χυλὸ νὰ φάσι καρτεροῦσι

Βλ. Ν, Π ο λ ἰ τ ο υ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 210

ἡμέρας τῆς γεννήσεως βασιλόπαιδος μέχρι τῆς ἐβδόμης. Τὸ λοχόζεμα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον διενέμετο κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα καὶ εἰς τοὺς πένητας τῆς πρωτευούσης, οὐχὶ πλέον ἔν τοις ἀνακτόροις, ἀλλ' εἰς τὰ τριόδια τῆς μεγάλης λεωφόρου, ἀπὸ τῆς Χαλκῆς, τοῦ γνωστοῦ ἔν τῇ εἰσόδῳ τῶν ἀνακτόρων οἰκοδομήματος, μέχρι τοῦ Βοός¹.

Εἶδομεν ὅτι ὁ 79ος κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου ἀπηγόρευσε τὴν κατὰ κοινὸν ἔθιμον διανομὴν λοχοζέματος τὴν ἐπομένην τῶν Χριστουγέννων. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, καὶ κατὰ μάρτυρα τὸν Βαλσαμῶνα, εἶχε καταργηθῆ ἡ συνήθεια ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων², πιθανῶς ὅμως οὐχὶ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ἡ λοχεία κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους διήρκει ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας³, ἡ δὲ πλήρης κάθαρσις τῆς λεχοῦς ἐπύρχετο τὴν τεσσαρακοστήν, κατ' ἀρχαίαν συνήθειαν⁴, τὴν ὁποίαν ὑπομνησκει ἡ 17ῃ Νεαρά Λέοντος τοῦ Σοφοῦ⁵.

Ἐθεωρεῖτο δ' ἡ λεχὼ μετὰ τὴν γέννησιν μεμολυσμένη, δι' ὃ ἤρχετο ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἔδιδε τὰς εὐχὰς τῆς γεννήσεως καὶ κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Συμεῶνα «παρεῖχεν ἄδειαν ἐνεργεῖν τὰ ἔργα αὐτῆς καὶ κατὰ μηδὲν ὄλως καλύεσθαι ἢ ρύπου μετέχειν»⁶. Καὶ κατὰ τοὺς κανόνας δὲ Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4. 431) ἡ λεχὼ δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κοιτῶνα ὅπου ἔκειτο τὸ βεβαπτισμένον βρέφος τῆς.

Οὐ μόνον δ' ἡ λεχὼ, ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς εἰσελθόντες ὁμοίως ἐθεωροῦντο μεμολυσμένοι, ὡς κρίνομεν ἐκ τῆς ἐρωτήσεως τῆς ὑποβληθείσης κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα εἰς τὸν χαρτοφύλακα Πέτρον καὶ ἴτις

¹ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 619. 4 ἔξ.

² Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 488.

³ Τῶν δὲ ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς λοχείας πληρωθειῶν μεταπέμπεται ἡμᾶς, Μάριου Διακόνο, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 45 σ. 37.1. (Grégoire-Kugener). Σημείωσον ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων διέτασσε νὰ μένωσιν αἱ ἄποροι λεχωῖδες εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντα λοχοζομεῖα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ κατόπιν ν' ἀπέρχωνται οἰκαδε. Σήμερον ἡ λεχὼ ἐγείρεται ἀπὸ τῆς κλίνης τὴν ἐβδόμην ἢ ὀγδόην ἡμέραν, ὁπότε τελοῦνται τὰ ἔφτα ἢ τὰ σταυρώματα, τελεταὶ ὑπομνησζουσαι τὰ ἀρχαῖα ἀμφιδρόμα.

⁴ Βλ. τὰς σχετικὰς μαρτυρίας παρὰ Ν. Πολίτη, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 218.

⁵ Migne P. G. 107. 457. Κατὰ ταύτην ἡ λεχὼ, ἂν κινδυνεύῃ ν' ἀποθάνῃ, ἐπιτρέπεται νὰ κοινωνῇ τῶν ἀχράντων μυστηρίων χωρὶς ν' ἀπαιτῆται ἡ πάροδος τῶν διὰ τὴν κάθαρσιν ἀπαιτουμένων τεσσαράκοντα ἡμερῶν. Διὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κάθαρσιν τῆς λεχοῦς βλ. Ν. Πολίτην, Ἐνθ' ἄν. σ. 3. 218.

⁶ Migne, P. G. 155. 208. Τὰς εὐχὰς βλ. ἐν τῷ εὐχολογῷ τοῦ Goar σελ. 216 ἔξ.

ἔχει ὡς ἐξῆς· «Ἐὰν γυνὴ γεννήσῃ καὶ εἰσέλθωσί τινες εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς, πόσον ὀφείλουσιν ἐπιτιμηθῆναι;» Εἰς ἣν ἐρώτησιν ἐδόθη ἡ ἀπάντησις· «ἀπολουσάμενοι ἐν τῇ ἐξῆς τῶν ἁγιασμάτων οὐ κωλυθήσονται»¹. Καὶ ἡ μαῖα δ' ἡ βοηθήσασα εἰς τὸν τοκετὸν ἐπ' ἴσης ἐθεωρεῖτο μελυσμένη καὶ μόλις, κατὰ Ἰωάννην τὸν Νηστευτὴν τῆς ἐπετρέπετο μετὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ νὰ κοινωνήσῃ, διότι ἐξετέλει ἀναγκαίαν ὑπηρεσίαν. Σημειωτέον ὅτι καὶ παρ' ἀρχαίοις ἐθεωροῦντο μεμολυσμένοι αἱ μετέχουσαι τοῦ τοκετοῦ, ἡ δὲ κάθαρσις αὐτῶν ἐγένετο κατὰ τὰ ἀμφιδρόμια ². Νῦν ἐν Κατιρλί τῆς Βιθυνίας οἱ κατὰ τὴν γέννησιν παρευρεθέντες θεωροῦνται ἀκάθαρτοι καὶ δὲν ἐξέρχονται τῆς οἰκίας πρὶν ἢ ἐλθῶν ὁ ἱερεὺς καθαρῶσι αὐτοὺς δι' εὐχῶν ³.

Ἄφ' οὗ ἡ λεχὼ ἐθεωρεῖτο ἀκάθαρτος, ἐπεκράτει ἡ εὐρύτατα διαδομένη πρόληψις ὅτι ὑκέκετο καὶ εἰς τὴν ἐπήρειαν δαιμονικῶν δυνάμεων. Ὁ Θεσσαλονίκης Συμεὼν λέγει ὅτι ὁ ἱερεὺς δίδων τὰς εὐχὰς τῆς γεννήσεως παρέχει εἰς τὰς λεχωῖδας ἄδειαν «ἐνεργεῖν τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ κατὰ μηδὲν ὄλως κωλύεσθαι ἢ ρύπου μετέχειν ἢ ἐνδοιάζειν φθονεροῖς τοῦ πονηροῦ φάσμασι, ἐπειδὴ τῷ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐξ ἡδονῆς ἐξυπηρέτησαν τόκω»⁴, ἀντίληψις τὴν ὁποίαν υἱοθέτησε καὶ ἡ ἐκκλησία, ἀφ' οὗ εἰς τὰς εὐχὰς αὐτῆς εἰς λεχὼ λέγεται· «καὶ διαφύλαξον αὐτὴν . . . ἀπὸ πάσης ζάλης τοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν ἡμερινῶν τε καὶ νυκτερινῶν . . . καὶ περιφρούρησον ἀπὸ πάσης ἐκελεύσεως τῶν ἀοράτων πνευμάτων».

Ἐπίστευον λοιπὸν αἱ γυναῖκες ὅτι τὸ δαιμόνιον τὸ βλάπτον τὰς λεχωῖδας ἦτο θῆλυ ⁵. πιθανῶς, ὡς καὶ σήμερον, ἡ Γελλῶ ἢ οἱ Καλότυχες ἢ Νηρηίδες ⁶, εἰς ἐπήρειαν δὲ αὐτοῦ ἀπέδιδον καὶ τὸν ἐπιλόχιον πυρετόν. Ὁ Ψελλὸς μάλιστα ἀναφέρει γυναῖκα παθοῦσαν ἐκ τοιοῦτου πυρετοῦ, ἣν προσεπάθει νὰ θεραπεύσῃ κληθεῖς γέρον Ἀρμένιος ἀπειλῶν Ἀρμε-

¹ Ἐπιθι Ρά λ η-Π ο τ λ η, Σύνταγμα 5. 372.

² Σ χ ο λ ι α σ τ. Πλάτ. Θεαιτ. 160ε.

³ Π. Μ α κ ρ η, Τὸ Κατιρλί σ. 99, Ν. Π ο λ ί τ ο υ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφία 3. 209.

⁴ Σ υ μ ε ὼ ν Θε σ σ α λ ο ν ί κ η ς, Περὶ τῶν ἐρῶν τελετῶν, Migne, P. G. 155. 208.

⁵ Μ ι χ α ἤ λ Ψ ε λ λ ο ῦ, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων κεφ. 18 (Migne, P. G. 122. 861. 864).

⁶ Ν. Π ο λ ί τ ο υ, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικά σύμμεκτα 2. 246, τοῦ α ὑ τ ο ῦ, Ὁ κ υ τ ὸ κ ι α, Ἐνθ' ἀν. 2. 310, τοῦ α ὑ τ ο ῦ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Ἐνθ' ἀν. 3. 219, βλ. καὶ Σάθα Μεσ. Βιβλ. 5. 573 ἐξ. W a c h s m u t h, Das alte Grftech enland in neuen σ. 70. 74, Α. Β ρ ὀ ν τ η, Ροδιακὴ λαογραφία, Λαογραφία 11. 571.

στὶ τὸ ἐπιβουλεῦον δαιμόνιον καὶ ἦτις, ἅμα συνῆλθεν, εἶπεν ὅτι ἔβλεπε «φάσμα γυναικεῖον ἐπιτιθέμενον κατ' αὐτῆς»¹.

Αἱ ἐπισκεπτόμεναι, ἵνα συγχαρῶσι τὴν γεννήσασαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠῤῥοντο τὸ νεογέννητον, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐκόμιζον καὶ δῶρα. Ἦσαν δ' αἱ εὐχαὶ ὑπὲρ εὐτυχίας καὶ μακροβιότητος τοῦ ἀρτιγεννήτου, καὶ ἄλλαι δέ τινες, ὡς ἐκ τοῦ Ψελλοῦ καὶ ἐκ τῶν περὶ γεννήσεως βασιλόπαιδος λεγομένων μανθάνομεν. Οὕτως ὁ Ψελλὸς λέγει ὅτι ἠῤῥοντο νὰ μὴ κλαίῃ τὸ τεχθὲν μηδὲ κατὰ τὰς ἀναγκαίας χρείας τῆς φύσεως, μηδὲ νὰ δέχεται νὰ θηλάσῃ ἄλλην θηλίην, πλὴν τῆς μητρικῆς, καὶ νὰ γνωρίζῃ τὴν μητέρα ἀπὸ γνώμης καὶ οὐχὶ ἀπὸ συνηθείας², προκειμένου δὲ περὶ βασιλόπαιδος, ὁ Θεὸς νὰ τῷ παράσχῃ «καλὰς ἡμέρας καὶ καλὰ γενέθλια»³, νὰ ζῆσῃ ἔτη πολλὰ καὶ νὰ βασιλεύσῃ⁴, νὰ δοξασθῇ καὶ νὰ ὑποτάξῃ πολλὰς χώρας⁵ καὶ εἰς τοὺς γονεῖς, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, «θεάσασθαι παῖδας τῶν παίδων τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ τοῦτον ἰδεῖν προβεβηκότα χρόνων πολλῶν περιόδον, εἶτα κληρονόμον γενέσθαι τῆς πατρικῆς ἐξουσίας καὶ βασιλείας ὡς ἂν ἡ τῶν Ρωμαίων καλῶς διευθύνοιτο καὶ διεξάγοιτο βασιλεία καὶ πολιτεία»⁶, εὐχαί, αἵτινες, κατὰ τὸ πλεῖστον, δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπηυθύνοντο καὶ πρὸς ἄπλοους πολίτας.

Τὰ δὲ κομιζόμενα δῶρα ἦσαν καρποὶ καὶ γλυκύσματα, ὡς καὶ ἐκ τῶν παρατιθεμένων εἰκόνων φαίνεται, ἔνθα ἐντὸς τῶν τῶν πινακίων προσκομίζονται σταφυλαὶ καὶ γλυκύσματα⁷, ἴσως δὲ καὶ νομίσματα.

¹ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἔνθ' ἂν. 857. Περὶ τοῦ δαιμονίου τούτου βλ. Σ τ. Κυριακίδου, Παρατηρήσεις εἰς τὰς Χιακὰς παραδόσεις, Λαογραφίας 8.485.486. Ὡς προστάτιδα τῶν λεχωίδων θεωροῦσι σήμερον ἐν Σέρραϊς τὴν ἁγία Λεχοῦσα, (=ἁγίαν Ἐλεοῦσαν) καὶ ἐν Λιβησίῳ τὸν ἅγιον Ἀῦκουλαν (=Εὐκόλον). Διὰ τοὺς προστάτας τῶν λεχωίδων βλ. Ν. Πολίτου, Ὁκυτόκια, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 2. 311 ἔξ.

² Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5. 11). Δυστυχῶς ὁ Ψελλὸς σταματᾷ ἐδῶ τὴν ἀπαρίθμησην τῶν εὐχῶν προσθέντων «καὶ τἄλλα περὶ ὧν οὐδὲν δέομαι λέγειν ἀφίημι τῇ γυναικωνίτιδι».

³ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις 217. 9.

⁴ Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου κεφ. 42 (σ. 36. 12 Grégoire-Kugener).

⁵ Νικηφόρου Βλεμμύδου, Στίχοι εἰς Ἰωάννην, υἱὸν Θεοδώρου Λασκάρεως σ. 22 (Heisenberg).

⁶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις 616. 12 ἔξ. Ἀχιλλῆϊς Ν. στίχ. 320 (Hesseling). Διὰ τὰς σημερινὰς ἐπὶ τῇ γεννήσει εὐχὰς ὄρα Ν. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 213.

⁷ Τὰ δῶρα ταῦτα ἐν Καρπάθῳ καλοῦνται κανίσκια, ἐν Ἀνατολικῇ Κρήτῃ σκουτελικὸ καὶ ἐν Λιβησίῳ Λυκίας γεννητούρια. Ἐν Λακκοβικίαις Μακεδονίας οἱ συγγενεῖς στέλλουσι δῶρα εἰς τὴν λεχῶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας Ν. Πολίτου, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 2. 248. Ἰ. κατωτέρω διὰ τὰ ἐπὶ τῇ γεννήσει βασιλόπαιδος δῶρα.

Εἰκ. 4. G. M i l l e t, Le monastère de Daphni pl. 18.

Εἰκ. 5. Ἐκ τῆς octateuque du Sérail de Constantinople, Album pl. 92.

Ἡ λοῦσις τοῦ ἀρτυγεννήτου καὶ ἡ προσφορὰ δώρων εἰς τὴν λεχώ.

Εἰκ. 6. Ἐκ τοῦ Ρωσσοικῶν λευκόματος τῶν εἰκόνων τοῦ Καζριέ Τζαμί πίν. 23.

Ἡ γέννησις ἐλέγετο κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους *γενέθλιον*, ἀλλ' ἦδη ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ *γενέσιον*¹. Τὰ γενέθλια ἐωρτάζοντο δι' εἰδικῆς ἐορτῆς, καθ' ἣν καὶ συμπόσιον ἐγένετο, ὡς μᾶς πληροφοροῦσιν οἱ συγγραφεῖς. Οὕτως ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ὀμιλεῖ διὰ *γενέθλια* καὶ *ὄνομαστήρια*² ἢ διὰ *γενέθλην*, καθ' ἣν ἐπεκράτουν πόθοι καὶ χοροὶ³, ὁ Ἰουλιανὸς ἔγραψε· «καὶ γενέθλια μὲν τις ἐστιῶν ἱκανῶς παρασκευάζει δειπνον καὶ ἄριστον ἐπὶ πολυτελῇ τράπεζαν τοὺς φίλους παραλάβων»⁴ εἶπε δὲ καὶ ὁ Γαζαῖος Προκόπιος· «συνήθειά ἐστι δοχὴν ποιεῖν ἐπὶ γενεθλίῳ»⁵ καὶ ὁ Ζωναρᾶς δὲ ἐρμηνεύων τὸν 52ον κανόνα τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου τὸν ἀπαγορευόντα τὴν τέλεσιν γενεθλίων ἐν τεσσαρακοστῇ⁶, ἀναφέρει συμπόσια ἐπὶ γενεθλίοις⁷.

Πότε ἀκριβῶς ἐωρτάζοντο τὰ γενέσια δὲν γνωρίζομεν· ὁ Πολίτης, στηριζόμενος εἰς χωρίον τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου, λέγει ὅτι ἡ ἐστιάσις ἐγένετο τὴν ἐβδόμην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν⁸, πρόκειται ὅμως ἐνταῦθα περὶ ἐθίμου μόνον τῶν Ἀλεξανδρέων. Πάντως ἡ τελετὴ ἐγένετο οὐχὶ πολὺ μετὰ τὴν γέννησιν, ἀφ' οὗ ὁ Νύσσης Γρηγόριος, περὶ ἀποθανούσης κατὰ τὸν τοκετὸν ὀμιλῶν, λέγει ὅτι «πρὶν ἐορτάσαι τὴν γενέθλιον ἐορτὴν, εὐθὺς εἰς θρηνον τὴν χαρὰν μεθηρημόσατο»⁹, ὁ δὲ Συμεὼν ὁ Μεταφράστης εἶπε· «εἶτα καὶ μήτηρ γίνεται θυγατρὶον καὶ τοῖς γεγεννηκόσιν ἤγετο ἐορτὴ τῆς παιδὸς τὰ γενέθλια»¹⁰. Ἐς σημειωθῆ δ' ἐνταῦθα ὅτι τὰ *γεννητοῦρια*, ἧτοι τὸ ἐπὶ τῇ γεννήσει συμπόσιον, γίνεται ἐν

¹ Γενέσια· οὐκ ὀρθῶς τίθεται ἐπὶ τῆς γενεθλίου ἡμέρας, Φ ρ υ ν ἰ χ ο υ, Ἐκλογαὶ 105 (Lobeck). Γενέθλιον ἡμέραν ἀξιῶσι δεῖ λέγειν οὐ γενέθλια, οὐδὲ γενέσια, Ἀ ν τ ι α τ τ ι κ ι σ τ ῆ ς (Bekker, Anecd. 86).

² Migne, P. G. 36. 360. Παλαιότερον καὶ ὁ Λ ο υ κ ι α ν ὸ ς (Ἐρμ. 11, Ἀλεκτρ. 9) ἀναφέρει ἐστιάσεις γενεθλίων νεογνῶν.

³ Migne, P. G. 37. 1547.

⁴ Ἰ ο υ λ ι α ν ο ῦ, Ἀντιοχικὸς ἢ μισοπάγων σ. 469 (Hertlein).

⁵ Π ρ ο κ ο π ῖ ο υ Γ α ζ α ῖ ο υ, εἰς τὴν Γένεσιν ἐρμηνεῖα (Migne, P. G. 87. 384).

⁶ Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 3. 219. Ἐνταῦθα ἐννοοῦνται κυρίως τὰ κατὰ τὰ γενέσια τῶν μαρτύρων τελούμενα συμπόσια, τὰ ὁποῖα μετέβαλλον τοὺς ἱερούς τόπους εἰς τόπους πανηγύρεων. Βλ. τὸν 65ον κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 3. 465) καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Σ χ ο λ α σ τ ι κ ο ῦ, Συναγωγὴ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν σ. 96 (Benesevič).

⁷ Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 3. 220.

⁸ Σνήθηες γοῦν τοῖς ἐγχωρίοις ἐπὶ τοῖς λελοχευμένοις παιδίοις ἐβδομαίαν ἄγουσι τὴν ἡμέραν συμποσίων ἐορταῖς παννυχίεσθαι, Θεοφύλακτος Σιμοκάττης Ἱστορ. σ. 341—2 (Βόνν.) Ν. Π ο λ ἰ τ ο υ, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφίας 2. 249.

⁹ Migne, P. G. 46. 329.

¹⁰ Migne, P. G. 144. 360.

Στενημάχῳ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως ἢ τὴν ἐπομένην, ἐν Ρόδῳ δέ, Θράκη¹ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς βαπτίσεως, ἢ ὅποια πάλιν γίνονται τὴν 7ν ἢ 8ν ἡμέραν τῆς γεννήσεως².

Γενέσια ὁμως ἐωρτάζοντο παρὰ Βυζαντινοῖς οὐχὶ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως ἡμέραν· ὁ Χρυσόστομος ἐπὶ παραδείγματι λέγει· «Ἡρώδης γενεσίᾳ ποτε ἐπετέλει καὶ τὴν ἡμέραν ἤγεν, ἐν ἧ, ἐτέχθη»³ καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «εἰ δὲ τὰς γενεθλίους ἡμῶν ἡμέρας μετὰ πολλῆς ἄγουσι τιμῆς καὶ οἱ μὲν συμπόσια ποιοῦνται, οἱ δὲ ἐλεύθεροι καὶ δῶρα δωροῦνται πολλὰ τὸν καιρὸν τιμῶντες»⁴, οἱ νόμοι μάλιστα ὁμιλοῦσι περὶ γενεθλιακοῦ ἤτοι δώρου ἐπὶ τοῖς γενεθλίους προσφερομένον ὑπὸ τοῦ συζύγου εἰς τὴν σύζυγον⁵. Τέλος ὁ Σουΐδας λέγει· «γενέσια ἢ δι' ἐνιαυτοῦ ἐπιφοιτῶσα τοῦ τεχθέντος μνήμη»⁶.

Ἄνωτέρῳ εἶδομεν ὅτι οἱ ἐλεύθεροι, τιμῶντες τὴν γενέθλιον αὐτῶν ἡμέραν προσέφερον δῶρα, τὸ αὐτὸ δὲ πληροφοροῦμεθα ὅτι ἔπραττον καὶ οἱ βασιλεῖς δωροφοροῦντες τοὺς στρατιώτας⁷ καὶ ἐπίσημον δεῖπνον ἐν τοῖς ἀνακτόροις δίδοντες καὶ ἀξιώματα παρέχοντες καὶ ἱππικούς ἀγῶνας τελοῦντες, περὶ ὧν κατωτέρῳ.

Γενέθλια δ' ἐωρτάζοντο μετὰ πομπῆς οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ πόλεων, καὶ δὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν 11ν Μαΐου⁸, ὅποτε περιεφέρετο ἐπὶ ἄρματος θριαμβευτικοῦ καὶ ἐν πομπῇ τὸ ἄγαλμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κρατοῦντος εἰς τὰς χεῖρας τὸ ἄγαλμα τῆς τύχης τῆς πόλεως καὶ ἐτελεῖτο καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ ἱπποδρομίου, ὅπερ λαχανικὸν ἐκαλεῖτο⁹.

Τὸν περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν γενεθλίων λόγον ἐπιθυμῶ νὰ κλείσω ἀναφέρων ὅτι ἔχομεν διασωθέντας καὶ τύπους προσκλήσεων εἰς αὐτά. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς λ. χ. τοῦ Ἀλκίφρονος ἀναγινώσκομεν¹⁰ «Τοῦμοῦ παι-

¹ Β. Δεληγιάννη, Μερικὰ ἔθιμα καὶ τραγούδια τῶν χωριῶν (Θρακικὰ 6.354).

² Ν. Πολίτου, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 2. 248.

³ Χρυσόστομος, Κατηχήσεις (Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Varia Graeca sacra* σ. 163. 24), Κοσμᾶ Ἀγιοπολίτου, Ἱστορίαι, Migne, P. G. 38. 412.

⁴ Migne, P. G. 51, 265.

⁵ Βασιλικά βιβλ. 30 τίτλ. 1 κθ'.

⁶ Σουΐδας ἐν λ. γενέσια.

⁷ Χρυσόστομος, Migne, P.G. 51. 265, Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 5 κεφ. 17 (Migne, P. G. 67. 1268).

⁸ Σωζομενόσις, Ἐνθ' ἀν. Μαλάλα, Χρονογραφία 490. 16.

⁹ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 348. 5 ἐξ., Φιλοθέου, κλητηρολόγιον, Ἐνθ' ἀν. 776. 17.

¹⁰ Ἀλκίφρονος, Ἐπιστολαὶ βιβλ. Γ'. ἐπιστ. 18.

δίου γενέσια ἐορτάζων ἤκειν σε ἐπὶ τὴν πανδαισίαν. ὃ Πιθακνίων, παρακαλῶ» καὶ ἐν παπύρῳ Ὁξυρύγγου τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος¹.

Τῷ κυρίῳ μου Μακαρίῳ, Γεννάδιος σπεκουλάτωρ

Φαιδρύνων τὴν πανήγυριν τοῦ γενεθλίου τοῦ υἱοῦ μου Γενναδίου, καταξίωσον ἅμα ἡμῖν συνδειπνήσαι τῇ 15'. ἀπὸ ὥρας ζ'.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΔΟΣ

Περὶ τῆς γεννήσεως τῶν παιδίων τοῦ λαοῦ ὀμιλῶν, παρενεῖρα καὶ τινα ἔθιμα εἰς τὴν γέννησιν τῶν βασιλοπαίδων ἀναφερόμενα, ὅσα ἀμέσως πρὸς τὸ θέμα συνεδέοντο. Ἐν τῷ εἰδικῷ αὐτῷ τμήματι ἐπιθυμῶ περὶ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ θέματος νὰ κάμω εὐρύτερόν πως λόγον, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἄλλων τινῶν πηγῶν², κυρίως ὅμως τῶν λεγομένων ἐν διαφόροις κεφαλαίοις τοῦ περὶ βασιλείου τάξεως ἔργου Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου³.

Ὅταν ἐπλησίαζεν ἡ βασίλισσα νὰ γεννήσῃ, ἠῦτρεπίζετο τὸ ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ οἰκοδόμημα τὸ καλούμενον *πορφύρα* καὶ ἐκεῖ μετεφέρετο αὐτή.

Ἦτο δ' ἡ πορφύρα, κατὰ τὴν περιγραφὴν Ἄννης τῆς Κομνηνῆς⁴, τετράγωνον οἰκοδόμημα μετὰ πυραμιδοειδοῦς στέγης, βλέπον πρὸς τὴν θάλασσαν, πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Βουκουλέοντος, καὶ ἔχον ἔδαφος μαρμαρόστρωτον, ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων ὀρθομαρμαρώσιν ἐκ πλακῶν πορφυρῶν μετὰ ψαμμοειδῶν στιγμαμάτων, ἅτινα ἔδωκαν καὶ τὸ ὄνομα εἰς τὸ οἰκοδόμημα⁵ καὶ εἰς τοὺς *πορφυρογεννήτους*.

Ὅτι οἱ βασιλικοὶ γονεῖς καὶ τὸ ὑπῆκοον ἔχαιρον ἐπὶ τῇ γεννήσει ἄρρενος, εἴπομεν ἤδη· κατὰ τὰ μεσαιωνικὰ ἐπιύλλια ἡ χαρὰ καὶ αἱ διασκεδάσεις διήκουν ἐπὶ ἐν ἑξάμηνον ἢ καὶ ἐπὶ ἐν ἔτος⁶. Ἐνταῦθα προσθέτομεν ὅτι ἐστέλλοντο καὶ εἰδικοί ἀγγελιαφόροι εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ

¹ Οκ. Παρ. ἀριθ. 1214.

² Ταῦτας βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἀναγραφομένας ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι.

³ Βλ. καὶ τὴν σύντομον περιλήψιν ἣν δίδει ὁ J. Ebersolt, ἐν *Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines* σ. 10. 11 καὶ ἐπιθ. Krause, *Die Byzantiner des Mittelalters* σ. 289.

⁴ Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς 1. 295.7, 334. 18 (Βόνν.).

⁵ Κατ' ἄλλους τὸ οἰκοδόμημα ὀνομάσθη πορφύρα, διότι ἐν αὐτῷ ἡ βασίλισσα διένεμε τὸ ὄξυ (τὴν πορφύραν) εἰς τὰς ἀρχοντίσσας κατὰ τὰ Βρουμάλια.

⁶ Διήγησις Φλώριου καὶ Πλάτζια Φλώρας στίχ. 133 (Μαυροφροῦδου, Ἐκλογή μνημείων σ. 261) Ἀχιλληῆς N 71 (Hesseling), Krause, *Die Byzantiner des Mittelalters* σ. 289.

κράτους ἀγγέλλοντες τὸ εὐτυχὲς γεγονός, τὴν δ' ἀναγγελίαν συνώδευον βασιλικαὶ δωρεαὶ καὶ χαρίσματα¹. Ἄφ' ἑτέρου οἱ ὑπήκοοι, συγχαίροντες, ἔστελλον πανταχόθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὰ δῶρά των, ἀνάλογα πρὸς τὸ γένος τοῦ τεχθέντος· ἐὰν π. χ. ἦτο ἄρρεν, παραξιφίδιον καὶ φαρέτρην ἢ τόξον ἢ ἄλλο τι ἀξιόλογον δῶρον, ἐὰν δὲ θήλυ, ἡλακάτην², ποιηταὶ δὲ καὶ ἰδιαίτερα διὰ τὴν περίστασιν ἐποίουν ποιήματα³.

Μετα τὴν γέννησιν τοῦ βασιλόπαιδος⁴ ὁ πατριάρχης ἠρώτα διὰ τοῦ ρεφερενδαρίου του, ἐὰν διατάσῃ ὁ βασιλεὺς νὰ ἔλθῃ, ἵνα δώσῃ τὰς εὐχὰς τῆς γεννήσεως, δοθείσης δὲ καταφατικῆς ἀπαντίσεως, ἤρχετο οὗτος μετὰ τοῦ κλήρου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἦτοι τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων καὶ ἔκαμνεν εὐχὴν ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ. Ἐπειτα, ἀφ' οὗ ἔχαιρέτα τὸν βασιλέα, ἀπήρχετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τιμητικῶς παρακρατούμενος ὑπὸ δύο σιλεντιαρίων.

Τοῦ Πατριάρχου ἀπελθόντος, προσήρχοντο καὶ συνέχαιρον οἱ συγκλητικοὶ εὐχόμενοι, ὡς ἐλέχθη, ἵνα ὁ βασιλεὺς ἴδῃ παῖδας παίδων τοῦ γεννηθέντος καὶ ἵνα τοῦτο γίνῃ κληρονόμος τῆς βασιλείας⁵.

Ταῦτα κατὰ τὴν πρώτην τῆς γεννήσεως ἡμέραν· κατὰ τὴν τρίτην εἰς τὴν μυστικὴν φιάλην τοῦ Τρικόγγου τοῦ σίγματος⁶ ἤρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων, οἵτινες ἠῤῥοντο⁷ καὶ ἐξήτουν, ἵνα τὴν ἐπομένην, τὴν τετάρτην ἄρα ἡμέραν, τελεσθῇ ἱππικὸς ἀγών. Τῆς ἀδείας δοθείσης, ὁ ἀγὼν οὗτος ἐτελεῖτο ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ⁸, τότε δὲ ὁ πραιπόσιτος ἐξέλεγεν ἀνὰ πεντήκοντα ἄνδρας ἐκ τῶν ταγμάτων, ἦτοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, ἀνὰ πεντήκοντα ἐκ τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων καὶ ἀνὰ πεντήκοντα ἐκ τῶν λοιπῶν πολιτῶν καὶ τοὺς ἔλεγε· «κε-

¹ Μάρκου Διακόβου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 44 (σ. 37. 6).

² Ἐϋσταθίου Θεσσαλονίκης, Λόγος ἐπιβατήριος ἐπὶ τῇ ἐλεύσει τῆς βασιλικῆς νέμφης (W. Regel, Fontes rerum byzantinorum σ. 89).

³ Οὕτως ἔχομεν τοῦ Προδρόμου ἐπάσματα ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ τῆς πορφυρογεννήτου (Συνόδη Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος X 122, ἐν Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς Πετροπόλεως 10. 105).

⁴ Ἡ κατωτέρω περιγραφὴ γίνεται κατὰ τὸ κεφάλαιον 21 τῆς βασιλείου τάξεως τὸ ἐπιγραφόμενον «ὄσα δεῖ παραφυλάττειν ὅταν γεννηθῇ ἄρρεν παιδίον τῷ βασιλεῖ» Ἐκθεις 615. 16 ἐξ.

⁵ Βλ. παρομοίως εὐχὰς καὶ ἐν τῇ Ἀχιλλεΐδι Ν στίχ. 320. 1445 ἐξ. (Hesseling).

⁶ Περὶ τοῦ Τρικόγγου, ὅπερ ἴδρυσεν ὁ Θεόφιλος, βλ. J. Ebersolt, Ἐνθ' ἀν. 110 ἐξ. Τὸ σῆγμα ἦτο ἡμικυκλικὴ αἴθουσα σῆγμα C σχῆμα ἔχουσα, εἰς ἣν εἰσήρχετο τις ἐκ τοῦ Τρικόγγου.

⁷ Πβ. τὸ κεφάλαιον ἀκτολογία τῶν δήμεων ὅταν τεθῇ παιδίον πορφυρογεννήτον, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεις τῆς βασιλείου τάξεως 216. 5 ἐξ.

⁸ Ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ υἱοῦ του Λέοντος ὁ Μιχαὴλ Γ'. ἐποίησεν ἱππικὸν ἐν ἀγῶφ Μάμαντι, Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 835. 5.

λεύει ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ὁ ἅγιος, ἵνα, κατὰ τὸν κρατήσαντα παλαιὸν τύπον καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, ἀθροισθῆτε τῇ ἑωθεν (ἡγουν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ παιδὸς γεννήσεως) καὶ ἐκφωνήσητε τὸδε ὄνομα τῷ τεχθέντι πορφυρογεννήτῳ», καὶ ἔλεγε τὸ ὄνομα. Ὅντως συνήρχοντο οἱ ἐκλεγέντες τὴν πέμπτην ἡμέραν εἰς τὸν ἱππόδρομον ὅπου οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δήμων ἔψαλλον ἔπευφημίας εἰς τοὺς βασιλικοὺς γονεῖς¹ καὶ τὸ πορφυρογέννητον, οὗτινος καὶ ἀνέφερον τὸ ὄνομα. Ἀπηνθύνοντο δ' αἱ εὐχαί, μετὰ παρακάλεισιν τῶν κρακτῶν, πρὸς τὸν βασιλέα, τὴν βασιλίσσαν, τὴν σύγκλητον καὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ ὑπὲρ μὲν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσης ἔλεγον· «τοῖς δεσπótαις νίκαις, καλὴ ἡμέρα καὶ ἐνίσχυσον αὐτοὺς [ὰς] ναί, Κύριε, σὺ αὐτοὺς [ὰς] σῶσον, ναί, Κύριε, νίκαις, καλὴ ἡμέρα» ἢ τοῖς τὰ ἐξῆς· «καλὰς ἡμέρας καὶ ἀγαθὰς ὁ Θεὸς παράσχοι τοῖς ὀρθοδόξοις δεσπótαις, ὁ Θεὸς καλαῖς ἡμέραις πλεονάσοι τὴν βασιλείαν, ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καταπέμψοι τοῖς δεσπótαις, ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καταπέμψοι ταῖς Αὐγούσταις καὶ τοῖς πορφυρογεννήτοις, τελείας νίκας ὁ Θεὸς χορηγήσοι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, πνεῦμα τὸ πανάγιον τὰς Αὐγούστας σκέπασον, μήτηρ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φύλαττε τὰ πορφυρογέννητα, ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος τοὺς δεσπótας φύλαττε, Κύριε ζωὴν αὐτῶν διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν» καὶ ἐν τέλει «Πολυχρόνιον ποιήσοι ὁ Θεός», ὥρισμένως δὲ διὰ τὸ πορφυρογέννητον «ὁ Θεὸς καλὰς ἡμέρας καὶ καλὰ γενέθλια παράσχοι τῷ τεχθέντι ἡμῖν ὁ δεῖνα (καὶ ἔλεγον τὸ ὄνομα) τῷ πορφυρογεννήτῳ»².

Κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (618. 1 ἐξ.) τὴν ὀγδόην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν ἐστολίζετο ὁ κοιτὸν τῆς Αὐγούστης μὲ τὰ χρυσοῦφαντα παραπετάσματα (βῆλα) τοῦ Χρυσοτρικλίνου καὶ μὲ πολυκάνδηλα, ἐκεῖ δὲ φέροντες τὸ βρέφος ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὅπου ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ ἐδόθησαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ εὐχαί καὶ τοῦ ἐπετέθη τὸ ὑπὸ τῶν δήμων ἐκφωνηθὲν ὄνομα, τὸ ὁποῖον θὰ ἐλάμβανε καὶ κατὰ τὴν βάπτισιν³, φέροντες, λέγω, τὸ βρέφος τὸ ἀπέθετον εἰς τὸ κουνίον αὐτοῦ καὶ τὸ ἐσκέπαζον μὲ χρυσοῦφαντα ἑφαπλώματα. Μὲ τοιαῦτα ἐπ' Ἰσῆς ἑφαπλώματα ἐσκεπάζετο καὶ ἡ βασίλισσα⁴. Μετὰ ταῦτα ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς Αὐγούστης ἐκάλει τοὺς πραιποσίτους καὶ οὗτοι εἰσήγον, ἵνα συγχαρῶσι, πάντας τοὺς

¹ Αἱ ἔπευφημίαι αὗται θὰ ἦσαν αἱ αὐταὶ μὲ τὰς λεγομένας κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ Τρικλόγχου, περὶ ὧν ἀνωτέρω.

² Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἔκθεσις 216. 5 ἐξ. 615. 16 ἐξ.

³ Περὶ τοῦ ἐκκλησιασμοῦ τοῦ παιδίου κατὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν καὶ τῆς ἐπιθέσεως τότε τοῦ ὀνόματος, ὅπερ θὰ τοῦ ἐδίδετο καὶ κατὰ τὴν βάπτισιν, λέγονται τὰ δέοντα ἐν τῷ ἐπομένῳ περὶ βαπτίσεως κεφαλαίῳ.

⁴ Τὸ ἀνωτέρω χωρίον ἐρμηγεύων ὁ Reiske εἰς τὰ σχόλια του (2. 729) φρονεῖ, ὅτι ἡ Αὐγούστα ἐκάλυπτε τὸ πρόσωπον διὰ καλύπτρας.

θαλαμηπόλους, μεθ' οὗς εἰσήγοντο αἱ γυναῖκες αἱ ἔχουσαι τὸν τίτλον τῆς πατρικίας ζωστῆς καὶ κατὰ σειρὰν ἔπειτα αἱ συγκλητικαί, ὧν ἔξων οἱ σύζυγοι, μετ' αὐτάς δὲ καὶ αἱ χῆραι συγκλητικῶν. Αἱ προσερχόμεναι συνέχαιρον τὴν βασίλισσαν καὶ τὴν ἠῦχοντο προσφέρουσαι ἐκάστη καὶ τὸ δῶρόν της.

Μετὰ τὰς γυναῖκας, ἤρχετο ἡ σειρὰ τῶν ἀνδρῶν, καὶ δὴ τῶν συγκλητικῶν, οἵτινες, εἰσερχόμενοι, συνέχαιρον τὴν Αὐγουσταν καὶ ἠῦχοντο τὸ προφυρογέννητον λέγοντες οἴας καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀνωτέρω ἀνεφίρομεν εὐχάς. Ὅτι δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας διενέμετο λοχόζημα καὶ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ εἰς τὰ πλησίον τριόδια, εἴπομεν ἀνωτέρω.

Ὡς δ' οἱ ἄπλοῖ πολῖται, οὕτω καὶ οἱ βασιλεῖς ἔκαμνον συμπόσια ἐπὶ τοῖς γενεθλίοις τοῦ πορφυρογεννήτου, καλοῦντες εἰς τὰ ἀνάκτορα «μετὰ κλάδων θαλιῶν» τοὺς ἐντιμοτέρους τῶν ἀρχόντων¹.

Ἐσημείωσα ἀνωτέρω ὅτι καὶ οἱ ἐν ἡλικίᾳ τιμῶντες τὴν ἡμέραν τῆς γεννησιᾶς των ἐτέλουν κατ' ἔτος ἑορτὴν τῶν γενεθλίων των.

Ὅτι ἔκαμνον οἱ ἄπλοῖ πολῖται, ἐφήρμοζον καὶ οἱ βασιλεῖς² δίδοντες ἐπὶ τῇ ἐπετείᾳ τῶν γενεθλίων των ἐπίσημον δεῖπνον εἰς τὸν τρικλινον τοῦ Ἰουστινιανοῦ³, εἰς ὃ ἐκάλουν τοὺς τῆς συγκλήτου καὶ τοὺς στρατηγούς, οἵτινες ὄφειλον νὰ προσέλθωσι ἐν ἐπισήμῳ περιβολῇ. Κατὰ τὸν δεῖπνον τοῦτο περιγράφοντα Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον⁴, ἀφ' οὗ ἐκάθηντο οἱ ἀρχοντες εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ δεῖπνου, ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης ἔδιδε τὴν διαταγὴν «ἐκβάλλετε τὰ χλανίδια ὑμῶν». Ἄμα τῷ ἀκούσματι αὐτῷ οἱ προσκεκλημένοι ἀνίσταντο, ἠῦχοντο τὸν βασιλέα καὶ ἐκβάλλοντες παρέδιδον τὰ χλανιδία των εἰς τοὺς ἔγγιστια-αριούς, τοὺς ὑπαλλήλους τοὺς ἐπιφορτισμένους νὰ ὑπανεγείρωσι τὸ βῆλον, ἵνα εἰσέρχωνται οἱ εἰς τὸ δεῖπνον προσκεκλημένοι⁵ οἵτινες πάλιν τὰ παρέδιδον εἰς τοὺς ὑπηρέτας των τοὺς εἰς εἰδικὸν διαμέρισμα ἀναμένοντας.

Μετὰ ταῦτα συνεχίζετο τὸ δεῖπνον, καθ' ὃ ἐγίνετο, ὡς ἔλεγον, *σάξιμον* ἢ «δέξιμον μετὰ σαξίμου» ἢ «δοχὴ μετὰ σάξεως». Ἦτο δὲ τὸ σάξιμόν τοῦτο χορὸς ἔχων ἕξ *καταστάσεις* ἢ *στάσεις*, ἦτοι τμήματα, γινό-

¹ Νικητὰ Χωνιάτου, Χρον. διήγ. 220. 4, Ἀνω νόμου, Σύνοψις χρονικῆ (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 7. 279), Βα ρ λ α ἄ μ καὶ Ἰ ω ἄ σ α φ σ. 30 (Woodward-Mittingly).

² Μιχαήλ Γλυκᾶ, Βίβλος χρονικῆ 273. 7.

³ Περὶ τοῦ τρικλίνου τούτου βλ. J. Ebersolt, Le grand palais de Constantinople σ. 95 ἕξ.

⁴ Κωνσταντῖνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 277. 1 ἕξ.

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, Γεύματα, δεῖπνα καὶ συμπόσια τῶν Βυζαντινῶν, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 10. 158.

μενος ὑπὸ ἀνακτορικῶν ὑπαλλήλων, ἀρχόντων ἢ ἀντιπροσώπων τῶν δήμων¹, οἵτινες χορεύοντες τρεῖς περὶ τὴν βασιλικὴν τράπεζαν ἔψαλλον ἀντιφώνως, ἥτοι ἐναλλάξ, *βασιλίκια*, ἥτοι ὕμνους πρὸς τὸν βασιλέα, εὐχόμενοι τὸ πολυχρόνιον². Οἱ χορεύοντες ἐφιλοδωροῦντο ἔπειτα ὑπὸ τοῦ βασιλέως δι' ἀποκομβίων περιεχόντων ἀρκετὰ χρήματα.

Κατὰ τὸ δέξιμον, ἥτοι τὴν τελετὴν, τῶν γενεθλίων τοῦ βασιλέως, οὗτος ἀφ' ἑνὸς μὲν διένεμε δῶρα³, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔκαμνε προαγωγὰς ἀξιωματῶν διαφόρων ἀρχόντων.

Ἐγένετο δὲ ἡ τελετὴ τῆς προαγωγῆς ἐν τῷ Χρυσοτορικλίῳ⁴ καθημέρῃ ἐπὶ θρόνου τοῦ βασιλέως καὶ φοροῦντος σαγίον χρυσοπερίκλειστον ἑκατέρωθεν δ' αὐτοῦ ἐπὶ σελλίων τῶν περιγίπων.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς τελετῆς, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων, ἐζήτουν ἵνα ἐπιτραπῇ ἡ τέλεισι ἱππικῶν ἀγώνων⁵, οἵτινες ὄντως καὶ ἐτελοῦντο τὴν ἐπομένην⁶.

Ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ βασιλέως ἦτο ἡμέρα ἀργίας⁷, ὁ Μανουὴλ ὅμως Κομνηνὸς διὰ Νεαρᾶς του ὠρίσεν ἵνα αὕτη θεωρῆται ἐργασίμος ἐφαρμοσᾶς τὸν νόμον τοῦτον κατὰ τὸ ἴδιον *κατάλιον*, γενέθλιον δῆλα δὴ⁸.

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ παλαιότερον εἶχε γίνοι προσπάθεια καταργήσεως τῶν τελετῶν ἐπὶ τῷ βρουμουλίῳ, ἥτοι τῇ ὀνομαστικῇ ἐορτῇ τοῦ βασιλέως, ὑπὸ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἣν ὅμως μικρὸν μετὰ ταῦτα ἐματαιώσε Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος τὴν παλαιὰν ἐπαναγαγὸν συνήθειαν⁹.

¹ Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι ἐχόρευον κατὰ τὴν τετάρτην καὶ πέμπτην κατάστασιν, Κ. Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ἦ τ ο υ, "Ἐκθεσις 633. 11. Πβ. καὶ 301. 10.

² Περὶ τοῦ σαξίμου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐγένετο καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς αὐτοκρατορίας, ἥτοι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ βασιλέως (Κ. Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ἦ τ ο υ, "Ἐκθεσις 293. 10, 778. 5, 780. 20) καὶ κατὰ τὸν β ρ ο υ μ ἄ λ ι ο ν, ἥτοι τὴν ὀνομαστικὴν ἐορτὴν αὐτοῦ ("Ἐνθ' ἄν. 603. 10, 782. 17) βλ. Κ. Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ἦ τ ο υ, "Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 301. 1 ἐξ. 633. 14, Φ ι λ ο θ ἔ ο υ, Κλητορολόγιον 781. 9 καὶ Φ. Κ ο υ κ ο υ λ ἔ, "Ἐνθ' ἄν. 10. 154.

³ Ἀ ν ν η ς Κ ο μ ν η ν ἦ ς, Ἀλεξιάς 1. 296. 15.

⁴ Περὶ τοῦ Χρυσοτορικλίου βλ. J. E b e r s o l t, Le grand palais de Constantinople 77. 95.

⁵ Κ ω ν σ τ α τ ῖ ν ο υ Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ἦ τ ο υ, "Ἐκθεσις σ. 632—634.

⁶ Φ ι λ ο θ ἔ ο υ, Κλητορολόγιον 781. 13 (Βόνν.). Κατὰ τὸν Ἰουστινιάνειον κώδικα, ἐὰν τὰ γενέθλια τοῦ βασιλέως συνέπιπτον ἡμέραν Κυριακὴν, τότε οἱ δι' αὐτὰ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἀνεβάλλοντο καὶ τοῦτο, διότι ἐπεδιώκετο ἡ καθιέρωσις τῆς Κυριακῆς ἀργίας, Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ἦ, Σύνταγμα 1. 141.

⁷ Synopsi minor (Zach. v. Lingenthal JGR. 2. 44).

⁸ Ρ ἄ λ λ η - Π ο τ λ ἦ, Σύνταγμα 1. 139.

⁹ Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Π ο μ φ υ ρ ο γ ε ν ν ἦ τ ο υ, "Ἐκθεσις 606. 11. 20.

Β'.

Η ΒΑΠΤΙΣΙΣ

Ἡ ἐμβύθισις τοῦ σώματος εἰς τὸ ὕδωρ, προκαλοῦσα τὴν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ρύπου κάθαρσιν, ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ὅτι ἀποπλύνει καὶ τὰ ἁμαρτήματα. Τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως μαρτύρια ἔχομεν καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἐν τοῖς λόγοις τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Οὕτω Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει¹: «Αὕτη ἡ τοῦ βαπτίσματος χάρις καὶ δύναμις . . . τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον ἁμαρτήματος κάθαρσιν ἔχουσα καὶ παντελῆ ρύψιν τῶν ἀπὸ κακίας ἐπεισεληθόντων συγχωσμάτων ἢ μολυσμάτων», ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης παρατηρεῖ² «ὕδωρ δὲ ὑπηρετεῖ πρὸς ἔνδειξιν τῆς καθάρσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἰώθαμεν ρύψω καὶ βορβόρῳ τὸ σῶμα καθυβρισθὲν ὕδατι νίπτοντες καθαρὸν ἀποφαίνειν, διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς μυστικῆς πράξεως αὐτὸ προσλαμβάνομεν τῷ αἰσθητῷ πράγματι τὴν ἀσώματον δηλοῦντες λαμπρότητα» καὶ ὁ Μ. Βασίλειος³ «βάπτισμα ὀφλημάτων ἄφεις, θάνατος ἁμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς» καὶ τέλος ὁ Χρυσόστομος⁴ «Κἂν μαλακός, κἂν πόρνος ἢ τις, κἂν εἰδωλολάτρης, κἂν ὀτιοῦν εἰργασμένος δεινόν, κἂν ἅπασαν τὴν ἐν ἀνθρώποις πονηρίαν ἔχων ἢ, ἐμπεσὼν εἰς τὴν τῶν ὑδάτων κολυμβήθραν τῶν ἡλιακῶν καθαρῶτερος ἀκτίνων ἀνεῖσιν ἀπὸ τῶν θείων ναμάτων».

Ἄφ' οὗ λοιπὸν τὸ βάπτισμα ἀπαλλάσσει τῶν ἁμαρτημάτων, καθήκον παντὸς Χριστιανοῦ ἐθεωρεῖτο ἵνα βαπτισθῆ⁵, ὑπεύθυνοι δὲ ἐκκλησιαστικῶς ἐθεωροῦντο οἱ γονεῖς ἐξ ἀμελείας τῶν ὀποίων τὰ τέκνα των ἀπέθνησκον ἀβάπτιστα. Κατὰ Ἰωάννην τὸν Νηστευτὴν οἱ τοιοῦτοι ὄφειλον νὰ μὴ κοινωνήσωσιν ἐπὶ τρία ἔτη, καθ' ὅλον δὲ αὐτὸ τὸ διάστημα νὰ ξηροφαγῶσι καὶ νὰ κάμωσι μετανοίας· ἢ ποιῆν μόνον ἡλαττοῦτο εἰς ἀκοινωνησίαν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα καθ' ἑκάστην μετανοίας, ἐὰν τὸ παιδίον ἦτο ἑπτὰ ἡμερῶν καὶ ἀπέθνησκεν ἀβάπτιστον⁶. Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς νόθοις συγγράμμασι τοῦ Χρυσοστόμου (P. G. 61.

¹ Migne, P. G. 36. 368.

² Migne, P. G. 46. 581.

³ Migne, P. G. 31. 432.

⁴ Migne, P. G. 49. 229.

⁵ Γρηγόριος Θεολόγος, Migne, P. G. 36. 380 ἔλεγε· «Νήπιον ἔσῃ σοι· μὴ λαβέτω καιρὸν ἢ κακία· ἐκ βορέφους ἀγιασθήτω· ἐξ ὀνύχων καθιερωθήτω τῷ πνεύματι.

⁶ Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Κανονικὸν (Πάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4. 443) Πβ. καὶ τὰ Βυζαντινὰ Χρονικά τῆς Πετροπολέως 8. 369.

784) «ἐὰν δὲ τῇ ἀμελείᾳ τῶν γονέων ἀποθάνῃ τὸ παιδίον ἀβάπτιστον, οὐαὶ ἔστι τοῖς γονεῦσι τοῦ παιδίου».

Κατὰ τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν, ὅποτε ἐνήλικοι ἐβαπτίζοντο οἱ προσερχόμενοι εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐγεννήθη ζήτημα, ἂν ἔπρεπεν ἐνωρὶς νὰ βαπτίζονται τὰ νήπια, τὰ ὁποῖα οὔτε τὴν ζημίαν ἠσθάνοντο οὔτε τὴν χάριν. Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· ἂν ὑπάρχῃ κίνδυνος θανάτου, ἀνάγκη εἶναι ταῦτα ἐν τῇ νηπιακῇ ἡλικίᾳ νὰ βαπτίζονται, ἂν οὐχί, τότε πρέπει περὶ ἢ μικρὸν ὑπὲρ τὴν τριετίαν νὰ γίνεται ἢ βάπτισις ὅποτε τὰ παιδιά «τὰς εὐθύννας ὑπέχουν ἄρχονται» καὶ δύνανται νὰ ἀκούσωσι τι περὶ τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας, μ' ὄλον ὅτι τελείως δὲν κατανοοῦσι ταύτην¹.

Καὶ αὐτὰ μὲν κατὰ τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν, βραδύτερον ἀπαντῶμεν καὶ πενταετῆ ἀβάπτιστα παιδιά².

Ἄλλο ζήτημα, ὅπερ ἀψηχόλησε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας ἦτο κατὰ ποίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ἔπρεπε νὰ γίνεται τὸ βάπτισμα. Ὁ Μ. Βασίλειος δεχόμενος ὅτι εἰς πάντα καιρὸν ἠδύνατό τις νὰ βαπτισθῆ, ἐφρόνει ὅτι ἢ μᾶλλον κατάλληλος πρὸς τοῦτο ἡμέρα ἦτο ἢ πρὸς τὸ Πάσχα νύξ τοῦ Μ. Σαββάτου³, τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐδέχετο καὶ ὁ Χρυσόστομος⁴ καὶ αἱ κατὰ τὸν Ε'. δὲ μ. Χ. αἰῶνα γραφεῖσαι διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κατὰ τὰ ἐξημερώματα τοῦ Πάσχα διατάσσουσι νὰ γίνεται τὸ βάπτισμα⁵.

Περὶ τοῦ ἐθίμου δὲ τῆς κατὰ τὸ Πάσχα βαπτίσεως μνεῖαν ποιεῖται ὁ τε Ἐλενουπόλεως Παλλάδιος⁶, διὰ τοὺς χρόνους του δέ, ὡς ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπιχωριάζοντος, ὁ Σωκράτης ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ του ἱστορίᾳ⁷. Προετιμᾶτο δὲ ἢ ἡμέρα αὕτη, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι οἱ μέλλοντες νὰ βαπτισθῶσιν ἦσαν προητοιμασμένοι, ἄτε νηστεύσαντες κατὰ τὸ διάστημα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς⁸, ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι τὸ Μ. Σάββατον ἦτο μεταξὺ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ὧν τύπος ἦτο τὸ βάπτισμα⁹ διὰ

¹ Migne, P. G. 36. 400.

² Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Δανιὴλ τοῦ Στυλίτου (Anal. Boll. 32. 123).

³ Migne, P. G. 31. 424.

⁴ Migne, P. G. 52. 533.

⁵ Migne, P. G. 1. 893.

⁶ Migne, P. G. 47. 33.

⁷ Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορία 5. 23 (Migne, P. G. 67. 640). Πβ. καὶ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, Migne, P. G. 155. 221.

⁸ J. Vancé, Beiträge zur byzantinischen Kulturgeschichte σ. 31.

⁹ Κατὰ τὸν ἐρμηνευτὴν τῶν κανόνων Ζωναρᾶν (Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 3, 212. 213).

τῆς τριττῆς καταδύσεως τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν ὑπαινισσόμενον¹.

Ἐπειδὴ δ' ἦτο ἀναγκαία ἡ καθ' ὄλην τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν νηστεία τοῦ μέλλοντος νὰ φωτισθῆ. διὰ τοῦτο ἡ ἐν Λαοδικεῖα σύνοδος διὰ τοῦ 45ου κανόνος τῆς ἀπηγόρευεν, ἵνα ἡ ἐκκλησία δέχεται καὶ βαπτίζει τοὺς προσελθόντας ἵνα κατηχηθῶσι μετὰ τὴν δευτέραν Ἑβδομάδα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς².

Ἄλλη ἡμέρα κατάλληλος πρὸς βάπτισιν ἀπὸ τοῦ Δ'. μ. Χ. αἰῶνος ἐθεωρεῖτο ἡ τῶν Φώτων, διὰ τὴν ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισιν τοῦ Κυρίου³, ἐν ᾧ ἄλλοι προετίμων τὴν Πεντηκοστὴν, διότι τότε ἐλέχθη τὸ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τότε ἐπ' Ἰησῆ ο Ἰσὴς ὁ Πέτρος ἐβάπτισε τοὺς πρῶτους προσελθόντας εἰς τὸν Χριστιανισμόν⁴.

Ἐν Αἰγύπτῳ παλαιότερον οἱ μέλλοντες νὰ φωτισθῶσιν ἐλούοντο τὴν Πέμπτην τῆς Ἑβδομάδος, ἐνήστευον τὴν Παρασκευὴν καὶ τὸ Σάββατον καὶ ἐβαπτίζοντο τὴν Κυριακὴν⁵. Τέλος ἐν Ἱεροσολύμοις ἐβάπτίζον κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου τάφου⁶. Βραδύτερον ἐπεκράτει ἡ συνήθεια, ἵνα ἡ βάπτισις τελεῖται μόνον κατὰ τὸ Σάββατον ἢ τὴν Κυριακὴν, ἠρωτήθη μάλιστα ὁ Ἀχριδῶν Δημήτριος ὁ Χρωματιανός, ἂν οὕτως ἔπρεπε νὰ γίνεται, ἀπήντησε δ' ὁ ἱεράρχης ὅτι δύναται ἡ βάπτισις τὸ γίνεται εἰς πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν⁷. ἡ συνήθεια ὁμως θὰ ἦτο, φαίνεται, πολὺ διαδεδομένη, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν Παπίγκῳ τῆς Ἡπείρου τὰ παιδιά βαπτίζονται Σάββατον ἢ Κυριακὴν⁸, ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Κύπρου ἀπαρεγκλίτως τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου⁹, ἐν Ἀλμαλί δὲ Μαλγάρων τῆς Θράκης, κατὰ προτίμησιν, τὴν Κυριακὴν.

¹ V a c a n t - M a n g e n o t, Dictionnaire de théologie catolique ἐν λ. baptême στ. 212.

² Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 3. 212, 213.

³ V a c a n t - M a n g e n o t, "Ἐνθ' ἀν. Τὸν βασιλέα τῶν Ἐρούλων, Χριστινὸν γενόμενον, ἐβάπτισεν ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, Μ α λ ἄ λ α, Χρονογραφία 427. 21, κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἐβαπτίσθη ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, Γ ε ω ρ γ ί ο υ Μ ο ν α χ ο ῦ, Βίος τῶν νέων βασιλέων 864. 2 (Βόνν.), ὁμοίως δὲ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Ε', Θεοφάνους, Χρονογραφία 615. 4.

⁴ Χ ρ υ σ ὄ σ τ ο μ ο ς, Migne, P.G. 60. 22, V a c a n t - M a n g e n o t, "Ἐνθ' ἀν.

⁵ Βλ. τὸ λεξικὸν τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας τοῦ G a b r o i, ἐν λ. b a p t e m e στ. 258. 259. Ὑπάρχουσι καὶ οἱ φρονούντες ὅτι ἐβαπτίζοντο ἐκεῖ καὶ κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν, ἔθος, ὅπερ βραδύτερον κατηργήθη.

⁶ V a c a n t - M a n g e n o t, "Ἐνθ' ἀν.

⁷ Ἐν P i t r a, Analecta sacra et classica σ. 687.

⁸ Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ ἐξ Ἡπείρου, Λαογραφίας 5. 46.

⁹ Ξ. Φαρμακίδου, Κυπριακὴ λαογραφία σ. 133.

Οὐχὶ δὲ μόνον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὥραν τῆς βαπτίσεως ἐπρόσεχόν τινες τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν· ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος ψέγει π. χ. ὅτι ἡ βάπτισις ἐγένετο κατὰ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς νυκτὸς ὅποτε καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἀνάδοχος ἦσαν πολυμέριμοι, ἐν ᾧ ἔπρεπεν αὐτῇ νὰ γίνεταί τὴν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας, ὅτε καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα κατήλθε ¹.

Ἄφ' οὗ τὸ βάπτισμα ἀπήλασσε ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, πολλοὶ ἐσκέπτοντο ὅτι σκόπιμον θὰ ἦτο νὰ βαπτίζωνται κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου των, ἵνα μὴ, ζῶντες μετ' αὐτό, ὑποπέσωσι καὶ πάλιν εἰς ἁμαρτήματα ². Ἄλλοι πάλιν, ἐκ τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως ὁρμώμενοι, τότε ἔσπευδον νὰ βαπτισθῶσιν, ὅταν ἐγένετο σεισμὸς ἢ λιμὸς ἢ ἐπιδρομὴ πολεμίων ³. Κατὰ τῆς συνηθείας ταύτης, ἥτις ἦτο, φαίνεται, συνήθης κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, σφοδρῶς ἀντεπεξῆλθεν ὁ τε Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ⁴, καὶ μάλιστα ὁ Χρυσόστομος, παριστάνων τὴν γυναῖκα, τὰ παιδία καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ οὕτω βαπτιζομένου ὀδυρομένους, διότι μετὰ μικρὸν οὗτος ἐμελλε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ βίου τούτου ⁵.

Ἡ 17ῃ Νεαρά Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὠριζεν ὅτι τὰ νήπια ἔπρεπε νὰ βαπτίζωνται τὴν 40ὴν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των ἡμέραν, ἐκτὸς ἂν ὑπῆρχε κίνδυνος ἀναγκάζων τὴν ἐπίσπευσιν τοῦ μυστηρίου ⁶, ἢ διάταξις δ' αὐτῇ θὰ ἐπεκύρου παλαιότεραν συνήθειαν, ἀφ' οὗ Ἐπιφανία ἡ κόρη τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐβαπτίσθη ⁷. Ὅτι δὲ ἴσχυε καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας, μάρτυς κατὰ τὸν ΙΑ'. Πέτρος Χαροφύλαξ, ὅστις ἐρωτηθεὶς πότε πρέπει νὰ βαπτίζεται τὸ παιδίον, ἀπήντησεν «ἐὰν νοσῇ, ὄρον οὐκ ἔχει, ἀλλὰ βαπτίζεται· εἰ δὲ ὑγιαίνει, εἰς τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας» ⁸.

Ὅτι τὸ κινδυνεῦον βρέφος πρέπει εἰς οἰονδήποτε καιρὸν νὰ βαπτίζεται εἶπον βραδύτερον καὶ ὁ Δημ. Χωματιανὸς ⁹ καὶ ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης ¹⁰, πρὸ αὐτῶν δὲ ὁ Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ὁμολογητὴς ἀπεφάνθη ὅτι τὸ κινδυνεῦον βρέφος καὶ τριῶν ἢ πέντε ἡμερῶν ἐὰν εἶναι,

¹ Ἰωσήφ Βρυέννιου, Κεφάλαια ἐπτάκις ἐπτὰ (τόμ. 3. 106 ἔκδ. Βουλγαρέως).

² J. V a n c e, Beiträge zur byzantinischen Kulturgeschichte σ. 31.

³ Γρηγόριος Νύσσης, Migne, P. G. 46. 420.

⁴ M i g n e, P. G. 36. 373.

⁵ M i g n e, P. G. 49. 224, 60. 25.

⁶ M i g n e, P. G. 107. 460, Z a c h. v. L i n g e n t h a l, JGR. 3.91. Ἐπιθὶ καὶ Βαλαμῶνα εἰς Πάλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 4.9.

⁷ Θεοφάνους, Χρονογραφία 461. 13. Βλ. καὶ τὰ σχόλια τοῦ Reiske εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου 2. 730.

⁸ Πάλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 5. 369.

⁹ P i t r a, Analecta sacra et classica σ. 687.

¹⁰ M i g n e, P. G. 155.212.

πρέπει να βαπτίζεται, όποτε όμως πρέπει να τὸ θηλάζει γυνὴ βεβαπτισμένη καὶ καθαρὰ, οὐχὶ δ' ἡ λεχώ, ἡ ὁποία μέχρι τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας, ὁποτε ἐπέρχεται ἡ κάθαρσις, δὲν πρέπει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ βρέφους, οὔτε καὶ νὰ τὸ ἐγγίξει¹.

Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ Νεαρῶ του Λέων ὁ Σοφὸς λέγει· «εἰ δὲ καὶ τῇ ἀπὸ τῶν ὠδίνων ὀγδόῃ βούλοιτό τις βαπτίζειν, οὐδὲ τοῦτο ἄτοπον». Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς κοινότεραν συνήθειαν τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες κατὰ τὴν 8ην ἡμέραν συνήθως ἐβάπτιζον τὰ τέκνα των, κατὰ Ἑβραϊκὴν συνήθειαν, ἀφ' οὗ τὴν περιτομὴν τῶν παιδίων των οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἔκαμνον². Ἡ συνήθεια αὕτη συνεχίζεται καὶ σήμερον ἀκόμη· ἐν Καλλιπόλει π. χ. τὸ βρέφος βαπτίζεται τὴν 8ην ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἡμέραν³, ὁμοίως ἐν Κάσῳ, ἐν Σιατίστῃ τῆς Μακεδονίας καὶ ἐν Σινασῶ τῆς Καπαδοκίας⁴.

Ἡ βάπτισις ἐτελεῖτο οὐ μόνον ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν εὐκτηρίοις οἴκοις ἰδιωτικῶν οἰκιῶν⁵, τὸ τοιοῦτον ὅμως ἀπηγόρευσεν ἡ ἐν Τρούλλῳ σύνοδος διὰ τοῦ 59ου κανόνος τῆς ὁρίσασα, ἵνα τὸ βάπτισμα γίνεται μόνον ἐν καθολικαῖς ἐκκλησίαις ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ τοῦ παρακούοντος λαϊκοῦ ἢ καθαιρέσεως τοῦ ἀπειθοῦντος ἱερέως⁶. Ἡ αὐτὴ ἐν τούτοις σύνοδος διὰ τοῦ 31ου κανόνος τῆς ἐπέτρεψε τὴν ἐν εὐκτηρίοις οἴκοις βάπτισιν, ἐὰν ὅμως ταύτην ἐτέλει ὁ ἱερεὺς μετὰ ἄδειαν τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου⁷. Τὸν κανόνα τοῦτον ἠκολούθησεν ἡ ΙΕ'. Νεαρὰ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ⁸, ἥτις ὥρισεν ὅτι δύναται νὰ τελεῖται τὸ βάπτισμα «ἐν παντὶ εὐσεβῶν εὐκτηρίῳ», μετὰ ἄδειαν ὅμως τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου.

¹ Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 4. 431.

² Κατὰ Προκόπιον τὸν Γαζαῖον, Migne, P. G. 87. 384 ὁ Ἑβραῖμ περιέτεμε τὸν Ἰσαὰκ τῇ 8ῃ ἡμέρᾳ καὶ προσθέτει· «καὶ πρέποντα Χριστῷ τῷ πρωτοτύπῳ τὰ σύμβολα». Τὴν Ἑβραϊκὴν ἐπίδρασιν, ἣν ὑποστηρίζει καὶ ὁ Wachsuth, Das alte Griechenland im neuen σ. 76 δὲν δέχεται ὁ Ν. Πολίτης, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 2. 248.

³ Ἀποκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπόλεως (Ἀρχεῖον Θερακικοῦ γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ θησαυροῦ) 3. 92, Οἰκονόμου Χ. Λοῦίζου, Λαογραφικὰ Ταΐφυριῶν (Θρακικὰ 6. 320).

⁴ Ν. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν., τοῦ ἀποστολικοῦ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 3. 214. Ἐν Ρόδῳ ἡ βάπτισις γίνεται μετὰ τὰ ἑφτά, Α. Βρόντη, Ροδιακὴ λαογραφία, Λαογραφίας 11. 575, μετὰ μίαν δ' ἑβδομάδα ἐν Κερασσοῦντι. ἀλλαγῆς ἡ βάπτισις γίνεται τὴν ἑβδόμην ἡμέραν βλ. Ν. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν. ἐν Θράκῃ δὲ κατὰ τὸν δευτέρου ἢ τρίτου μηνῆ. Ἐλπινίκης Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἀπὸ τὰ Θρακικὰ ἔθιμα (Θρακικὰ 1. 135).

⁵ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 52. 533.

⁶ Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 2. 438. 439.

⁷ Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα 2. 371.

⁸ Migne, P. G. 107. 403, Ράλλη-Ποτλή, Σύνταγμα, 2. 371. 372.

Τὴν βάπτισιν ἐτέλει συνήθως ἱερεύς, ὁ ὁποῖος ἐφρόντιζον νὰ εἶναι ἄμειπτος¹ καὶ ὀρθόδοξος² ἢ τέλεισι τοῦ μυστηρίου ὑπὸ ἱερέως ἐλθόντος εἰς ἐπικοινωνίαν μεθ' αἱρετικῶν ἐπετρέπετο μόνον, ἐὰν ἐπέκειτο θάνατος τοῦ παιδίου³. Ὑπῆρχον δὲ καὶ οἱ ματαιόδοξοι, οἵτινες ἤθελον τὴν βάπτισιν νὰ τελέσῃ ἐπίσκοπος, καὶ μάλιστα μητροπολίτης, καὶ δὴ Ἱεροσολυμίτης, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι «οὐ τῶν τόπων ἢ χάρις, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος»⁴ καὶ «οὐχὶ ἐξ ἀνθρώπων ἢ χάρις, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ»⁴.

Πλὴν τῶν πρεσβυτέρων, ἐὰν ἐπέκειτο θάνατος, ἐπετρέπετο καὶ διάκονος νὰ βαπτίσῃ⁵, ἐν ᾧ δ' ἦτο παρὰ τὸν κανόνα τὴν βάπτισιν νὰ τελεῖ καὶ μοναχός⁶, ἐν τούτοις πάλιν, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀνάγκη, καὶ οὗτος ἐβάπτιζε⁷. Τέλος, ἐὰν τὸ γεννηθὲν εὗρίσκετο εἰς τόπον ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἱερεύς, τότε ἠδύνατο νὰ βαπτισθῇ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἢ καὶ οἰουδήποτε ἄλλου ἀπλοῦ πολίτου, Χριστιανοῦ ὅμως⁸.

Ῥφειλον δ' οἱ βαπτίζοντες νὰ μὴ ζητῶσι γενναίαν διὰ τὴν βάπτισιν ἀμοιβήν, ἐπιτροπομένης μόνον μετρίας καὶ κατὰ προαίρεσιν δόσεως⁹.

Τὸ βαπτίζω συνηθέστατα ἐλέγετο φωτίζω¹⁰, φώτισμα δὲ καὶ ἡ βάπτισις καὶ τὸ νεοφώτιστον¹¹.

¹ Θεόδωρος Στουδίτης, Migne, P. G. 9. 1652 πβ. καὶ 1664, Γρηγόριος Θεολόγος, Migne. P. G. 36. 396. Πολλοί, οὐχὶ ὀρθῶς βιοῦντες, ἀπέδιδον, φαίνεται, τὴν ἀταξίαν τοῦ βίου εἰς τὸν βίον τοῦ βαπτισαντος αὐτοὺς ἱερέως· πρὸς τούτους ἀπήντα Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης (Migne, P. G. 78. 480) ὅτι ὁ βαπτιζόμενος «οὐδὲν παραβλάπτεται εἰς τὰ σωτηριώδη σύμβολα, εἰ ὁ ἱερεὺς μὴ εὖ βιοῦς εἴη».

² Θεόδωρος Στουδίτης, Ἐνθ' ἀν.

³ Γρηγόριος Θεολόγος, Migne, P. G. 36. 396.

⁴ Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Migne, P. G. 33. 1009.

⁵ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 61. 784, Θεόδωρος Κύπρου, Migne, P. G. 80. 852.

⁶ Κατὰ τὸν Χαρτοφύλακα Πέτρον, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4. 431.

⁷ Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Κανόνες, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4. 431.

⁸ Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Ἐνθ' ἀν.

⁹ Κατὰ τὸν Βαλαμῶνα, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4. 472.

¹⁰ Γρηγόριος Θεολόγος, Migne, P. G. 36. 361, Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Προφυρίου 31. σ. 29. 9, Θεοφάνους, Χρονογραφία 168. 175 (De Boor), Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φιλαρέτου (Βυζάντιον 9. 159), Σεβερριανοῦ, Εἰς τὴν κοσμοποιίαν ὁμιλία Δ', Migne, P. G. 56. 456, Ματθαίου Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 6. 155) Μιχαὴλ Γλυκά, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας Γραφῆς κεφ. 19 σ. 235. 4 (Εὐστρατιάδου) καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ. Διὰ τὴν σημασίαν τοῦ φώτίζω βλ. Κωδινόν, Περὶ τῶν ὀφθαλμιαλῶν 145.

¹¹ Γρηγόριος Θεολόγος, P. G. 36. 361, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσεῖς 90. 5, 620. 11.

Ἐγίνετο δ' ἡ βάπτισις κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους εἰς τὸ βαπτιστήριον, τὸν καὶ *βαπτιστήρα* καλούμενον, εἶτα δ' ἐντὸς δοχείου, τοῦ ὁποίου τὸ σχῆμα ἀποδίδει ἡ σημερινὴ κολυμβήθρα (βλ. εἰκ. 7 καὶ 8) καὶ τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ, *βαφτιστήρα*¹.

Καὶ αὐτὸ μὲν κατὰ κανόνα, ὑπῆρχον ὅμως καὶ οἱ ἀντὶ κολυμβήθρας σαθοῦς μεταχειριζόμενοι σκάφας, δι' ὅπερ σφοδρῶς διαμαρτύρεται ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος². Χρῆσις δὲ βαφτιστήρας δὲν ἐγίνετο, ὡς αἰεὶ τὸ παιδίον ἦτο ἐτοιμοθάνατον· τότε ἔρρινον αὐτὸ ἀπλῶς μὲ ὕδωρ καὶ ἔλαιον παρατυχούσης κανδήλας, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος³ ἢ, μὴ προφθάνοντες νὰ εἴπωσιν ὅλα τὰ λόγια τῆς βαπτίσεως, ἀπλῶς τρις ἐβύθιζον τὸ παιδίον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος⁴.

Ἐν τῷ περὶ γεννήσεως κεφαλαίῳ εἶδομεν ὅτι τὸ ἄλας ἔχει ἀποτροπικὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων δύναμιν, τούτου δ' ἔνεκα καὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησία τὸ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς τὸ εἶναι αὐτὸ ἐντὸς τοῦ ὕδατος τῆς κολυμβήθρας⁵.

Ἡ τοιαύτη ὅμως χρῆσις τοῦ ἁλάτος σὺν τῷ χρόνῳ ἔβαινε ἐκλείπουσα, καίτοι κατὰ τὸν ΙΣΤ'. αἰῶνα ὁ Παχώμιος Ρουσᾶνος λέγει ὅτι διεμαρτυρήθη καὶ ἔψεξεν ἐν Ξάνθῃ καὶ τὸν βαπτίσαντα ἱερέα, διότι κατὰ τὴν βάπτισιν παιδίου ἡ μαῖα ἔρριπεν ἐντὸς τῆς κολυμβήθρας δράκα ἁλάτος⁶.

Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τοῦ βαπτίσματος, ἦτις ἐν τῇ Ἄνα-

¹ Hesseling Pernot, *Poèmes Prodromiques* III. 188. Α. Κοραῆ, Ἄτακτα 1. 262. Σήμερον ἐν Κύθῳ καὶ Κύπρῳ ἡ κολυμβήθρα καλεῖται βαφτιστήρα.

² Ἰωσήφ Βρυέννιου, *Κεφάλαια ἐπτὰκις ἐπτά* 3. 106.

³ Ἰωσήφ Βρυέννιου, Ἐνθ' ἄν. Αὐτὰ εἶναι τὰ σήμερον καλούμενα *κανδηλοβαπτισμένα*. Κατὰ τὸ 1803 ὑπάρχει διάταξις τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου πρὸς τὸν μητροπολίτην Οὐζιτζῆς καὶ Βαλιόβου ἀπαγορεύουσα ἵνα οἱ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἱερεῖς μεταχειρίζωνται κατὰ τὴν βάπτισιν ἀντὶ κολυμβήθρας πινάκιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔθετον ὕδωρ, ὅπερ, μετὰ τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἀναγνωσθείσας εὐχάς, ἐπέχεον ἐπὶ τοῦ βαπτιζομένου ἀναφωνοῦντες τὸ βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ. Μ. Γεδεών, *Κανονικαὶ διατάξεις* 2. 88. Πῶς γίνεται σήμερον τὸ *κανδηλοβάπτισμα* ἐν Θράκῃ βλ. ἐν *Θρακικῶν τόμ.* 1.140, 6.354.

⁴ Ἡλιοῦ Κρήτης, Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰ μοναχὸν Διονύσιον, *Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα* 5. 380.

⁵ W. Kroll, *Alte Taufgebräuche* ἐν *Archiv f. Religionswiss.* 8. 32 ἔξ. τοῦ παραρτ. E. Samter, *Geburt, Hochzeit und Tod* 156. 158. 161. Περὶ τοῦ θέματος βλ. καὶ Ν. Πολίτου, Ὠκνυόκια, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα* 2. 295.

⁶ Παχώμιου Ρουσᾶνου, Πρὸς τοὺς Ἑλληνίζοντας Δ. Ι. Ε. Ε. 1. 109. Ὁ δ. Λαμψίδου, Ὁ Παχώμιος Ρουσᾶνος καὶ ὁ βίος τῶν συγχρόνων του, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδ. ΙΓ' 389.

τολῆ ὄρισθη κατὰ τὸν Δ΄ ἢ Ε΄ αἰῶνα¹, ἔπρεπε τοὺς νὰ καταδύεται εἰς τὸ ὕδωρ ὁ βαπτιζόμενος, τῆς μὲν καταδύσεως τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου δηλοῦσης, τῆς δὲ ἀναδύσεως τὴν ἀνάστασιν², συνήθεια ἀναγομένη ἤδη εἰς τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους³, ὁ Εὐνόμιος ὁμοίως, παρὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν, εἰσήγαγε τὴν ἀπλῆν καταβύθισιν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου⁴, καθ' ἧς οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἐξανέστησαν ὑπομιμησκόντες ὅτι εἶναι ἀτελής ἡ χάρις, εἰὰν οἰονδήποτε ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος παραλειφθῆ, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ βαπτίζωσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁵.

Καὶ ὁ ὁμοῦ δὲ κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καθαιρεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον, ὅστις ἐτέλει μίαν κατάδυσιν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου⁶.

Ἄλλοι πάλιν, αἰρετικοὶ αὐτοί, ἐβάπτιζον οὐχὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀνάρχους καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς παρακλήτους, καθ' ὧν πάλιν ἐστράφη ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, καθαιροῦσα τὸν οὕτω βαπτίζοντα ἱερέα, ἀφ' οὗ αὕτη ἕνα ἀναρχον πατέρα καὶ ἕνα υἱὸν καὶ ἕνα παράκλητον, τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀναγνωρίζει⁷.

Τέλος ὁ Ἰωσήφ Βρυένιος ἔψευγε τοὺς συγχρόνους του, διότι καθ' ἐκάστην κατάδυσιν καὶ τὰ τρία ὀνόματα τῆς ἁγίας Τριάδος ἀπήγγελλον, πρὸς δὲ διότι κατὰ τὰς δύο πρώτας καταδύσεις ἐβύθιζον μόνον τοὺς πόδας, κατὰ δὲ τὴν τρίτην καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ φωτιζομένου⁸.

¹ Βλ. τὸ λεξικὸν τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας τοῦ G a b r o l. ἐν λ. bapteme στ. 286.

² Γρηγόριος Νύσσης, Migne, P. G. 46. 585, Μ. Βασίλειος, Migne, P. G. 31. 736, 32. 188, Ζωναράς καὶ Βαλαμών, Εἰς τὸν ΙΗ΄ κανόνα τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 3. 353.

³ Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Migne, P. G. 1. 948. Βλ. καὶ τὸ λεξικὸν τοῦ G a b r o l, "Ενθ' ἄν.

⁴ Λεξ. G a b r o l, "Ενθ' ἄν. στήλ. 293. Κατὰ τὸν Παῦλον οἱ εἰς Χριστὸν βαπτιζόμενοι εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζονται. Βλ. Ζωναρᾶν εἰς τὸν ΜΖ΄ κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 62.

⁵ Γρηγόριος Νύσσης, Migne, P. G. 46. 1032. Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς τρίτης καταδύσεως βλ. Μ. Βασίλειον, Migne, P. G. 31. 736, 32. 188, Κύριλλον Ἰεροσολύμων, Migne, P. G. 43. 1080.

⁶ Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 66.

⁷ Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 65. 66.

⁸ Ἰωσήφ Βρυεννίου, Κεφάλαια ἐπτάκις ἐπτά 3. 106. Βλ. καὶ τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ 1829 τοῦ πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου Μ. Γεδεών, Κανονικαὶ διατάξεις 2. 180—182.

᾿Οφειλε δ' ὁ ἱερεὺς κατὰ τὸ βάπτισμα νὰ λέγη μετὰ προσοχῆς τοὺς ἀφορκισμούς, ἄλλως ἐπόμενον ἦτο, κατὰ τὴν λαϊκὴν πρόληψιν, ὁ βαπτισθεὶς νὰ ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν φαντασμάτων¹.

Κατὰ τὴν βάπτισιν ἐλαμπαδηφόρει ὁ βαπτιζόμενος, ἐφ' ὅσον ἦτο ἐνήλικος, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ὁ ἀνάδοχος, ἂν ἦτο νήπιον. Ἐδήλουν δὲ τὰ φῶτα, κατὰ Συμεῶν τὸν Θεσσαλονίκης (P. G. 155. 224) «τὸν φωτισμὸν τοῦ πνεύματος».

Οἱ συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι διὰ τὴν ἐμφώτιον ἐσθῆτα τῶν νεοφωτιστῶν². Ἐὰν ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων οἱ νεοφωτιστοὶ ἔφερον τὴν λευκὴν ταύτην ἐσθῆτα, δὲν εἶναι βέβαιον. Πάντως ἀπὸ τοῦ Δ'. μ. X. αἰῶνος ἀσφαλῶς ἀναφέρεται αὕτη³. Ἐφερον δὲ τὰ λευκὰ ἱμάτια οἱ νεοφωτιστοὶ εἰς σύμβολον τῆς ἀθωότητος καὶ καθαρότητος τῆς ψυχῆς ἐπὶ μίαν Ἑβδομάδα μεθ' ἧν, ὀδηγούμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὰ ἀπέθετον⁴.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Ε'. αἰῶνα ἀναφέρει ὁ Μαλάλας ἐν τῇ χρονογραφίᾳ του⁵, ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ Ζ'. μ. X. αἰῶνος, τὰ τελευταῖα δ' αὐτοῦ ἔχνη εὐθρόσκομεν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἱεροσολύμοις μετὰ τῶν ἑτῶν 600 καὶ 629⁶.

Κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις, κατ' ἀρχὴν, ὁ ἀναβαπτισμὸς ὀρθοδόξου δὲν ἐπιτρέπεται, ὁ ἐπίσκοπος μάλιστα ἢ ὁ πρεσβύτερος ὁ ἀναβαπτίζων τὸν ἔχοντα τὸ κατ' ἀλήθειαν βάπτισμα, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καθρεῖτο ὡς ἀνασταυρῶν τὸν Κύριον καὶ γελῶν τὰ θεῖα⁷.

Καὶ κατὰ τοὺς πολιτικούς δὲ νόμους ὁ ἀναβαπτίζων ὀρθόδοξον ἐσχά-

¹ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, Migne, P. G. 155. 212.

² Γρηγόριος Θεολόγος, Migne, P.G. 36.393, Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης, Migne, P.G. 3. 404, Παλλάδιος Ἐλενοπούλεως, Migne, P.G. 47. 34, Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Κατήχσις Ε'. δ. 8., Συμεῶν Μάγιστρος (Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη 654. 10), Ἰὼβ μοναχὸς ἐν Φωτίου Βιβλιοθήκῃ σ. 308, Μιχαήλ Γλυκάς, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς κεφ. 18 (σ. 224. 16 Εὐστρατιάδου) Ἐπιθι καὶ τὸ λεξικὸν τοῦ Gabrol ἐν τῷ ἀρθρῳ aubes baptismales στήλ. 3130 ἔξ.

³ Λεξικ. Gabrol, Ἐνθ. ἄν. στήλ. 3118, 3120. 3121.

⁴ V a c a n t - M a n g e n o t, Dictionnaire de théologie catholique στήλ. 217, G o a r, Εὐχολόγιον 305. Ἐπειδὴ ἡ βάπτισις κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐτελεῖτο τὸ Πάσχα, ἡ ἀπόθεσις τῶν λευκῶν ἱματίων ἐγένετο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ, ἣτις ἐκαλεῖτο Νέα ἢ Καινὴ ἢ τῆς Διακαινησίμου, G o a r, Εὐχολόγιον σ. 303. 304.

⁵ Μαλάλα, Χρονογρ. 314. 20.

⁶ A. V o g t, Etudes sur le théâtre byzantin, Βυζάντιον 6. 636.

⁷ M i g n e P. G. 1. 948, P ἄ λ λ η - Π ο τ ἡ, Σύνταγμα 2. 62.

τως ἐτιμωρεῖτο, ἐάν ἦτο ἐνήλικος¹. Ὑπῆρχον ὅμως καί περιπτώσεις, καθ' ἃς οὐ μόνον ἐπετρέπετο, ἀλλὰ καί ἐπεβάλλετο ὁ ἀναβαπτισμός· ἦσαν δ' αὐταί πρῶτον, ἐάν δέν ἦτο δυνατὸν καί διὰ μαρτύρων νὰ βεβαιωθῇ ὅτι κατὰ τήν νηπιακὴν ἡλικίαν ἐβαπτίσθη τις², δεύτερον, ἐάν μικρὸς συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καί δέν ἠδύνατο νὰ βεβαιώσῃ ὅτι προτοῦ αἰχμαλωτισθῆ εἶχε βαπτισθῆ, ἢ ἐάν μάρτυρες δέν ἠδύνατο νὰ πιστοποιήσωσι τοῦτο³ — ἐξαίρεσις μόνον ἐγένετο, ἐάν ὁ αἰχμαλωτισθεὶς κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας εἶχε μιαιοφαγήσει⁴ — καί τρίτον ἐάν εἶχε βαπτισθῆ ὑπὸ αἰρετικῶν⁵. καθηρεῖτο μάλιστα ὁ ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ὁ μὴ ἀναβαπτίσας τὸν οὕτως ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν μολυνθέντα⁶.

Οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν κακοδιδασκαλίαν τοῦ Μαρκίωνος, στηριζόμενοι εἰς τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν τῇ Α΄. πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ «ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;» ἐβάπτιζον καί νεκρούς, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δέν ἦτο φυσικόν, ἔκρυπτόν τινα ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ ἀποθανόντος, ὅταν δ' ὁ νεκρὸς ἠρωτάτο, ἂν θέλῃ νὰ βαπτισθῆ, ἐκεῖνος ἀπήντα καταφατικῶς καί μετὰ ταῦτα ἐβαπτίζετο ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος⁷.

Κατὰ τοῦ ἀτόπου τούτου ἀντεπεξῆλθεν ἡ ἐκκλησία ἀπαγορεύουσα διὰ τοῦ ΙΗ΄. κανόνος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου⁸ τὴν βάπτισιν τῶν νεκρῶν.

Ὁ θεσμὸς τῶν ἀναδόχων ὑπάρχει ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ ἤδη ἀπὸ τοῦ Β΄. μ. Χ. αἰῶνος⁹. ἔκαλεῖτο δὲ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ὁ

¹ Ecloga ad Prochiron mutata τίτλ. 36. 11 (Zach. v. Lingenthal JGR. 4. 145).

² Κανὼν 72ος τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου καὶ 84ος τῆς ἐν Τρούλλῳ, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, 1. 122, 2. 496. 497.

³ Βαλσαμῶν, Εἰς τὸν ΠΔ΄. τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ΄. οἰκουμ. Συνόδου Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 497. Ἀποφάσεις συνοδικαὶ καὶ διατάξεις ἀρχιερατικαὶ τῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπων, Migne, P. G. 119. 785.

⁴ Βαλσαμῶν, Εἰς τὸν ΜΖ΄. κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 63.

⁵ Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Migne, P. G. 1. 948.

⁶ Κανὼν ΜΖ΄. τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 62.

⁷ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 61. 347.

⁸ Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 3. 352. Ὁ Ἰησοῦς, λέγουν, εἶπε· λάβετε, φάγετε, οἱ νεκροὶ ὅμως οὔτε νὰ λάβωσιν οὔτε νὰ φάγωσι δύνανται, ἢ δ' ἐρμηνεία τοῦ χωρίου τοῦ Παύλου εἶναι· ἐάν, κατὰ τοὺς ἀμφιβάλλοντας, δέν ὑπάρχῃ ἀνάστασις νεκρῶν, τότε πρὸς τί βαπτίζονται οἱ πιστεύοντες εἰς τὴν ἀνάστασιν ταύτην; Ζωναράς, Εἰς τὸν ΙΗ΄. κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 3. 353. 354.

⁹ Κ. Ράλλη, Περὶ τῶν ἀναδόχων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας Ἐπετ. Πανεπ. Δ΄. 162.

ανάδοχος και ἀναδεχόμενος¹, συνηθέστατα δὲ σύντεκνος², ὅπως και σήμερον πολλαχοῦ³, κατὰ τοὺς τελευταίους δ' αἰῶνας και κομμάρος⁴: Ὑπῆρχε δέ, φαίνεται, ἡ συνήθεια τότε σύντεκνον νὰ ὀνομάζωσιν οὐ μόνον τὸν βαπτίσαντα τὸ παιδίον, ἀλλὰ και τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὁσοιδήποτε και ἂν ἦσαν οὗτοι. Ἡρωτήθη μάλιστα κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὁ Χαρτοφύλαξ Πέτρος, ἂν τοῦτο ἦτο ὀρθόν, οὗτος δ' ἀπήντησεν ὅτι μόνος ὁ δεξάμενος ἔπρεπε νὰ καλῆται σύντεκνος⁵.

Ἐπρεπε δ' ὁ ἀνάδοχος νὰ εἶναι ὀρθόδοξος και εὐσεβής⁶, ἀπεκλείοντο ἔπομένως, ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως τοῦ βαπτίζοντος ἱερέως, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ αἰρετικοί, οἱ Μωαμεθανοί, μετὰ τὸ σχίσμα οἱ Λατῖνοι κλπ.⁷ Παρὰ ταῦτα ὅμως, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς ἡμετέρας αὐτοκρατορίας, και κατόπιν κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, προσελαμβάνοντο και Μωαμεθανοί ὡς ἀνάδοχοι «διὰ τι ἀνθρώπινον», ὡς λέγει Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης⁸ και ὡς και ἐκ τῶν Νομοκανόνων πιστοποιεῖται⁹. Θὰ ἦτο δὲ τὸ ἀνθρώπινον τοῦτο τὸ ἐξῆς* ὅταν ἀποθνήσκουσι τὰ τέκνα

¹ Νῦν ὁ δεξάμενος ἐν Πόντῳ, ἐκ τοῦ τροπαρίου «ὁ δεξάμενος ἐν ἀγκάλας». Ὁ βαπτισθεὶς ἐκαλεῖτο ἀναδεξιμαῖος, Βίος τοῦ ἀγίου Εὐθυμίου 60. 28 (De Boor), νῦν δὲ πολλαχοῦ ἀναδεξιμαῖός.

² Λεοντίου Νεαπόλεως, Βίος ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος 25. 13 (Gelzer), Λεοντίος Γραμματικοῦ, Χρονογρ. 288 (Βόνν.) Tafel, Eustathii, Opusc. 164. 90, Ζωναράς, Εἰς τὸν ΝΓ'. κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ'. οἴκουμ. Συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 249), Sprata, Diplomi Greci Siciliai inediti 7. 38, Cusa, Diplomi, 10. 515, Κεκαυένοῦ, Στρατηγικόν 27. 24 (Vassilievsky-Jernstedt). Σημειωτέον ὅτι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἔχομεν και «σύντεκνον στεφάνων», τὸν παρὰνυμφον δῆλα δῆ, σύντεκνον και νῦν ἐν Κυζίκῳ καλούμενον.

³ Σήμερον ὁ ἀνάδοχος λέγεται σύντεκνος ἐν Πόντῳ, Καππαδοκίᾳ, Λέρω, Σύμῃ, Ἡπείρῳ, Κρήτῃ, Νάξῳ, Κρήτῃ, Κιμῳ, Καλλιπόλει, Σαμοθράκῃ, Μεγίστῃ, Φιλιππουπόλει, και σύντεχνος ἐν Καρπάθῳ.

⁴ Μάζαρι, Ἐπιδημία ἐν Ἄδου (Boissonade) ὡ, κατὰ Λατίνους, κομμάρος.

⁵ Πέτροῦ Χαρτοφύλακος, Ἐρωτήματα (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 5. 272). Τὸ ἔθμιον ἐπικρατεῖ νῦν ἐν Κρήτῃ, ἔνθα και ἡ παροιμία τοῦ σύντεκνον μας ὁ σὺλλος σύντεκνος εἶναι και κείνος.

⁶ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, Migne, P. G. 155. 213.

⁷ Οὕτως ἀπεκρίθη ὁ Βαλσαμών εἰς τὸν ἐρωτήσαντα Μάρκον Ἀλεξανδρείας, (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 4. 476). Πβ. και Κ. Ράλλη, Ἐνθ' ἀν. σ. 172 ἐξ.

⁸ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Ἐνθ' ἀν. Migne, P. G. 155. 213.

⁹ Ἰερεὺς ἐὰν δεχθῆ θυσίαν αἰρετικοῦ ἢ βαπτίσῃ Τούρκου παιδίον ἢ δεχθῆ τὴν θυσίαν του ἢ ὡς ἀνάδοχον παιδίον τὸν δεχθῆ και βαπτίσῃ παιδίον μετ' αὐτοῦ ἢ ὡς νουνὸν εἰς γάμον, καθαιρέσθω. Νομοκάνων παρὰ τῷ Ἀγχιλάφ Σγουρίτσα ΙΣΤ'. αἰῶνος κερ. με'. σ. 71 τὰ αὐτὰ και ἐν Νομοκάνονι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἀριθ. 319 φ. 36β.

μιᾶς οἰκογενείας πιστεύουσι σήμερον¹, καὶ ἐπίστευον καὶ παλαιότερον,² ὅτι, ἵνα σταματήσῃ ὁ θάνατος, πρέπει τὸ τελευταῖον γεννηθὲν νὰ τεθῆ εἰς σταυροδρόμιον καὶ νὰ βαπτισθῆ ὑπὸ τοῦ πρώτου διελθόντος ἐκεῖθεν καὶ ἀναλαβόντος τὸ εὐρεθὲν³.

Ἐάν, ἐννοεῖται, οὗτος ἦτο Μωαμεθανός, πάλιν ἔπρεπε νὰ γίνῃ σύντεκνος, παριστάμενος κατὰ τὴν βάπτισιν, ἣν ἐτέλει Χριστιανός, καὶ πληρῶνων πάντα τὰ τῆς βαπτίσεως ἕξοδα⁴.

Συνέβαινεν ὁμως κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τὸ ἀντίστροφον, πολλοὶ δὴλα δὴ Μωαμεθανοὶ πιστεύοντες ὅτι θὰ εἶναι ὑγιᾶ καὶ θὰ ζῶσι τὰ τέκνα των, ἐὰν βαπτισθῶσιν ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως, δὲν ἔκαμνον τὴν περιτομὴν αὐτῶν, ἐὰν δὲν τὰ ἐβάπτιζεν οὗτος καὶ βιαζόμενος. Κατὰ τὸν ΙΒ'. μ. Χ. αἰῶνα Ἄγαρηνοὶ παρουσιασθέντες εἰς τὸν Οἰκουμηνικὸν Πατριάρχην Λουκᾶν Χρυσοβέργην, τοῦ εἶπον ὅτι «συνήθειά ἐστι πάντα τὰ νήπια τῶν Ἄγαρηνῶν βαπτίζεσθαι παρὰ ὀρθοδόξων ἱερέων»⁵, τὰ αὐτὰ δὲ ἐπιστοποίησε καὶ ὁ Ζωναρᾶς γράψας· «ἔθος ἐστὶν τῶν Ἄγαρηνῶν τοῖς πλείστοις μὴ πρότερον τὰ σφέτερα περιτέμνειν βρέφη, πρὶν ἂν οἱ ὑποτελεῖς ὄντες αὐτοῖς τῶν Χριστιανῶν ἱερεῖς καὶ ἄκοντες ἀναγκασθῶσι ταῦτα βαπτίσει»⁶ καὶ ὁ Βαλσαμῶν παρατηρήσας ἐπ' ἴσης· «σημειῶσαι οὖν ταῦτα διὰ τοὺς ἱερεῖς τοὺς βαπτίζοντας τοὺς παῖδας τῶν Ἄγαρηνῶν καὶ ὅτι τὸ διὰ θεραπείαν σωματικὴν ζητούμενον ὑπὸ τούτων βάπτισμα ἀπαράδεκτον»⁷. Κατὰ Νομοκάνονα ΙΖ'. αἰῶνος (Κ. Ἀργυριάδου) οἱ Ἄγαρηνοὶ ἐβάπτιζον τὰ παιδιά των «διὰ νὰ μὴδὲν ψευριάζουν καὶ νὰ μὴδὲν κακοπαθοῦν εἰς τὴν περιτομὴν καὶ διὰ νὰ μὴδὲ βρωμῆ τὸ κορμί

¹ Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ ἔξ Ἠπείρου, Λαογραφίας 5. 47, Ν. Πολίτου, Παραδόσεις σ. 1289 καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν Λαογραφίας 3. 689.

² Ὅσοι ρίπτουσι τὰ παιδιά τους εἰς τὸν δρόμον διὰ νὰ τὰ βαπτίσῃ εἴ τις τὰ εὔρη, τάχα διὰ νὰ ζήσουν, ὡς ληροῦσι, χρόνους ἰε' μὴ κοινωνήσουν. Εἰ δὲ εὔρη το Τούρκος καὶ βαπτίσῃ το ὁ ἱερεὺς μετὸν Τούρκον, ὡς ἀνάδοχον, καθαιρεισθῶ ὁ ἱερεὺς. Νομοκάνων παρ' Ἀγ. Σγουρίτσα κεφ. ρκζ'. σ. 139, τὰ αὐτὰ καὶ ἐν Νομοκάνονι τοῦ ΙΣΤ'. ὁμοίως αἰῶνος κεφ. χκζ'. (παρὰ Β. Βαγιακάκω) ὁμοίως καὶ ἐν Νομοκάνονι ΙΖ'. αἰῶνος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης (ἀριθ. 2017 κεφ. χλδ').

³ Ἐντεθθεν τὰ ἐπίθετα Βρετός (= εὐρετός), Βρετας, Βρετακος.

⁴ Οὗτω γίνεται ἐν Παραμυθίᾳ Ἠπείρου· ὁ Τούρκος μάλιστα ἐκεῖ ὀφείλει νὰ βαπτίσῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν γονέων τέκνα.

⁵ Αποφάσεις συνοδικαὶ καὶ διατάξεις ἀρχιερατικαί, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 498.

⁶ Ματθαίου Βλαστάρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχείον Β'. κεφ. Γ'. (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 6. 120).

⁷ Βαλαμῶν, Εἰς τὸν Η'. κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ'. οἰκουμ. Συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 585).

αὐτῶν». Ἐγεννήθη δὲ ζήτημα, ἂν ἔσπερε τὰ οὕτω βαπτισθέντα τέκνα, προσερχόμενα εἰς τὸν Χριστιανισμόν, νὰ ἀναβαπτίζονται, πατριαρχικῇ δ' ἀποφάσει κατὰ τὸν προμνησθέντα Νομοκάνονα ἐκριθῆ ὀρθὸν νὰ βαπτίζονται ταῦτα «διότι εἰς τὸ βάπτισμα ἢ ἀπὸ τὴν πίστιν τῶν γονέων ἢ ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ βαπτιζομένου ἔρχεται ἡ χάρις».

Εἶπον ὅτι ὁ ἀνάδοχος ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀρθόδοξος καὶ χρηστὸς τὰ ἥθη, ὑπῆρχον ὅμως καὶ οἱ ματαιόδοξοι, οἵτινες πρὸς τούτοις ἐπεδίωκον νὰ κάμωσι συντέκνους καὶ πλουσίους καὶ ἄρχοντας, δι' ὃ ψέγονται¹.

Κλήμης ὁ πάπας Ρώμης εἶπεν «οὐ χρὴ γυναῖκας βαπτίζειν ἀσεβῆς γὰρ»² οἱ μεσαιωνικοὶ ὄντως πρόγονοί μας ἀποβλέποντες εἰς τὸ ὅτι μέγα ἦτο τὸ τοῦ ἀναδόχου βᾶρος, ἀφ' οὗ οὗτος ἔπρεπε νὰ φροντίζη διὰ τὸ βαπτιζόμενον, δὲν ἔβλεπον εὐχαρίστως, ἵνα γυναῖκες γίνωνται ἀνάδοχοι. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἀπαγορεύσεις, ὡς ἐκ τοῦ Ἡλιοῦ Κρήτης μανθάνομεν, σύνηθες κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἦτο νὰ ἀναλαμβάνωσιν αὐταὶ τὸ βᾶρος τοῦ ἀναδόχου· ὁ αὐτὸς δ' ἀνὴρ ἐρωτηθεὶς εἶπεν ὅτι, ἂν ὁ σύζυγος γυναικὸς τινος ἐβάπτισε τέκνον καὶ κατόπιν ἐξενιτεύθη, δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον ἢ γυνὴ αὐτοῦ νὰ βαπτίσῃ τὸ μετ' ἐκεῖνο παιδίον³. Παρὰ ταῦτα εἶναι παράδοξον ὅτι παλαιότερον ἐν Στρωμνίτῃ μόνον γυναῖκες προσελαμβάνοντο ὡς ἀνάδοχοι⁴.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῆς Κρήτης Ἡλιοῦ συμπεραίνομεν ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἀνάδοχος ἔπρεπε νὰ βαπτίσῃ τὰ τέκνα μιᾶς οικογενείας, ὄντως δὲν γνωρίζομεν ὅτι π. χ. ὁ βασιλεὺς Θεόφιλος ἐβάπτισε πολλὰ τέκνα τοῦ στρατηγοῦ Μανουήλ⁵. Τοῦτο ἄλλως τε σαφέστατα διὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας ἐτόνισεν ὁ Ἰωσήφ Βρουέννιος ψέξας ὅτι οἱ σύγχρονοὶ τοῦ «ἄλλοτε ἄλλους ἀναδόχους ἐποιούντο»⁶. Ἦτο δ' ὁ λόγος εὐεξήγητος. Ἐάν τις ἐβάπτιζε τὰ τέκνα διαφόρων οικογενειῶν, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἔλθωσι ταῦτα εἰς γάμου κοινωνίαν, πρᾶγμα τὸ ὅποῖον θ' ἀπετέλει εἶδος

¹ Ἰωσήφ Βρουέννιου, Κεφάλαια ἐπτάκις ἐπτὰ 3. 107. Βλ. καὶ Χρονοκοῦ τοῦ Μορέως στίχ. 4336, Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιστολαὶ βιβλ. Γ'. ἐπιστ. ΙΖ'. Migne, P.G. 99. 961.

² Migne, P. G. 1. 781.

³ Ἡλιοῦ Κρήτης, Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰ μοναχὸν Διονύσιον, Πάλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 5. 380.

⁴ Ὁλγας Κερμιδα, Ἔθιμα γὰρ τὸ παιδί ἀπὸ τῆ Στρωμνίτσα, Λαογραφίας 10. 456.

⁵ Λέων Γραμματικός, Χρονογρ. 220. 19 (Βόνν.), Συμεὼν Μάγιστρος, 634. 11 (Βόνν.).

⁶ Ἰωσήφ Βρουέννιου, Ἐνθ' ἀν. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναδόχων βλ. Κ. Ράλλη, Ἐνθ' ἀν. σ. 166.167.

αἱμομιξίας, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν, οἱ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀναδόχου βαπτισθέντες θεωροῦνται πνευματικοὶ ἀδελφοί¹.

Τὰς συστάσεις δὲ περὶ χρησιμοποίησεως ἐνὸς ἀναδόχου φαίνεται ὅτι ἠκολούθουν πολλάκις οἱ Βυζαντινοί, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν Στρωμνίτῃ ὅλα τὰ τέκνα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας πρέπει νὰ ἔχωσι τὸν ἴδιον ἀνάδοχον ἢ τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν².

Ἐπῆρχε κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους συζήτησις, ἂν ἔπρεπε νὰ βάπτιζωσι τὰ ἐγγόνια αὐτῶν. Κατὰ Νεαράν Λέοντος Δ' τοῦ Χαζάρου, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἐν αὐτῇ ἀκολουθεῖ τοὺς παλαιοὺς νόμους, δὲν ἐπετρέπετο τοῦτο³, εἶναι δὲ παράδοξον πῶς βραδύτερον Πέτρος ὁ Χαρτοφύλαξ ἐρωτηθεὶς «εἰ ἔστιν ἄξιον ἀναδέχεσθαι τὰ παιδία τῶν παιδιῶν αὐτῶν» ἀπήντησεν ὅτι «οὐκ ἔστι νόμος ἢ βασιλεὺς ταῦτα κωλύων»⁴. Ἐκ τῆς συζήτησεως, ἐννοεῖται, τοῦτο προκύπτει ὅτι ὄντως συνήθιστον οἱ πάπποι νὰ βάπτιζωσι τὰ ἐγγόνια αὐτῶν.

Ὁ ἀνάδοχος κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο εἷς⁵, καὶ ἡ χρῆσις ὅμως περισσοτέρων ἀναδόχων δὲν ἦτο ἀσυνήθης, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς παρουσίας πολλῶν τοιούτων κατὰ τὴν βάπτισιν βασιλόπαιδος, περὶ οὗ κατωτέρω, καὶ διὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Βουεννίου (3. 107) ὅστις ψέγει ὅτι οἱ σύγχρονοὶ του ἐπεζήτησαν «ἀναδόχους πλείους». Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἀφ' οὗ ἔχομεν σιγίλλιον Ἰερεμίου τοῦ Α' (1522—1545) δι' οὗ ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς κληρικούς νὰ προσκαλῶσιν ἢ νὰ ἀνέχωνται κατὰ τὴν βάπτισιν πολλοὺς ἀναδόχους. Ἐκ τοῦ σιγίλλιου μάλιστα τούτου μανθάνομεν ὅτι «θίντες ἐν τινι ὀθόνη τὸν παῖδα ἐξ ἴσου πάντες οἱ ἀνάδοχοι βασταζοῦσι», τοῦθ' ὅπερ ἀναμιμνήσκει τὰ συμβαίνοντα κατὰ τὴν κουράν βασιλόπαιδος⁶. Τὸ ἔθιμον ἐξηκολούθησε περαιτέρω, ἀφ' οὗ τῷ 1836 ἔχομεν ἐγκύκλιον τῆς Ἱεράς Συνόδου ἀπαγορεύουσαν τοὺς πολλοὺς ἀναδόχους⁷. Καὶ σήμερον δέ, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι ἄγνωστος ἡ χρῆσις δύο ἀναδόχων.

¹ Βλ. τὴν σχετικὴν Νεαράν Λέοντος τοῦ Χαζάρου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 5. 247). Καὶ τὴν συντέκνισσάν του χηρέυσασαν δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπανδρευεταί τις. Κανὼν ΝΓ'. τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου (Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 2. 428. 429).

² Ὁ λ γ α ς κ ε ρ α μ ι δ ἄ, Ἔνθ' ἀν. 10. 456.

³ Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 5. 247.

⁴ Ρ ἄ λ λ η-Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα 5, 371. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναδόχων, βλ. Reiske ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὴν Ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντινου τοῦ Πορφυρογεννήτου 2. 730.

⁵ Ἀξίον σημειώσεως ὅτι ὁ σχολιαστὴς Γεωργίου τοῦ Μοναχοῦ (Οἱ συνεχιζόντες τὸν Θεοφάνη 865. 2) ἀναφέρων τοὺς πολλοὺς ἀναδόχους Κωνσταντινου τοῦ Πορφυρογεννήτου παρατηρεῖ «ὅτι ἔβαλλον οἱ παλαιοὶ πολλοὺς ἀναδόχους».

⁶ Γ ε ν ν α δ ἰ ο υ Ἄ ρ α μ π α τ ζ ὄ γ λ ο υ, Φωτίειος βιβλιοθήκη Α', 151.

⁷ Κ. Ο ἰ κ ο ν ὄ μ ο υ, Τὰ σφζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα 2. 344.

Ὁ ἀνάδοχος, φυσικά, ἦτο ἄτομον καὶ ὡς ἐξαιρέσεις σπανία ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ θεωρηθῆ τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ἀναφερόμενον ὅτι ὁ πατὴρ παιδίου, ἀντὶ ἀναδόχου, κατὰ τὴν βάπτισιν, μετεχειρίσθη τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου¹.

Τὸ κατὰ τὴν βάπτισιν εἰς τὸν ἀναδεξιμαῖον διδόμενον ὄνομα ἐλέγετο *βαπτιστικὸν ἢ βαπτιστικὸν ὄνομα*², δὲν ἐδίδετο δὲ πάντοτε διὰ πρώτην φορὰν τότε. Ἐν τοῖς περὶ βάπτισως πριγκίπων θὰ ἴδωμεν ὅτι πρὸ τῆς βαπτίσεως, ἤδη τὴν τρίτην καὶ κατόπιν τὴν τετάρτην καὶ πέμπτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἀνεφωνεῖτο τὸ ὄνομα, ὅπερ τὸ παιδίον θὰ ἐλάμβανε κατὰ τὴν βάπτισιν, γνωρίζομεν δὲ ὅτι τὴν ὀγδόην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν τὸ νήπιον ὠδηγεῖτο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀνεγίνωσκε τὰς σχετικὰς εὐχὰς καὶ τοῦ ἐπέθετε καὶ τὸ ὄνομα³, ὁ Συμεὼν μάλιστα Θεσσαλονίκης σαφῶς λέγει ὅτι τὴν ὀγδόην ἡμέραν σφραγίζει ὁ ἱερεὺς τὸ παιδίον «καὶ δίδωσιν ὄνομα τούτῳ δι' εὐχῆς ἱεράς, ὅπερ ἂν οἱ τεκόντες θελήσαιεν, μεθ' οὗ καὶ βαπτίζεται»⁴.

Ἄν εἰς παλαιότερους αἰῶνας ἢ ἐπίθεσις τοῦ ὀνόματος ἦτο δικαίωμα τῶν γονέων, ὡς καὶ παρ' ἀρχαίοις, δὲν μαρτυρεῖται σαφῶς, ἐξ ὧν ὅμως λέγει ὁ Χρυσόστομος, μᾶλλον πιθανὸν φαίνεται τοῦτο⁵. Πάντως τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, κατὰ παλαιότεραν συνήθειαν, ἣτις καὶ σήμερον ἔτι ἐπικρατεῖ ἐνιαχοῦ. Ἐν Σαμοθράκῃ⁶ π. χ. τὸ ὄνομα τοῦ βα-

¹ Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιστολαί, ἐπιστ. 17, Migne, P. G. 99. 961.

² Θεοφάνους, Χρονογραφία 407. 21 (De Boor), Κεδρηνοῦ, Σύνοψις ἰστοριῶν 1. 797. 21 (Βόνν).

³ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 618.1. Ἐν τῷ Εὐχολογίῳ τοῦ Γοαρσ. 264 ὑπάρχει εὐχή «εἰς τὸ κατασφραγίσαι παιδίον λαμβάνον ὄνομα τῇ ὀγδοῇ ἡμέρᾳ». Κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Συμεὼν (Migne, P. G. 155. 209) τὸ ὄνομα δίδεται τὴν ὀγδόην ἡμέραν «ὅτι ἀνακαινισμὸς ἢ ὀγδοῇ πληρωθεῖσις γὰρ τῆς ἐβδόμης, ἣν ἡ ζωὴ αὐτῆ κέκτηται δι' ἑπτὰ κυκλομένη τῶν ἡμερῶν τῇ ὀγδοῇ πάλιν ἀπάρχεται, ὃ σημεῖον τῆς ἀναστάσεως ἐστὶ» πρὸς δὲ καὶ διότι ὁ Κύριος, περιτμηθεὶς κατὰ τὴν ὀγδοῇ ἡμέραν, τότε ἐπεκλήθη Ἰησοῦς.

⁴ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν (Migne, P. G. 155. 209).

⁵ «Οἱ νῦν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰς προσηγορίας ποιοῦνται. Εἰς τὸ ὄνομα φησὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐπιπάππου καλεῖσθω τὸ παιδίον». «Ἄνθρωποι μὲν γὰρ εἰς τε τιμὴν τῶν ἀπελθόντων εἰς τε ἑαυτῶν παραμυθίαν πολλάκις τοῖς τῶν τελευτηκότων ὀνόμασι τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς καλοῦσι», «οὐ καθάπερ νῦν ποιοῦσιν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀπὸ τῶν γεννησαμένων σπουδάζοντες τὰς προσωνυμίας ὀνομάζειν» Χρυσόστομος, Migne, P. G. 51. 148, 53. 179, 54, 452.

⁶ Βλ. Περιοδ. Φιλ. Συλλ. Κωνστ. 19. 148.

πιτιζομένοι διδουσιν οἱ γονεῖς, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν Καρπάθῳ¹.

Ὁ Χρυσόστομος, ὡς εἴρηται, παραδίδει ὅτι οἱ γονεῖς συνήθιζον νὰ ἀποδίδωσιν εἰς τὰ τέκνα τῶν τὸ ὄνομα τῶν πάππων ἢ ἐπιπάππων² ἢ καὶ στενῶν συγγενῶν, μάλιστα ὅταν οὗτοι εἶχον ἀποθάνει, παραμυθίαν οὕτω τῆς λύπης ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῶν παιδιῶν εὐρίσκοντες³. Μὴ ἐγκρίνων δ' ὁ ἱεράρχης τοῦτο, συνιστᾷ, ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ὀνομάζωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἀπὸ ἁγίων⁴.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς μανθάνομεν ἐπ' ἴσης ὅτι οἱ σύγχρονοὶ του «τὰ τικτόμενα παιδιά εἰς ὄνομα τῶν μητέρων ἐκάλουν πολλάκις. . . . διὰ τὴν τιμὴν τῶν τετοκυῶν γυναικῶν»⁵.

Τὰ ὀνόματα τῶν παλαιότερων Χριστιανῶν, ὡς δεικνύουσι καὶ αἱ ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐθνικά⁶, τοῦτο δὲ ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν μέσων τῆς Γ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, μόνον δ' ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ Δ'. αἰῶνος ἀρχίζουσι νὰ ἐπιδίδωσι τὰ Χριστιανικά⁷, τὰ ὅποια λαμβάνονται οὐ μόνον ἐξ ὀνομάτων ἁγίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑορτῶν (Ἐπιφάνιος, Πασχάσιος) ἢ καὶ ἐξ ἀρετῶν (Ἐλπίς, Σοφία)⁸.

Ἐκ τῶν ὀνομάτων δὲ τῶν ἱερῶν προσώπων εἶχον οἱ παλαιότεροι προτίμησιν εἰς τὸ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου⁹, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὸ τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς Μαρίας.

Ὡς πρὸς τὰ τελευταῖα ὀνόματα παλαιότεραν μνεῖαν ἔχομεν τὴν τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας παρ' Εὐσεβίῳ λέγοντι ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην του, ἐπὶ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων πολλοὶ ὀνομάζοντο Ἰωάνναι ἐκ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν Ἀπόστολον καὶ ἵνα ἀγαπηθῶσι καὶ οὗτοι ὑπὸ τοῦ Χρι-

¹ Μ. Μιχαηλίδου—Νουάρο, Λαογραφικὰ σύμμεικτα σ. 108. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ δύναται ὁ ἀνάδοχος νὰ δώσῃ ἴδιον ὄνομα εἰς τὰ τελευταῖα τέκνα τῆς οἰκογενείας, ὁπότε ἔχουσι δοθῆ τὰ ὀνόματα τῶν προπατόρων καὶ θείων.

² Migne, P. G. 53. 179, 54. 452. Τὸ ἔθιμον καὶ κατὰ τὴν βάπτισιν βασιλοπαίδων· Θεοδοσίος π. χ. ὁ Β'. ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, Μάρκου Διακόνο, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 44 (σ. 37. 2), J. Vancce, Beiträge 79. Τὸ ἔθιμον, ὅπερ πιστοποιεῖ καὶ ὁ Νικ. Χωνιάτης, (Διήγ. Χρον. 220.4) ἐννοεῖται εἶναι καὶ ἀρχαῖον Ἑλληνικόν.

³ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 51. 148.

⁴ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 53. 179, 61. 105. Ὁ φέρων τὸ ὄνομα ἁγίου τινὸς θεωρεῖται ὅτι ἔχει αὐτὸν ὡς προστάτην καὶ πρέπει νὰ φέρῃ τὰς ἀρετάς του.

⁵ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 51. 129.

⁶ Wetz er- W el t e's, Kir chenlexicon ἐν λ. Namen.

⁷ A d. H a r n a k, Die Mission und Ausbreitung des Christentums I. 354. 356. 361 (τῆς β'. ἐκδ.).

⁸ W e t z e r- W e l t e's, Ἐνθ' ἀν.

⁹ Χρυσόστομος, Migne, P. G. 60. 365, Διονύσιος Ἀλεξανδρείας, παρ' Εὐσεβίῳ, Ἐκκλ. ἱστορ. 7. 25. 14.

στοῦ, ὡς καὶ ὁ Ἰωάννης¹. Μετ' αὐτὸν Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης ἔγραψε· «ἕκαστον τέκνον ἐν τῷ ἰδίῳ βαπτίζεται ὀνόματι οὐ μὴν δὲ βαπτίζονται πάντες Ἰωάννης καὶ Μαρία ὡς τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἰδιωτῶν τινες φασί»².

Σήμερον πολλοὶ ὄντως, κατ' ἀναλογίαν, φέρουσι τὸ ὄνομα Ἰωάννης καὶ Μαρία, πιθανῶς ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἀνωτέρω ἀντιλήψεων, ἐν Στρωμνίτῃ δέ, ἂν ἐπίκειται τοῦ νεογεννήτου θάνατος καὶ δὲν προφθάνουσιν οἱ οἰκεῖοι νὰ τὸ βαπτίσωσι, τὸ ὑψώνουσι πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου λέγοντες· ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος Μαρία (ἂν εἶναι θῆλυ) ἢ Χρῖστος (ἂν εἶναι ἄρρεν)³.

Τέλος ἐν Ἀντιοχείᾳ γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ'. αἰῶνος οἱ Χριστιανοὶ ὀνόμαζον τὰ τέκνα τῶν ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου Μελετίου⁴.

Τὸ ὄνομα ἐδίδοτο εἰς τὸν βαπτιζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου⁵, ὡς εἰκόσ, ἔχομεν ὁμως καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς καὶ ἄλλως ἐγένετο ἡ ὀνοματοθεσία. Ἐν τῷ βίῳ π. χ. τοῦ Δανιήλ τοῦ Στυλίτου ἀναγινώσκομεν ὅτι οὗτος ὀνομάσθη οὕτω, διότι, διαταχθεὶς κατὰ τὴν βάπτισίν του νὰ φέρῃ ἐκ τῆς ἁγίας Τραπέζης ἐν βιβλίον, ἔφερε τὴν βίβλον τοῦ Δανιήλ·⁶ ὁ Χρυσόστομος ἀφ' ἑτέρου διηγεῖται ὅτι οἱ σύγχρονοὶ του συνήθιζον νὰ ἀνάπτωσι κηρία καὶ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν νὰ ἐπιθέτωσιν ἐν ὄνομα, ἔδιδον δ' εἰς τὸ παιδίον τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀντεστοίχει εἰς τὸ τελευταῖον σβεσθὲν κηρίον⁷.

Ἡ συνήθεια αὕτη ἢ ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει σχέσιν μὲ τὴν διάρκειαν φλογὸς εἶναι καὶ ἀρχαία⁸, φαίνεται δ' ὅτι ἐξηκολούθησε καὶ πολὺ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ

¹ Διο νύ σιο ς Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ἰ α ς, Ἐνθ' ἀν. Τὴν γνώμην ταύτην διὰ τοὺς Ἀποστολικοὺς χρόνους δὲν ἀσπάζεται ὁ Η α ρ η α κ, Ἐνθ' ἀν. 1. 359, φρονῶν ὅτι τότε συχνὰ ἦσαν μόνον τὰ ὀνόματα Πέτρος καὶ Παῦλος.

² Συ με ῶ ν Θε σ σα λ ο ν ἰ κ η ς, Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, Migne, P. G. 155. 209.

³ Ὀ λ γ α ς Κ ε ρ α μ ἰ δ ἃ, Ἐθιμα γιὰ τὸ παιδί ἀπὸ τῆ Στρωμνίτσα, Λαογραφίας 10. 457.

⁴ A d. Η α ρ η α κ, Ἐνθ' ἀν. 361.

⁵ Τὸ ὄνομα τοῦτο τὸ βαπτιστικὸν δὲν ἐπετρέπετο νὰ μεταβάλλεται. Ἀντίθετον συνήθειαν πιστοποιεῖ διὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁ Παχώμιος Ρουσαῖνος, ὅστις τὴν ψέγει. Βλ. I. Κ α ρ μ ἰ ρ η, Ὁ Παχώμιος Ρουσαῖνος καὶ τὰ ἀνέκδοτα δογματικὰ καὶ ἄλλα ἔργα αὐτοῦ σ. 289.

⁶ Βίος Δανιήλ τοῦ Στυλίτου Anal. Boll. 32. 123—4.

⁷ M i g n e, P. G. 61. 105.

⁸ K a h l e, Seele und Kerze ἐν Hessische Blätter für Volkskunde, 6 σ. 9 ἐξ. E. S a m t e r, Geburt, Hochzeit und Tod σ. 81. Ν. Π ο λ ἰ τ ο υ, Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σ. 212, 213. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ἰ δ ο υ, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς λαογράφος, Λαογραφίας 11. 636 637.

Χρυσοστόμου, ἀφ' οὗ ἀπηχίσεις αὐτῆς καὶ βραδύτερον καὶ σήμερον ἔτι σφύζονται. Ὅπως ὁ Παχυμέρης (2. 276. 277) διηγεῖται ὅτι Ἄνδρόνικος ὁ Γ'. ἐπειδὴ ἀπέθνησκον τὰ θήλα τέκνα του, ὅταν ἐγέννησε καὶ πάλιν θῆλυ ἢ βασίλισσα, «εἰσάγει βουλὴν τὴν συνήθη πολλοῖς, καθ' ἣν σφύζονται τὰ γεννήματα, καὶ ἡ βουλή, εἰκόνας τῶν προϋχόντων ἐν Ἀποστόλοις δώδεκα στήσαντες κηροὺς ἰσομήκεις τε καὶ ἰσοστάθμους καὶ ἅμ' ἡμμένους ἀν' ἐκάστην πῆξασθαι καὶ ὑπὲρ τοῦ νεωστὶ γεννηθέντος ἱκετεύειν ψάλλοντας ἐπέχονται τὴν εὐχὴν μέχρι καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς τῶν κηρῶν δαπανήσεως, καὶ ἐφ' οὗ δὴ ὁ περιγεγόμενος τῶν ἄλλων τέως ἀφανισθέντων ἔστη, τούτου καὶ τοῦνομα τῷ ἀρτιγενεῖ τίθεσθαι τοῦ περιεῖναι κάκεινο φυλαττόμενον ἔνεκα. Ὁ δὴ καὶ γέγονε τότε βασιλέως προστάξαντος καὶ τῷ Σίμωνι ὁ κηρὸς ἐνελέλειπτο καὶ Σιμωνίς ἢ ἀρτιγενῆς παρωνύμως ἐκλήθη, τὴν ὀνομασίαν τοῦ Ἀποστόλου εἰς φυλακὴν φέρουσα»¹.

Καὶ σήμερον ἐν Καρπάθῳ καὶ Κάσῳ κατὰ τὰ ἑφτά, τὴν ἑσπέραν δῆλα δὴ τῆς ἑβδόμης ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἡμέρας, συνέρονται αἱ φίλαι καὶ συγγενεῖς καὶ ἐπὶ λεκάνης τιθεμένης ἐπὶ τραπέζης προσκολλῶσιν ἑπτὰ κηρία ὀνοματίζοντες αὐτὰ εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου, τοῦ Προδρόμου ἢ ἁγίων, πιστεύουσιν δ' ὅτι τὸ πρῶτον σβεσθισμένον κηρίον ὑποδεικνύει τὸν προστάτην τοῦ νηπίου ἅγιον, εἰς ὃν καὶ κάμνουσι λειτουργίαν ἐν μιᾷ τῶν ἐπομένων ἡμερῶν².

Παράδοξον τρόπον ὀνοματοθεσίας ἔχομεν καὶ ἐπὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ. Ὅτε ἐγεννήθη υἱὸς τοῦ βασιλέως τούτου καὶ ἠρώτησεν ὁ πατὴρ διὰ ὄροσκόπου ἐπὶ πόσον χρόνον θὰ παραταθῆ ἡ βασιλεία τοῦ πάππου του Ἀλεξίου, τὸ δὲ προαγόρευμα ἦτο ΑΙΜΑ, ὁ Μανουήλ, ἐκ τῶν γραμμάτων συμπεραίνων, ὠνόμασε τὸν υἱὸν Ἀλέξιον Α(λέξιος) Ι(ωάννης) Μ(ανουήλ) Α(λέξιος)³. Τέλος ὁ Μαυρικός, ὅταν ἡ σύζυγός του Κωνσταντῖνα ἐγέννησε υἱόν, ὠνόμασεν αὐτὸν Θεοδόσιον «διὰ τὸ Θεοδόσιον εὐτυχῆ γενέσθαι καὶ πολλὰ ἔτη ζῆσαι»⁴.

Εἰς τὸν ἀναδεξιμαῖον ὁ ἀνάδοχος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς βαπτίσεως ἔδιδε δῶρα, ἅτινα ἦσαν διάφορα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν κοικωνικὴν θέσιν καὶ τὴν οικονομικὴν κατάστασιν αὐτοῦ. Ἐξ ἐγγράφων π. χ. μανθάνομεν ὅτι καὶ χωράφια ἔδωροῦντο⁵, τὰ συνήθη ὅμως δῶρα θὰ ἦσαν φορέ-

¹ Ν. Π ο λ ί τ ο υ, Ἐνθ' ἀν. σ. 213.

² Μ ι χ α ἠ λ Μ ι χ α ἠ λ ἰ δ ο υ—Ν ο υ ἄ ρ ο υ, Λαογραφικὰ σύμεικτα Καρπάθου σ. 103. Τὴν περὶ τοῦ ἔθιμου τῆς Κάσου πληροφορίαν ὀφείλω εἰς τὸν Κάσιον φοιτητὴν τῆς φιλολογίας Μηνᾶν Σοφόν. Ἰ. καὶ Ν. Π ο λ ί τ ο υ, Μελέτην, Ἐνθ' ἀν.

³ Ν ι κ ἦ τ α Χ ω ν ι ἄ τ ο υ, Χρον. διήγ. 220. 5 ἐξ.

⁴ Ἐπιθὶ τὰ σχόλια τοῦ R e i s k e εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως 2.728.

⁵ C u s a, I diplomí, 18. 334.

ματα και χρήματα. Ὅταν ἐπὶ παραδείγματι Μιχαήλ ὁ υἱὸς Θεοφίλου ἐβάπτισε τὸν υἱὸν τοῦ ἡνιόχου Χειλᾶ «ὀλόκληρον αὐτῷ κεντηνάριον ἔδωρήσατο»¹. Σήμερον εἶναι συνηθεστάτη ἢ κατὰ τὴν βάπτισιν προσφορά δώρων, *φωτισμάτων*, ἅτινα συνίστανται εἰς φορέματα, νομίσματα, χρυσοὺς σταυροὺς κ.τ.τ.².

Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ βασιλόπαις, μετὰ τὴν βάπτισίν του, ὠδηγεῖτο ἐν πομπῇ καὶ μετὰ ψαλμωδιῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα λαμπαδηφορούντων τῶν παραστάντων εἰς τὸ μυστήριον καὶ τῶν γονέων διαρροπτόντων κατὰ τὴν πορείαν νομίσματα. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ ἦτο καὶ κοινὸν λαϊκόν, ἀναφέρει ὁ τε Μιχαήλ Ψελλός³ καὶ ὁ Μιχαήλ Χωνιάτης⁴, κατὰ τὰ τέλη δὲ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ Συμεῶν ὁ Θεσσαλονίκης πιστοποιῶν ὅτι μετὰ τὸ μυστήριον ὁ βαπτισθεὶς ὠδηγεῖτο εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν «προπεμπόμενος μετὰ φώτων ὡς υἱὸς φωτὸς» καὶ μελωδούντων τῶν προπεπόντων τὸ «ὄσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε»⁵.

Εἶπον ὅτι ἡ μετὰ τὴν βάπτισιν βασιλόπαιδος πομπὴ ἀπέδιδε καὶ λαϊκὸν ἔθιμον. Περὶ τούτου, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, πείθουσι καὶ τὰ σήμερον συμβαίνοντα. Σήμερον δῆλα δὴ ἐν Ρόδῳ συνοδεύουσι τὸν νεοφώτιστον ἐν πομπῇ ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκίαν του⁶, προπορευομένου τοῦ ἀναδόχου καὶ κρατοῦντος τὸν βοπτισθέντα, ἐπομένου δὲ τοῦ ἱερέως καὶ ψάλλοντος τὸ τροπάριον «τὴν παγκόσμιον δόξαν»⁷. Ἐν Κύπρῳ οἱ προσκεκλημένοι κατὰ τὴν πορείαν λαμπαδηφοροῦσι, ὁ δὲ ἱερεὺς ψάλλει τὸ «ὄσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε»⁸. Μετὰ πομπῆς, ψαλμωδιῶν καὶ λαμπαδηφορίας ὠδηγεῖται εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν τὸ νεοφώτιστον καὶ ἐν Κατιρλί τῆς Βιθυνίας⁹, ἐν ᾧ ἐν Μαδύτῳ οἱ ψάλλται ψάλλουσι καθ' ὁδὸν ἢ τὸ

¹ Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 253. 15.

² Περὶ τῶν δώρων τούτων βλ. Ν. Πολίτου, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικά σύμμεικτα 2. 248. 249 καὶ Α. Βρόντη, Ροδιακὴ λαογραφία, Λαογραφίας 11. 576.

³ Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐπιστολαί, ἐπιστ. 155 (Κ. Σάθα, Μεσ. Βιβλ. 5.406).

⁴ Μιχαήλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, Τὰ σφζόμενα 2. 239. 19 (Δάμπρου).

⁵ Migne P. G. 155. 233.

⁶ Α. Βρόντη, Ἐνθ' ἀν. σ. 576.

⁷ Ὡς ἐν Πάτμῳ, Μ. Μαλανδράκη, Ἡθῆ καὶ ἔθιμα ἐν Πάτμῳ Α. Ι. Ε. Ε. 3.336.

⁸ Ξ. Φαρμακίδου, Κυπριακὴ λαογραφία σ. 133. Περὶ τῆς χρήσεως λαμπάδων κατὰ τὰς λυτανείας καὶ προελεύσεις βλ. Ρ. Βατιφόι, Étude de liturgie et d'archéologie Chétienne σ. 210—211.

⁹ Π. Μακρή, Κατιρλί σ. 98.

«ἄξιόν ἐστι» ἢ τὸ «εἰς τὸ ὄρος τοῖς μαθηταῖς» ἢ τὸ τροπᾶριον τῆς ζ'. ᾠδῆς τοῦ Πάσχα «πάτερ λόγε»¹.

¹ Ἄς σημειωθῆ ἡ ἐνταῦθα ὅτι τὰ ριπτόμενα καθ' ὁδὸν νομίσματα, ἢ *ὑπατεία, μαρτυριάτικα*, σήμερον καλούμενα, διανέμονται ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ βαπτισθέντος. Μόνον ἐν Παπίγκῳ τῆς Ἡπείρου², ὁ ἀνάδοχος, ἀντὶ νομισμάτων, μοιράζει καθ' ὁδὸν ζαχαρωτά, ἀμύγδαλα καὶ λεπτοκάρυα.

² Ἐλέχθη ὅτι ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἐν τῇ Χρονικῇ του διηγῆσει ἀναφέρει συμπόσια ἐπὶ τῇ βαπτίσει βασιλόπαιδος³, ἐν τῷ ὑποδεικνυμένῳ ὁμῶς χωρίῳ γίνεται λόγος περὶ συμποσίου κατὰ τὴν γενέθλιον καὶ ὀνομαστήριον τοῦ παιδίου ἡμέραν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν βάπτισιν. Πάντως ὁμῶς τοιοῦτον ἔθιμον θὰ ἦτο λαϊκόν, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς εὐρυτάτης αὐτοῦ διαδόσεως σήμερον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος⁴.

Περὶ τῶν ἑορτῶν τῶν συγχρόνων του ὁμιλῶν Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ἀναφέρει *γαμήλια, γενέθλια, ὀνομαστήρια, κουρόσυνα καὶ κατοικέσια*.⁵ Τί ἀκριβῶς εἶναι τὰ κουρόσυνα δὲν εἶναι βέβαιον· ὁ Goar ἐν τῷ εὐχολογίῳ του φρονεῖ ὅτι εἶναι ἡ τελετὴ ἢ γινομένη ἐπὶ τῇ ἀποκοπῇ τῆς κόμης, ὅταν ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς εἰς τὴν νεανικὴν εἰσῆρχετο τις ἡλικίαν⁶ γενικῶς δὲ λέγει καὶ ὁ Reiske ὅτι εἶναι ἡ τελετὴ ἢ γινομένη «*occasione capilli et barbae prima posita*»⁷, ὁ σχολιαστὴς ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἀνωτέρω χωρίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, εἰς σύγχρονά του καὶ τοπικὰ ἀποβλέπων ἔθιμα, φρονεῖ ὅτι κουρόσυνα εἶναι ἡ τελετὴ «ὅταν τοὺς ὀδόντας ἐκφέρωσι τὰ νήπια»⁸.

¹ Ἄ π. Οἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, Λαογραφικὰ Μαδύτου, Ἀρχεῖον Θεσμικοῦ γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ θησαυροῦ β. 103, Τὸ ἄξιόν ἐστι ψάλλουσι καὶ ἐν Ταΐφυρίῳ Καλλιπόλεως· Οἰ κ ο ν ὄ μ ο υ Χ' Λ ο υ ἰ ζ ο υ, Λαογραφικὰ Ταΐφυρίου (Θρακικὰ β. 320 πρ. καὶ σ. 354).

² Γ. Ἀ ν α γ ν ω σ τ ο π ο ὄ λ ο υ, Λαογραφικὰ ἐξ Ἡπείρου, Λαογραφίας δ. 46.

³ Ν ι κ ῆ τ α Χ ω ν ι ᾶ τ ο υ, Χρον. Διήγ. 220.9, Ν. Π ο λ ῖ τ ο υ, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 2. 249.

⁴ Ν. Π ο λ ῖ τ ο υ, Γαμήλια σύμβολα, Λαογραφικὰ σύμμεικτα 2. 249.

⁵ M i g n e, P. G. 36. 360.

⁶ G o a r, Εὐχολόγιον σ. 306. 308. Κατὰ τὸν Σουΐδαν «κουρόσυνα· τὰ ὑπὲρ κορυφῆς θυόμενα».

⁷ R e i s k e, ἐν τῷ ὑπομνήματι του εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλείου τάξεως 2. 707.

⁸ Καὶ σήμερον ἐν Στρωμνίτῃ, ὅταν τὸ παιδίον ἐκβάλλῃ τὸν πρῶτον ὀδόντα, γίνεται τελετὴ καθ' ἣν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ρίπτουσι τρωγάλια, ὧν ποσότητα καὶ ἀποστέλλουσι πρὸς τοὺς συγγενεῖς, ἀγγέλλοντες τὸ γεγονός τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας, Ὁ λ γ α ς Κ ε ρ α μ ῖ δ ᾱ, Ἔθιμα, δοξασίες, δεισιδαιμονίες γιὰ τὸ παιδί ἀπὸ τῆ Στρωμνίτσα, Λαογραφίας τόμ. 10. 457. Διὰ τὰς ἐν Θράκῃ τελετὰς ἐπὶ τῇ

Κουρόσυνα ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ τελετὴ ἢ γινομένη μετὰ τὴν βάπτισιν ἐπὶ τῇ ἐπισήμῳ κουρᾷ τοῦ φωτισθέντος, περὶ ἧς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ποιεῖται μνείαν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς βασιλείου τάξεως τῷ ἐπιγραφομένῳ «ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ κουρεύματι παιδὸς βασιλέως»¹ καὶ τὸ Εὐχολόγιον².

Ἡ κουρὰ αὕτη, τὴν ὁποῖαν ὀρθῶς Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης ἐχαρ-κτῆρῖσεν ὡς ἀπαρχὴν προσφερομένην ὑπὸ τοῦ βαπτισθέντος πρὸς τὸν Χριστὸν³ εἶχε κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, κατὰ τὸν Reiske, ἄλλην σημασίαν, ὑπεδήλου δῆλα δὴ τὴν εἰσποίησιν τοῦ βαπτισθέντος ὑπὸ τοῦ κείροντος ἀναδόχου, τοῦ καὶ πνευματικοῦ πατρὸς, ἀφ' οὗ τότε ἡ εἰσποίησις τέκνου διὰ τῆς κουρᾶς κατεκυροῦτο⁴.

Σήμερον ἡ κουρὰ αὕτη γίνεται ἅμα τῷ βαπτίσματι, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὅμως χωριστὰ καὶ μετ' αὐτό⁵.

Κατὰ ποῖον ἀκριβῶς χρονικὸν διάστημα ἐγίνετο ἡ κουρὰ ἀγνοοῦμεν.

Ὅτι αὕτη ἐγίνετο κατ' ἀπροσδιόριστον χρόνον δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ σήμερον γινόμενα. Σήμερον π. χ. ἐν Καλύμνῳ ἡ τοιαύτη κουρὰ γίνεται τὴν 40ῆν ἀπὸ τῆς βαπτίσεως ἡμέραν, παρόντος τοῦ ἀναδόχου καὶ ἱερέως, ἐν Καλοσκοπῇ Γραβιάς τὴν τρίτην ἡμέραν, ἐν Καλάμαις μετὰ ἐν ἐξάμηνον, ἐν Φαλαισίᾳ δ' Ἀρκαδίας ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν βάπτισιν.

Ἐγίνετο δ' ἡ τελετὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρόντος τοῦ ἀναδόχου, ὅστις ἐκαλεῖτο «ἀναδόχος τριχῶν»⁶ καὶ ἀπαγγέλλοντος τοῦ ἱερέως εἰδικὴν εὐχὴν «εἰς τριχοκουρίαν» ἢ εὐχὴν «ἐπὶ κουρᾷ κεφαλῆς», ἐν ἧ, πλὴν ἄλλων, ἐλέγετο· «τὸν προσελθόντα δοῦλόν σου τόνδε ἀπαρχὴν ποιήσασθαι κείρασθαι τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ εὐλόγησον ἅμα τῷ αὐτοῦ ἀναδόχῳ»⁷

ἐκβολῇ τοῦ πρώτου ὀδόντος βλ. Ἐλ πινί κ ης Σ τ α μ ο ὑ λ η-Σ α ρ α ν τ ῆ, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, Θρακικὰ 1. 404. 405. Ἐν Ἰνεπόλει τοῦ Πόντου οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου, ἅμα τῇ ἐκβολῇ τοῦ πρώτου ὀδόντος, κατασκευάζουσιν ἄρτους ἐπιμήκεις ὀδοντωτοῦς, τοὺς ὁποίους διανέμουσιν εἰς τοὺς γείτονας. Κ. Ἀ λ ε ξ ι ᾶ δ ο υ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι Ἰνεπόλεως, Ἀρχεῖον Πόντου 3. 198.

¹ Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ῆ τ ο υ, Ἐκθεσις 620. 19 ἐξ.

² Ἐνθα εὐχὴ εἰς τριχοκουρίαν G o a r, Εὐχολόγιον σ. 360 ἐξ D m i t r i e v - s k i j, Τυπικὰ 2. 4, 26, 40, 55, 69, 95, 149, 178, 210, 400, 459, 860, 911.

³ M i g n e, P.G. 115. 232. Τὴν ἀποκοπὴν τῶν τριχῶν συνδέει μὲ τὰς ἀρχαίας ἀπαρχὰς καὶ ὁ W a c h s m u t h, Das alte Griechenland im neuen σ. 77. βλ. καὶ R e i s k e ὑπόμνημα 2. 731. 732.

⁴ R e i s k e, Ἐνθ. ἄν. 2. 731.

⁵ Βλ. P a r g o i r e τὸ ἄρθρον anadoque ἐν τῷ λεξικῷ τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας τοῦ G a b r o l στίλ. 1879.

⁶ Οὗτος ἐν Μεσσηνίᾳ σήμερον καλεῖται κ ο υ ρ ο ν ο ὄ ς.

⁷ G o a r, Εὐχολόγιον σ. 306.

ἢ «κείρεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», μνημονευομένου πάντοτε τοῦ ἀναδόχου. π. χ. «τὸν ἀποκειρόμενον τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν σὺν τῷ πιστῷ συνδούλῳ αὐτοῦ ἀναδόχῳ πᾶσι τοῖς παρὰ σοῦ χαρίσμασι κατακόσμησον¹.

Ῥφειλε δὲ νὰ γίνεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἢ κουρὰ σταυροειδῶς καὶ μετὰ προσοχῆς, ὥστε ὁ κείρων ν' ἀρχίζῃ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν πρὸς τὰ ὀπίσθεν καὶ ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά². Ἐπρεπε δ' αἱ κοπτόμεναι τρίχες νὰ μὴ ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ νὰ φυλάσσονται, ὡς λέγει, Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης εἰς τόπον ἱερὸν³.

Ποῖος ἦτο ὁ τόπος οὗτος μανθάνομεν ἐκ τοῦ Ματθαίου Βλαστάρη, ὅστις λέγει ὅτι τὰς ἀποκοπτομένας τρίχας παραλαμβάνων ὁ ἀνάδοχος συνέδεε διὰ κηροῦ καὶ προσεκόλλα εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ⁴. Σήμερον ἐν Φαλαισίᾳ Ἀρκαδίας τοῦλάχιστον οὐ μόνον ὁ ἀνάδοχος τριχῶν κουρεύει σταυροειδῶς τὸν ἀναδεκτὸν του ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν βάπτισιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποκοπέσας τρίχας συνδέει μὲ κηρὸν καὶ ἐν εἴδει φυλακτοῦ κρεμᾷ μετὰ τινος νομίσματος ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ αὐτοῦ. Τὰς τρίχας ταύτας τρεῖς μετὰ ταῦτα ἡμέρας λαμβάνουσα ἡ μήτηρ κολλᾷ μὲ κηρὸν εἰς τὴν διάτονον δοκὸν (κόρδαν) τῆς οἰκίας, ἵνα γίνῃ ἡ κόμη τοῦ παιδίου στερεὰ ὡς ἡ δοκὸς ἢ τὰς ρίπτει εἰς βάρους, ἵνα μὴ πίπτουν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς.

Κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα ὁ ἀνάδοχος καὶ ὁ ἀνάδοχος τριχῶν ἦτο ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον⁵, προκειμένου ὅμως περὶ βασιλοπαίδων τοῦλάχιστον, τοῦτο δὲν ἐφηροῦζετο εἰς παλαιότερους χρόνους. Παρὰ Κωνσταντῖνον τοῦλάχιστον Πορφυρογεννήτῳ ἀνάδοχοι τριχῶν φέρονται πολλοί, οἵτινες δὲν ἐβάπτισαν τὸ παιδίον⁶.

Η ΒΑΠΤΙΣΙΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΔΩΝ

Ἐνταῦθα θὰ γίνῃ λόγος περὶ τινων ἔθιμων, ἅτινα εἶτε ἀνωτέρω δὲν συνεζητήθησαν, εἶτε ἐκρίθη σκόπιμον ἐν ἰδιαιτέρῳ ν' ἀναγραφῶσι τμήματι. Γίνεται δ' ἡ ἔκθεσις ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου

¹ D m i t r i e v s k i j, Τυπικά 2. 56.

² Ὁ Ἰ ω σ η φ Β ρ υ ἔ ν ν ι ο ς, (Κεφάλαια ἑπτὰκις ἑπτὰ σ. 107) ψέγει ὅτι ἐκείροντο ἐπὶ τῶν χρόνων του τὰ παιδιά σταυροειδῶς, ἀλλ' ὡς ἔτυχε. Πβ. τὴν σταυροειδῆ κουρὰν τῶν μοναχῶν.

³ M i g n e, P. G. 155. 232.

⁴ G o a r, Εὐχολόγιον σ. 308. Ὁ G o a r βεβαίῳ ὅτι ἡ συνήθεια διετηρεῖτο ἐπὶ τῶν χρόνων του.

⁵ Σ υ μ ε ῶ ν Θ ε σ σ α λ ο ν ί κ η ς, Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, Migne, P. G. 155. 232.

⁶ Βλ. J. P a r g o i r e τὸ ἄρθρον *anadoque* ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ G a b r o στήλ. 1875.

τοῦ Πορφυρογεννήτου λεγομένων ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως καὶ κυρίως τῶν κεφαλαίων «ὄσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ βαπτισμῶ ἄρρενος παιδὸς βασιλέως» καὶ «ὄσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ κουρεύματι παιδὸς βασιλέως», πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεγομένων ὑπὸ Μάρκου τοῦ Διακόνου περιγράφοντος τὴν βάπτισιν Θεοδοσίου τοῦ Β'.¹ καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους διηγουμένου ἐν τῇ χρονογραφίᾳ του τὰ τῆς βαπτίσεως Κωνσταντίνου τοῦ Ε'.²

Ἡ ἡμέρα τῆς βαπτίσεως βασιλόπαιδος δὲν φαίνεται ὅτι ἦτο ὠρισμένη. Εἶδομεν ἤδη³ ὅτι ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἡρακλείου Ἐπιφάνια ἐβαπτίσθη τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς της ἡμέραν, Κωνσταντίνος δ' ὁ Ε', κατὰ τὸν Θεοφάνη, τὴν ἐπομένην τῆς γεννήσεώς του⁴ καὶ Θεοδόσιος ὁ Β'. ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπτὰ ἡμερῶν τῆς λοχείας τῆς μητρὸς του⁵.

Ἐγένετο δ' ἡ βάπτισις ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, κατὰ κανόνα ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῷ ναῷ τουτέστι τῆς ἁγίας Σοφίας⁶, καὶ δὴ ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτῆς βαπτιστηρίῳ⁷. Ἐν τῷ ναῷ καλούμενοι παρίσταντο οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες⁸.

Εἰς τὸ βαπτιστήριον, ἐπίσημον φέροντες στολὴν, εἰσῆρχοντο οἱ γονεῖς τοῦ παιδίου μετ' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ ὀρισθέντες ὡς ἀνάδοχοι καὶ ἐκεῖ ἐτελεῖτο τὸ μυστήριον. Αἱ σημαῖαι καὶ μέρος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ συγκλητικῶν ἀνέμενον ἐν τῷ ναῷ.

Μετὰ τὸ βάπτισμα ὠδηγεῖτο τὸ νεοφώτιστον εἰς τὸ θυσιαστήριον συνεισερχομένων καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Πατριάρχου, ἐκεῖθεν δ' ὁ βα-

¹ Βλ. καὶ τὸν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος γράψαντα J. Ebersolt ἐν *Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines* σ. 11—13 καὶ ἐπιθι καὶ Krause, *Die Byzantiner des Mittelalters* σ. 290.

² Θεοφάνου, Χρονογραφία 615. 3 ἐξ. (Βόνν.).

³ Βλ. ἀνωτέρω σελ. 123.

⁴ Θεοφάνου, Χρονογραφία 615. 4.

⁵ Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 46 (σ. 38. 2 Gregoire-Kugener).

⁶ Ἀννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς 1. 289. 16, Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη 688. 12, 840. 8, 865. 2, Λέων Γραμματικός, Χρονογρ. 279. 6 ἐξ. Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου κεφ. 47 (σ. 39. 12). Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας ἐγένετο βάπτισις, ἡ Ἐπιφάνια λ. χ. ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἡρακλείου ἐβαπτίσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν, Θεοφάνου, Χρονογραφία 461. 13. Ἐκ τῶν Πατριαρχῶν ὁ Φώτιος ἐβάπτισε Στέφανον τὸν υἱὸν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα καὶ ὁ Νικόλαος Κωνσταντίνον τὸν Πορφυρογεννήτον. Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 688. 12, 865. 2.

⁷ Περὶ τοῦ βαπτιστηρίου βλ. J. Ebersolt, *Sainte Sophie de Constantinople* σ. 2.

⁸ Θεοφάνου, Χρονογραφία 615. 14.

σιλεύς διηρθύνητο εἰς τὸ δεξιὰ τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ μητατόριον¹. Μετὰ τὴν τελετὴν, ἡ ὁποία ἠκολούθει τὸν τύπον τῶν κατὰ τὰς μεγάλας προελεύσεις τελετῶν, τὸ νεοφώτιστον ὠδηγεῖτο ἐν πομπῇ ἀπὸ τῆς ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν Χαλκῆν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ βασιλικά διαμερίσματα.

Τὴν τελευταίαν ταύτην πομπὴν εὐτυχῶς μᾶς περιγράφει ὁ Μάρκος Διάκονος ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Πορφυρίου. Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν τοῦτον, προηγούντο ἀνώτατοι ἄρχοντες λευκὰ φορέματα φέροντες

Εἰκ. 7. Ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ βάπτισις Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου.

(Ἐκ τοῦ χειρογράφου τῆς χρονογραφίας τοῦ Σκυλλίτη. (Htes Etudes (Millet) c 1039).

καὶ ἄνδρες τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, πάντες κηρούς βαστάζοντες, εἶπετο δὲ ὄχημα ἐφ' οὗ ὁ βασιλεὺς (συχνὰ μετὰ τῆς βασιλίσσης) καὶ παρ' αὐτοὺς εἰς τῶν μεγιστάνων λαμπροφορῶν καὶ κρατῶν τὸν νεοφώτιστον². Ἡ βασίλισσα μήτηρ, ἃν δὲ μετείχε τῆς πομπῆς, μένουσα ἐν τῷ παλατίῳ, ἔσπευδεν εἰς προὔπαντησιν καὶ λαμβάνουσα ἠσπάζετο τὸ παιδίον³.

¹ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 619. 17 ἐξ.

² Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 840. 8., Μάρκου Διακόνου, Ἐνθ' ἄν. 47 (σ. 39. 11. ἐξ.).

³ Μάρκου Διακόνου, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 47 (σ. 39. 11. ἐξ.), Θεοφάνους, Χρονογραφία 615. 4 (Βόνν.). Κατὰ τὴν βάπτισιν Κωνσταντίνου τοῦ Ε' ἀπὸ τῆς ἁγίας Σοφίας συνοδεύει τὸν υἱὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡ βασιλομήτωρ, Θεοφάνους, Χρονογρ. Ἐνθ' ἄν.

Κατὰ τὴν πορείαν διενέμετο *θπατεία*, ἥτοι διερρόπτοντο χρήματα εἰς τὸν ἐπευφημοῦντα λαόν¹, ἐν ᾧ οἱ δῆμοι, ἐπευχόμενοι, ἐξήτουν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἀχθῆ ἱππικόν, ὅπερ ὄντως καὶ ἐτελεῖτο τὴν ἐπομένην².

Ὡς δὲ κατὰ τὰς βασιλικὰς προελεύσεις καὶ τοὺς θριάμβους καὶ κατὰ τὰς δημοτελεῖς καθ' ὅλου πανηγύρεις ἐστολίζετο ἡ πόλις, ἐορταζόντων τῶν κατοίκων τῆς³, οὕτω συνέβαινε καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς βαπτίσεως βασιλόπαιδος, ὅτε εἰς τὰς καθαρισθεῖσας ὁδοὺς ἐτοποθετοῦντο στέφανοι ἐκ κισσοῦ, δενδρολιβάνου, μυρσίνης καὶ ἀνθέων τῆς ἐποχῆς, ἐξηρτῶντο δ' ἀπὸ τῶν ἐξωστῶν ὀλοσηρικὰ ὑφάσματα καὶ πολύτιμοι τάπητες καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ἐν ᾧ πολῖται χαίροντες καὶ ποικίλα φορέματα φοροῦντες, πολυπληθεῖς καὶ κυμάτων δίκην, ἐκυκλοφόρουν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς⁴.

Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ὁμιλῶν περὶ τῆς βαπτίσεως βασιλικῷ παιδίῳ ἀναφέρει «τοὺς ὀρισθέντας γενέσθαι ἀναδόχους»⁵. Ἦδύναντο λοιπὸν πολλοὶ νὰ εἶναι οἱ ἀνάδοχοι. Ὦντως μανθάνομεν ὅτι Κωνσταντῖνον τὸν Κοπρώνυμον «ἀνεδέξαντο οἱ τῶν θεμάτων προὔχοντες καὶ ἡ σύγκλητος»⁶, ἐπ' ἴσης πληροφοροῦμεθα ὅτι Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον ἐβάπτισεν ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ὁ πατρικίος Σαμωνῆς καὶ πάντες οἱ ἐν τέλει»⁷.

Ἐλαμβάνοντο δ' οἱ ἀνάδοχοι, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων φαίνεται, εἴτε ἐκ τοῦ βασιλικῷ οἴκου, εἴτε ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀνωτάτων τοῦ κράτους ἀρχόντων⁸, εἴτε καὶ ἐκ τῶν Πατριαρχῶν· ὁ Χρυσόστομος π. χ. ἐβάπτισε Θεοδοσίον τὸν Β'.⁹

Περὶ τοῦ κουρεύματος τοῦ λαϊκοῦ παιδίῳ ἐγένετο ἀνωτέρω ὁ προσήκων λόγος. Τοῦτο φρονοῦσιν ὅτι ἐγένετο παρὰ τοῖς βασιλόπαισιν, ἵνα ὑποδηλωθῆ ὅτι ὁ κειρόμενος χειροτονεῖται οἰονεὶ καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ

¹ Θεοφάνους, Χρονογραφία 615. 15. Βλ. καὶ Reiske 2. 731.

² Κωνσταντῖνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 620. 15.

³ Κωνσταντῖνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως 6. 11 ἐξ. R. Gantarella, Basilio Minimo II scoli inediti, B. Z. 26. 3. 7. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Χορῖκιος, Ἐπιτάφιος ἐπὶ Προκοπίῳ 119. 12 (Förster-Richtsteig) «ἐν εὐθυμίας πανδήμιος παραπετάσμαις χρώμεθα πρὸς ἄλλην ἐξ ἄλλης ἠρημένοις οἰκίαν».

⁴ Μάρκου Διακόνοῦ, Βίος τοῦ ἁγίου Πορφυρίου 47 (σ. 393).

⁵ Κωνσταντῖνου Πορφυρογεννήτου, Ἐνθ' ἀν. 620. 7.

⁶ Θεοφάνους, Χρονογραφία 615. 4.

⁷ Οἱ συνηχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 865. 2, Λέοντος Γραμματικοῦ, Χρονογραφία 279. 7. Βλ. καὶ Reiske 2. 730.

⁸ Εἴπομεν ἤδη ὅτι τὸν ἠγεμόνα τῶν Ἐρούλων ἀσπασθέντα τὸν Χριστιανισμόν, ἐβάπτισεν αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανός, Μαλάλα, Χρονογραφία 427. 21.

⁹ Θεοφάνους, Χρονογραφία 118. 3.

ιερατικὸν πολίτευμα¹. Ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθὸν δεικνύει ἡ κουρὰ τῶν τριχῶν καὶ παρὰ τοῖς λαϊκοῖς, ἔνθα τοιοῦτος λόγος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχη.

Ἡ τελετὴ τοῦ κουρεύματος βασιλόπαιδος, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ἐγένετο ὡς ἑξῆς· Τὴν προηγουμένην εἰδοποιοῦντο οἱ συγκλητικοί, ἵνα προσέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν ἐπομένην ἡλλαγμένοι, ἦτοι ἐν ἐπισήμῳ περιβολῇ. Τούτων προσελθόντων, ἤρχετο ὁ ρεφερενδάριος τοῦ Πατριάρχου, ὅστις ἡρώτα τὸν πραιπόσιτον, ἂν διατάσῃ ὁ βασιλεὺς νὰ ἔλθῃ ὁ Πατριάρχης, χάριν τῆς κουρᾶς, δοθείσης δὲ καταφατικῆς ἀπαντήσεως,

Εἰκ. 8. Βάπτισις βαρβάρου ἡγεμόνος γενομένου Χριστιανοῦ.
(Ἐκ Σλαωνικοῦ χειρογράφου. Schlu m b e r g e r, Basile II
le tuer de Bulgares σ. 5).

προσῆρχετο ὁ ἱεράρχης ἀκολουθούμενος ἀπὸ τοὺς τοῦ κλήρου τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ μητροπολίτας καὶ ἀρχιεπισκόπους. Εἰς τὸν Χρυσοτοκίλινον ἐπήγαινε τότε πρὸς συνάντησίν του ὁ βασιλεὺς καὶ ἐκεῖθεν ὁμοῦ εἰσήρ-
εις οἰονδήποτε ναὸν τοῦ παλατίου ὤριζεν ὁ ἀναξ νὰ γίνῃ τὸ κούρευμα.

Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον εἰσήρχοντο οἱ κληρικοί, οἱ κληθέντες συγκλητι-
κοί, πρὸς δὲ καὶ ὅσοι ἔμελλον νὰ γίνωσιν ἀνάδοχοι τῶν τριχῶν τοῦ βασι-

¹ G a s q u e t, L'autorité impériale en matière religieuse σ. 53.

λικοῦ παιδός, οἵτινες ἦσαν στρατηγοὶ καὶ θεματικοὶ ἄρχοντες καὶ ἀξιωματικοί. Μετὰ ταῦτα ὁ πραιπόσιτος ἔφερε πολλὰ πρὸς ἄλληλα ἐρραμμένα μανδήλια, εἰς μέγα πολλάκις μῆκος ἐκτεινόμενα, ἵνα δύνανται νὰ κρατῶσιν αὐτὰ πάντες οἱ ἀνάδοχοι¹, καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς τὸν Πατριάρχην, ὅστις πάλιν τὰ διεβίβαζεν εἰς τοὺς μέλλοντας ἀναδόχους τριχῶν. Ἐπηκολούθει ἡ ἐκκλησιαστικὴ τοῦ κουρεύματος τάξις², μεθ' ἣν τὸ πρῶτον χουσοῦν μανδήλιον, ὅπου ἀπετίθεντο αἱ ἀποκοπεῖσαι τρίχες, ἐδίδετο εἰς τὸν πραιπόσιτον, ὅστις πιθανῶς τὸ ἐφύλαττεν, ἵνα αἱ τρίχες ἀποτεθῶσιν εἰς τὰς ἁγίας, ἴσως, εἰκόνας, τὰ δὲ λοιπὰ μανδήλια διηρηάζοντο ὑπὸ τῶν ἀναδόχων³.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

¹ Δὲν γνωρίζω, ἂν εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη τοῦ Reiske (2. 752) ὅτι οὕτως ἐδηλοῦτο ὅτι οἱ ἀνάδοχοι ἐδέχοντο τὸν κουρευόμενον εἰς τὴν χορείαν τῶν Χριστιανῶν.

² Ταύτην βλέπε ἐν τῷ εὐχολογίῳ τοῦ G o a r σ. 306 ἐξ.

³ Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο υ Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ή τ ο υ, "Ἐκθεις τῆς βασιλείου τάξεως 620. 18, J. E b e r s o l t, Mélanges σ. 11. ἐξ.